

בעזרת ה'

חֹבֶרֶת מְאֻמְרִים

מפרי עמלם של:

תלמידי המכינה הקדם עבאית קרית מלאכי

מחזור ח'

התש"ע

תוכן העניינים

תוכן העניינים

4.....	הקדמה
5.....	ברכת הדרך – מרן הרב חיים דרוקמן
6.....	דברי יו"ר אגודת הידידים – אל"מ (במיל) עו"ד רמי בובליל
7.....	ברכות למחזור ה' – אבנר ויעל בדיחי
9.....	קידוש השם שבתקומת מדינת ישראל - הרב חיים דרוקמן
16.....	חקירה ותמימות בעבודת ה' - הרב בעז שרמן
21.....	אמונת חכמים - הרב אריאל יוספוף
29.....	צדיק ורע לו - הרב שלום חבשוש
33.....	איזהו גיבור?! - לוי אילייב
37.....	מעמד האשה ביהדות - פנחס אלבייב
41.....	מסירות נפש - שגיב אלעזר
43.....	אנטישמיות - אמיר אמבאי
45.....	צער בעלי חיים - דביר אסרף
53.....	מאמר בנושא התנדכות - שי בביאן
55.....	יצר הרע - דוד גבריאלי
57.....	מצוות השמחה - אביעד גואטה
59.....	תרומת איברים - שלמה דמארי
61.....	עליה לא"י ויציאה ממנה - יחזקאל הירש
63.....	קיום המצוות-השקעה משתלמת?! - אור טרבלסי
66.....	קבלת החלטות - אופיר כהן
69.....	כעס - נריה כתר
73.....	אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בתוכו - קובי מלכה
76.....	כיבוד הורים - אגנני מלקו
78.....	דתיים וחילוניים - ישראל מקונן
81.....	משתמטים וסרבני גיוס - יגאל סרגטי
83.....	הרמח"ל - מיכאל קסהון
91.....	שינוי - עדיאל רחמים
94.....	המפץ הגדול - אילון שטרית
97.....	דמוקרטיה ויהדות - נחמיה שטרית

הקדמה

הוצאת חוברת מאמרים, אינה מהמלאכות הפשוטות כלל וכלל. זהו עמל קשה ומפרך, של לימוד והבנה, ארגון וסדור החומר ולבסוף דיוק וניסוח הרעיונות עד לכתיבתם ולאחר מכן התיקונים וההגהות עד להוצאת הדבר המתוקן.

אנו רואים בעמל זה חשיבות גדולה וחיזוק הקשר לתורה ובניית נדבך נוסף ב"לעסוק בדברי תורה", מתוך יצירה אישית ורוחנית וזוהי מתנה גדולה שכל תלמיד יוצא איתה להמשך חייו.

במהלך כל השנה למדנו בבית המדרש ושמענו הרבה שיעורים, אם כן, מדוע יש חשיבות לכתוב? מה הערך של כתיבת מאמר תורני?

מובא בפלא יועץ (ערך כתיבה) "כתיבה מה רב טובה, וזו מצות האב על הבן ללמדו מלאכת הכתיבה,, כי בלעדיה לא ירים איש את ידו לא במילי דעלמא ולא במילי דשמיא".

בגמרא במסכת ב"ב (י', ע"ב) נאמר שכשאדם מגיע לשמים אומרים לו: "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו" (ב"ב י' ע"ב).

והמהרש"א מסביר: "יש לפרש עיקר הלימוד ושנעשה בו רושם, הוא הלימוד הבא מכתבת יד, אשר על כן נקראו החכמים סופרים".

כלומר, כשהלומד כותב את לימודו, נעשה בו רושם וחיותם בליבו והתורה נחקקת בתוכו בבחינת "תורה דיליה".

הכתיבה גם מעבירה את הלומד ממשורר הרעיונות והמחשבות למשורר החינוך וההפנמה. הרב קוק כותב (מוסר אביך): "נראה שאי-אפשר לצאת ידי חובה בענין חובות הלב רק אם יסדר ספר לעצמו בלימודים הדרושים לו בזה, בין הפרטיים ואפי' הכוללים ג"כ יותר יבין ע"י מה שיחדש בהם ברוחו, ומי שהוא כבר באופן זה של הדעת, שיכול להעריך מערכה שכלית בעצמו, אי אפשר לו לבוא אל השלמות אם לא יעבוד בשכלו בזה".

חלק ניכר מחכמת הלימוד היא הסדר שבלמוד. סדור הרעיונות והמחשבות בונה את ההבנה הנכונה והשכל הישר. זכינו, וב"ה תלמידנו לקחו על עצמם את משימת הכתיבה. שבועיים של חזרות - יצירה היו במכינה. החשק, ההתלהבות בכתיבה ובסדור הרעיונות, הפכו לברור מעמיק, בסוגיות המשמעותיות לכולנו.

אנו מתפללים לה' יתברך, שדברנו והגיון לבנו יהיו לרצון לפניו.

ובעזרת ה', "נמצא חן ושכל טוב בעני אלוקים ואדם".

לתלמידי המכינה היקרים!

הנני שמח לברך אתכם לסיום שנת הלימודים במכינה.

האמת היא שהשנה הזאת היתה ברכה גדולה עבורכם.

אני זוכר אתכם בתחילת השנה, ואני רואה אתכם היום, וממש בולט כמה הוסיפה השנה הזאת להתפתחותו האמיתית של כל אחד ואחד מכם. עליכם בה בתורה, ובמידות וביראת שמים, ואתם היום גדולים הרבה יותר ממה שהייתם לפני שנה.

הנני מברך אתכם ממעמקי לב, הן את אלה מכם שממשיכים שנה נוספת, הן את אלה שמתגייסים לצה"ל, שתמשיכו להתקדם ולעלות, וששם שמים יתאהב על ידכם.

חיים דרוקמן

יו"ר אגודת ידידי המכינה הקדם צבאית

כבוד הרב דרוקמן שליט"א – נשיא המכינה
כבוד הרב בועז שרמן שליט"א – ראש המכינה
רמי"ם, הורים ותלמידים יקרים.

במהלך כל שנות פעילות המכינה זכינו לראות פירות טובים ונאים.

תלמידים שהפכו לגברים, קצינים, מובילים, חיילים מצטיינים – גאוה להורים, למכינה ולעם ישראל כולו.

אחת המצוות החשובות ביותר ושכאה לידי ביטוי גם בערכים הנרכשים במכינה הינה מצוות ישוב הארץ. יחד עם זאת, כ"כלים שלובים" מצוות ישוב הארץ מלמדת ומכילה לא רק את החלק הארצי – ככלל – אלא גם מבקשת ללמד אותנו אודות 'יישוב עצמי' – על אחריות אישית, על אמירה אישית, על עשייה אישית, על לימוד אישי.

כך גם ביאר כבוד הרב קוק זצ"ל את הסיפור שמובא בגמרא בבא בתרא דף יד א' על נטיעותיו של רבי ינאי שחז"ל מבינים שרבי ינאי נטע אותם בעצמם ולכן פירשו כי הגפנים היו קטנים. שאל כבוד הרב קוק זצ"ל מדוע לא פורשה הנטיעה כנטיעה באמצעות שלוח? ועונה כי יש במצוות ישוב ארץ ישראל גם מצווה עצמית נפשית שמחייבת כל אחד מישראל לעשותה.

אם כן, מהי הדרך הכי טובה לקיימה? נראה כי באמצעות חשיבה עצמית ומצפונית וחינוך בעל יסודות איתנים נוכל להטמיע בנו ובצאצאינו בעזרת ה' ערכים טובים וכך נוכל להגשים כל מצווה ובפרט מצווה חשובה זו בצורה אופטימאלית.

אם נשקיע בלימוד וביישומו במסגרת חיינו נוכל לבצע כל דבר בצורה ראויה והולמת לערכי היהדות.

במאמרי הראי"ה "יום הביכורים זמן מתן תורתנו" אומר כבוד הרב קוק זצ"ל:

"אלה הם שני התארים של החג הקדוש, חג השבועות הבע"ל: הראשון, יום הבכורים, הוא התואר שהתורה שבכתב קבעה לו; וזמן מתן תורתנו קבעה לו התורה שבעל פה.

בנוסף התפלה המיוסדת על פי אנשי כנסת הגדולה, שהם תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות, ולא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה. הרינו למדים שתורה שבכתב ותורה שבעל פה מתייחסות זו לזו כיחש של הגוף והנשמה זה לזה, גופי התורה שבכתב, אותיותיה כולן כמו שהן, הנן הנושא, שהנשמה העליונה, האור העליון שהוא מתגלה בכל מכמני התורה האצור בתורה שבעל פה לכל מדרגותיה, הולך ושופע על ידם. ארבע דרכי התורה, הפרדס, הפשט, הרמז, הדרש והסוד, הלא רק החלק הראשון, הפשט, הוא המתראה לנו על ידי האותיות שבתורה שבכתב כמו שהוא, אבל שלש הדרכים שעל ידן אנו מוארים באורות היקרים בכל חגווי נשמתנו, הלא הן כולן מכלל התורה שבעל פה שעל ידן מתבלטים, המה קרני האורה המיוחדים לישראל והן הן נשמתה של תורה. אנחנו באים לידי כל תקומותינו על ידי הקשר הגמור של הגוף והנשמה באגודה אחת, וכל פירוד הבא לחוץ ביניהם הרי הוא מכחיש את החיל והתעצומה של כנסת ישראל..."

מכאן ניתן ללמוד גם שהשקעה בגוף ובנפש אחת היא ולכן לימוד, חינוך, ערכים והשתדלות להצליח להפנים אותם ולהביאם לכדי יישום במסגרות החיים השונות הם הנותנים.

הערכים הנלמדים והנרכשים במסגרת המכינה מהווים את הנדבך הנוסף ואולי המשמעותי ביותר בארגון הכלים של האדם הבוגר בדרכו לחיים ולהשפעה ממשית בעם ישראל.

יהי רצון ונזכה כולנו ללמוד וללמד, לשמור, לעשות ולקיים בצורה הטובה ביותר, בדרך ארץ ובתורה.

דברי הורי גיל בדיחי היידי
אבנר ויעל בדיחי

לחניכי המכינה היקרים

אנו כותבים אליכם את מכתבנו הזה מתוך רצון להביע את הערכתנו על השנה המיוחדת שהיתה לכם.

זכינו לפגוש אתכם באמצע השנה, בבית המדרש על שמו של גיל שלנו. זה היה מפגש מרגש. במפגש סיפרנו לכם על עצמנו, על המשפחה שלנו, על גיל, ואתם סיפרתם לנו ולחבריכם על עצמכם, על המשפחות שלכם...

אנחנו שמחים לכתוב לכם דווקא לחוברת המאמרים. כתיבת מאמר היא מלאכה מאד לא פשוטה. לא רק שצריך להגיע לכדי רעיון ודיעה, צריך לדעת גם לכתוב אותו בצורה ברורה ומושכת – והנה עוד אחד מן הדברים שלמדתם לעשות השנה – להביע את עצמכם בצורה ברורה ורצינית.

אנחנו מאחלים לכם, הנפרדים מן המכינה, דרך צלחה. שיהיה לכם שירות משמעותי בצבא, ושתהינו ממעשה ידיכם. לכו בשלום ושובו בשלום.

ולכם, הממשיכים שנה נוספת – אין אלו דברי פרידה. הרי נפגש בשנה הבאה, לאחר החופשה. לכם נאחל חופשה מהנה, ושובו בשמחה לשנה נוספת עם הצוות הנפלא שמלווה אתכם.

שלכם,

יעל ואבנר

וכל משפחת בדיחי

קידוש השם שבתקומת מדינת ישראל

הרב חיים דרוקמן

מדינת ישראל, לגבי רוב הציבור במדינה, שנולד בה או עלה אליה בגיל ילדות, נתפשת כמציאות טבעית, כאילו היתה קיימת מאז ומעולם. כשרואים הרבה צללים, קיימת סכנה שהצללים יסתירו את האור. כשמתבוננים בנעשה במדינה, ונפגשים עם בעיות מרובות בתחומים שונים, ובעיקר בתחום הרוח והמוסר, קיימת סכנה שנראה את הפגמים בלבד, מבלי להכיר באור הגדול שבעצם קיומה של המדינה. על כן, דווקא כיום ראוי להשתדל להדגיש את ערכה של המדינה, את האור שבעצם קיומה, ומתוך כך להסיק מסקנות ביחס למה שנדרש מאיתנו בענין זה.

א. תחיית המתים הלאומית

כל גלות, ותהיה הגלות המצטיירת כטובה ביותר, היא אסון לאומי, הן מבחינה פיסית והן מבחינה רוחנית.

בתשובות מהר"ם מרוטנברג¹ מובאת תשובה של הר"ש משאנץ שנשאל:

מפני מה אין אומרים ב"אתה גבור" - "מלביש ערומים ופוקח עורים", כמו "רופא חולים" ו"מתיר

אסורים"?

אפשר לשאול שאלה זו בצורה כוללת יותר: מהו המכנה המשותף של שבחי הקב"ה שנזכרים בברכת אתה גיבור? מדוע נבחרו דווקא שבחים אלה? וכי חסרים שבחים לקב"ה?! והוא עונה:

אל תתמה, דלא קאמרינן בתחיית המתים אלא השקול [כתחיית] המתים, כדאמרינן בפרק קמא

דתענית (ב.) ובפרק אין עומדין (לג.) גבי גשמים - מפני שהיא שקולה כתחיית המתים קבעו לה

בתחיית המתים.

הרי לנו, שאמת המידה לבחירת השבחים בברכה זו, היא היותם שקולים כתחיית המתים. והר"ש משאנץ מברר זאת לגבי כל אחד מהשבחים בברכת "תחיית המתים". "סומך נופלים" ו"מתיר אסורים" - בנפילתם של ישראל ואסוריהם משתעי, שהקב"ה סומכם ועתיד [להוציאם ולהתירם], כדכתיב (ישעיה מט, ט) "לאמר לאסורים צאו", "להוציא ממסגר אסיר" (שם מב, ז), וכתוב (עמוס ה, ב) "נפלה לא תוסיף" ואמרינן (ברכות ד:) דרמזה דוד (תהלים קמה, יד) "סומך ד' לכל הַנְּפִלִים וזוקף לכל הכפופים". ותחיית המתים תלויה בגאולתם של ישראל, ו"רופא חולים" אמרינן בפ' אין בין המודר (גדרים מח.) - גדול נס שנעשה לחולה יותר מן הנס שנעשה לחנניא מישאל ועזריה.

¹ מהר"ם מרוטנברג ח"ד סי' א יח

"רופא חולים" - מסביר הר"ש משאנץ - בוודאי שייך לנושא החיים, שהרי כל מחלה טומנת בחובה, במידה זו או אחרת, סכנת חיים. בנושא "סומך נופלים" ו"מתיר אסורים" הוא מסביר, שאין הכוונה להצלה פרטית של אדם פלוני או אלמוני, אלא לגאולת כלל ישראל הנמצא בגלות. "ותחית המתים תלויה בגאולתם של ישראל" - כלומר גאולת ישראל מהווה בסיס לתחית המתים שאחריה.

והאמת היא, כי גאולת ישראל היא בסיס לתחית המתים הפרטית, והיא היא תחית המתים - מבחינה

לאומית.

בחזון העצמות היבשות אומר יחזקאל² אֵמַר אֵלַי בֶּן אָדָם הֲעֵצְמוֹת הָאֵלֶּה כָּל בַּיִת יֵשׁ רָאֵל הֲמָה הֵנָּה אֲמָרִים יִבְשׁוּ עֵצְמוֹתַי וְאֶבְדָּה תְקוּנָתוֹ נְגַזְרֵנוּ לְמַכּוֹן הַנִּבְאָ וְאֶמְרָתְ אֵלֵיהֶם כֹּה אָמַר ד' אֱלֹהִים הֵנָּה אָנֹכִי תִּתְמַקְרְוֹתֵיכֶם וְהָעֵלִיתִי אֶתְכֶם מִקְבְּרוֹתֵיכֶם עִמִּי וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל אֶדְמַת יֵשׁ רָאֵל:

האין אלה דברים מפורשים?! הבאה אל הארץ היא הוצאה מן הקבר! הגלות היא בית קברות, והגאולה היא התחיה! ואכן כך מסביר רש"י³ את חזון העצמות היבשות כאדם מת שחוזר וחי, כן ישובו ישראל מן הגלות.

בעיניים כאלה יש לראות את קיבוץ הגלויות; מציאות שהתרגלנו אליה בשנות קיומה של המדינה ואנחנו מקבלים אותה כהליך מובן מאליו, אך האם אנו תופשים את משמעותו האמיתית? האם אנו מזדהים עם התופעה המופלאה שאין כאן אלא תחיית מתים מבחינה לאומית?

אבל הגלות איננה אסון רק מהבחינה הפיסית, היא אסון גם מן הבחינה הרוחנית.

נאמר באיכה⁴ בְּאֵימָרְעֵשׂ עֲרִיךָ אֶבֶד וְשֵׁב פֶּרִיחֶיךָ מִלִּפְנֵי יְשׁוּרְיָהּ בְּגוֹיִם אֵין תּוֹרָה גַם נְבִיאֶיךָ לֹא מְצָאוּ תְזוּן מִ-ד'."

כשאנחנו מתבוננים בפסוק זה, יש כאן תיאור נורא של חורבן - פיזי ורוחני גם יחד - אבל מעניין איך לומדים חז"ל את הפסוק. הם רואים קשר בין שתי הבחינות הללו. וכך אומרים חז"ל⁵: "מלכה ושריה בגוים - אין תורה!" - מכאן שהתורה בארץ-ישראל.

ובמקום אחר מדגישים חז"ל: כיוון שגלו ישראל ממקומם - אין לך ביטול תורה גדול מזה.⁶

כלומר, עצם מציאותם של ישראל בגלות, עצם העובדה שלא קיימת מלכות ישראל, "מלכה ושריה בגוים - אין תורה", אין לך ביטול תורה גדול מזה.

הגאון מוילנא מתאר בצורה מחרידה את מצבו של עם ישראל בגלות. וכך הוא כותב⁷: כי מעת שחרב הבית, יצאה רוחנו עטרת ראשנו ונשארנו רק אנחנו, הוא גוף שלה בלא נפש. ויציאה לחו"ל הוא הקבר, ורימה מסוכבת עלינו ואין בידינו להציל, הם הגויים, האוכלים בשרנו. ומכל מקום היו חבורות וישיבות גדולות, עד שנרקב הבשר והעצמות נפזרו פיזור אחר פיזור. ומכל מקום היו עדיין העצמות קיימות, שהן תלמידי חכמים שבישראל מעמידי הגוף, עד שנרקבו העצמות ולא נשאר אלא תרווד רקב מאתנו, ונעשה עפר, שחה לעפר נפשנו, ואנחנו מקווים עתה לתחיית המתים. התנערי מעפר קומי ירושלים.

² יחזקאל לו, יא-יב

³ רש"י סנהדרין צב: ד"ה משל היה

⁴ איכה ב, ט

⁵ ספרי עקב לו

⁶ חגיגה ה

⁷ הגאון מוילנא בליקוטים בסוף "ספרא דצניעותא"

בימי הגר"א היתה בודאי הרבה תורה בישראל. היו ישיבות, היו תלמידי חכמים. ובכל זאת ראה הגר"א את המציאות של הגלות כקבר, ובקבר יש רקבון. והגר"א מציין: "ואנחנו מקווים עתה לתחית המתים". לאיזו תחית המתים הוא מתכוון? "התנערי מעפר קומי ירושלים!" הוא איננו מתכוון כאן לתחית המתים הפרטית, שאנו כולנו מאמינים בה, אלא לתחית המתים הלאומית. שיבה לארץ, קיבוץ גלויות וגאולה - הם תחית המתים מבחינה לאומית.

ב. למשמעות קידוש השם

עצם תקומתה של מדינת ישראל הוא קידוש השם שאין כדוגמתו. השימוש במושג 'קידוש השם' איננו סתם כמליצה נטולת תוכן. השם - פירושו התגלות ד' בעולם. יש לקב"ה שמות שונים. כל שם מבטא צורה מסוימת של התגלות הקב"ה בעולם. אחרי מלחמת עמלק נאמר⁸: "ויאמר, כי יד על כס י-ה, מלחמה לד' בעמלק מד' ד'". מביא רש"י שם את דברי חז"ל: "...ומהו כס, ולא נאמר כסא, ואף השם נחלק לחציו, נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו, וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם..."

השם והכסא הם ביטויים להתגלות ד' בעולם, להכרת העולם את הקב"ה, וכל עוד עמלק קיים בעולם, יש עיכוב בהתגלות השלימה של הקב"ה בעולם. רק כאשר כל הרשעה כולה כעשן תכלה - יהיה ד' אחד ושמו אחד.

קידוש השם פירושו מציאות או מעשה שמרבים התגלות ד' בעולם, לעומת, חס ושלום, חילול השם, שפירושו מציאות או מעשה שממעטים את התגלות ד' בעולם.

התגלות ד' בעולם במלוא גודלה ושלימותה, יכולה להיות רק על ידי כלל ישראל, כשהוא יושב בארצו כעם ריבוני. לעומת זאת, גלות הינה מיעוט הופעת ד' בעולם. על כן, גלות כשלעצמה היא חילול השם. וכך מלמדנו הנביא יחזקאל⁹: *נִהְיֶה דְבַר ד' אֱלֹהֵי לְאֻמֵּי בְנֵי אֲדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל יִשְׁבִּים עַל אֲמָתָם וַיִּטְמְאוּ אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וּבַעֲלִילוֹתָם כְּטִמְאֹת הַגִּזְדָּה הִיְתָה דַרְכָּם וְאֲשַׁפְּךְ תַּמְתִּי עֲלֵיהֶם עַל הַדָּם אֲשֶׁר שָׁפְכוּ עַל הָאָרֶץ וּבְגִלּוֹתֵיהֶם טִמְאוּ וְהִזְזָאֲפִיץ אֶתֶם בְּגוֹיִם וַיִּזְרוּ בְּאֲרָצוֹת כְּכֶם וּכְעִלּוֹתָם שִׁפְטֵתִים:*

תמצית הדברים - ישראל נהגו שלא כשורה, וכתוצאה מכך הלכו לגלות.

ובהמשך נאמר **ושם**¹⁰: *אֵל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁמָּה וַיִּתְּלוּ אֶת שֵׁם קְדוֹשִׁי בְּאֶמְרֵי לִהְיוֹת עִם ד' אֱלֹהֵי וּמְאָרְצוֹ יִצְאוּ:*

מדגיש רש"י: "ויחללו את שם קדשי" - השפילו את כבודי. ומהו החילול? באמור אויביהם עליהם: "עם ד' אלה ומארצו יצאו"...

זהו החילול. כלומר, עצם העובדה שישראל נמצאים בגלות סובלים ומושפלים, הוא חילול השם הממעט הופעת ד' בעולם.

⁸ שמות יד, טז

⁹ יחזקאל לו, טז-יט

¹⁰ יחזקאל לו פסוק כ

ולכן לְאֶתְמַל עַל שֵׁם קִדְּשׁ י... לְכַן אָמַר לְבֵיתָ רָאֵל כִּי אֶמַר אֲדֹנָי אֱלֹהִים לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם לְשֵׁם קִדְּשׁ י אֲשֶׁר חָלַלְתֶּם בְּגוֹיִם אֲשֶׁר בְּאֶתְמֵשׁ תִּי אֶת שֵׁם מִי הַגָּדוֹל הַמְתָּלַל בְּגוֹיִם...
שואל שוב רש"י: ומה הוא הקידוש? - "ולקחתי אתכם מן הגוים".

כלומר, הגלות היא חילול השם, ואילו בגאולה כשלעצמה מתקדש השם. וראשית קידוש השם זו שיבת עם ישראל לארץ, זה קיבוץ גלויות.

נוסיף עוד ביאור לענין זה.

הפסוק "ויבוא אל הגוים אשר באו שם, ויחללו את שם קדשי" וגו' קצת קשה. הוא מתחיל בלשון יחיד וממשיך בלשון רבים. אמנם אפשר להסביר ש"ויבוא" מתיחס לישראל, אך מדוע לעבור ללשון רבים? אלא מסבירים חז"ל כי "ויבוא אל הגוים" הכוונה לקב"ה שהלך איתם לגלות. "בכל מקום שגלו ישראל, גלתה שכינה עמהן" (ירושלמי תענית פ"א ה"א).

בדרך כלל, כשאנו מזכירים ש"בכל מקום שגלו ישראל גלתה שכינה עמהן", אנו תופסים שהקב"ה לא עזב את ישראל, ולכל מקום שהלכו, הלך איתם כדי לשומרם. אבל איננו קולטים את משמעות האמירה "גלתה שכינה עמהן": גם השכינה גלתה, השכינה בגלות! הגלות ממעטת את הופעת ד' בעולם, זהו חילול השם.

תפקידם של ישראל הוא לגלות את הקב"ה לכל באי עולם. והנה, למרות קדושתם ומוסריותם של ישראל במשך שנות הגלות - הם השפיעו מעט מאד על הגויים. אלא שכאן יש כלל גדול. על מנת לקבל השפעה ממישהו, צריך להעריך אותו. אדם שאני רומס אותו ברגלי ויורק לו בפנים, אינני מקבל ממנו השפעה ואינני לומד ממנו¹².

כלומר, מצבם השפל של בני ישראל בגולה, איננו מאפשר את תרומתו המיוחדת של עם ישראל לכל באי עולם. עם ישראל יכול למלא את יעודו, להשפיע על העולם, רק כאשר הוא נמצא במצב שבו העולם מעריך אותו. רק אז יכול להתקיים תהליך של השפעה אמיתית, רוחנית ומוסרית.

חילול השם שבסבל ישראל בגלות, הוא שהיווה בסיס לטענה הנוצרית, כי היהודים אינם עוד העם הנבחר. הנצרות טיפחה את הרעיון, שהיהודים סובלים מפני שלא האמינו באותו האיש, והם ימשיכו לסבול עד שירדו מעל במת ההיסטוריה. שמעתי מפי הגרי"ד סלוביץ' זצ"ל, שבזמן שהשתוללה השואה הנוראה באירופה, סבבו מסיונרים באמריקה ואמרו ליהודים: 'זה הסוף שלכם, יש לכם הזדמנות אחרונה להינצל בדרך אחת - להתנצר'. היתה צפויה, חס ושלום, סכנת שמד ליהודים באמריקה. באירופה הושמדנו פיסית ובארצות השלמות, היתה סכנה מבחינה רוחנית. תקומת מדינת ישראל הפיחה רוח תקווה בשארית פליטת השואה, אודים מוצלים מאש, והרימה גם את רוחם של היהודים בארצות השלמות.

¹¹ שם כא-כג

¹² לדוגמא: מלך כוזר, המחפש את דרך האמת בין כל האמונות הרווחות בתקופתו, מחליט מראש שאל היהודים לא יפנה, כי העובדה שהם כל כך סובלים ומושפלים מעידה שדרכם אינה אמיתית.

תקומת מדינת ישראל היא הריסת כל הבסיס למסכת הטיועונים של הנצרות בענין דחיית ישראל. לא במקרה לא הכיר הוותיקן במדינת ישראל במשך שנים מרובות מאז תקומתה. עצם אמונתו איננה מאפשרת לו להכיר בה. אלא שעובדה היא, שלא רק ש"עם ישראל חי", כי אם זכה לתקומה מחודשת. היום, למעשה - לא נותרה לוותיקן ברירה אחרת, והוא חייב להתחשב במציאות קיומה של מדינת ישראל.

ג. קומה על גבי קומה

מדינת ישראל היא הבסיס לקידוש השם הגדול בכל מלוא עולם. היא המאפשרת את זקיפות הקומה שלנו. יש בה משום סלילת הדרך להערכת העולם כלפינו, ומכאן היסוד לתפקיד הגדול שאנחנו צריכים למלא בעולם כולו - "כי מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים".

אבל מן ההכרח להדגיש, שהגאולה שלנו היא תהליך. גאולתם של ישראל באה קמעא קמעא (ירושלמי ברכות פ"א ה"א), וכך אנו מוצאים גם באותו פרק ביחזקאל שהוזכר קודם.

התהליך מתחיל בקיבוץ גלויות¹³ אֶתְכֶם מִן הַגּוֹיִם וְקִבְצָתִי אֶתְכֶם מִכָּל הָאֲרָצוֹת וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל אֶדְמַתְכֶם".

השלב השני הוא¹⁴ וְאֵלֶיךָ מִיַּם טְהוֹרִים וְטָהַרְתֶּם מִטְּמֵאוֹתֵיכֶם וּמְכַל גְּלוּלֵיכֶם אֶטְהַר אֶתְכֶם". השלב השלישי¹⁵ לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חָדָשׁ הָאֵתָן בְּקִרְבְּכֶם וְהִסְרֹתִי אֶת לֵב הָאָבֶן מִבְּשַׁרְכֶם וְנָתַתִּי לְכֶם לֵב בֶּשָׂר".

השלב הרביעי¹⁶ וְנָאֵת רוּחִי אֵתְכֶם וְשָׁפַעְתִּי אֶת אֲשֶׁר בְּתִקְיָתְכֶם וְלָכוּ וּמַשְׁפָּטִי תִשְׁמְרוּ וְעַשׂוּ יְתֵם". ארבעה שלבים, כשראשיתה של הגאולה היא גאולה פיסית, קיבוץ גלויות, ורק בהמשכה ועל גביה באה הגאולה הרוחנית - 'יעשיתי את אשר בתקי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם".

כך בדיוק היה גם בגאולה ראשונה: יציאת מצרים, ורק לאחריה מתן תורה. הגאולה הפיסית חייבת לבוא לפני הגאולה הרוחנית. מדוע?

הגמרא שואלת במסכת מגילה (יד): מדוע איננו אומרים הלל בפורים, הרי ניצלנו ממוות לחיים? ותשובתה הראשונה היא: אין אומרין הלל על נס שבחול'ל. על כך מקשה הגמרא: הרי יציאת מצרים היתה בחול'ל ועליה אנו אומרים הלל? והיא משיבה שלושה תירוצים. אביא רק אחד מהם שנוגע לענינו.

את ההלל אנו פותחים במילים - "הללויה, הללו עבדי ד'". מסבירה הגמרא:

בשלמא התם "הללו עבדי ד'" - ולא עבדי פרעה, אלא הכא - "הללו עבדי ד'" ולא עבדי

אחשורוש? אכתי עבדי אחשורוש אנן!

כשיצאנו ממצרים, פסקנו מלהיות עבדי פרעה, ועל כן אנו יכולים לומר "הללו עבדי ד'", מה שאין כן

בימי אחשורוש. וכל עוד אנו משועבדים לאדם, איננו יכולים לומר "הללו עבדי ד'".

¹³ יחזקאל לו פסוק כד

¹⁴ שם פסוק כה

¹⁵ שם פסוק כו

¹⁶ שם פסוק כז

כלומר, כל עוד אנו משועבדים לאדם, יש עיכוב בהיותנו עבדי ד' במובן השלם. על כן הגאולה הפיסית היא המשחררת אותנו מלהיות משועבדים לאחרים, ורק לאחר השחרור מעבדות לבני אדם, יכולה לבא הגאולה הרוחנית של היותנו עבדי ד' ושל הליכתנו המלאה בדרכיו.

זהו הערך הגדול של קיום המדינה, למרות תופעות הצללים שבה. אין שום ספק, שמדובר כאן בתהליך, שמשעה שהחל - בוודאי ימשך, ובסופו של דבר ינוסו הצללים, עד שנגיע בעז"ה לגאולה השלמה.

ד. מהלכה למעשה

רצוני להדגיש מה עניננו אנו בתהליך זה. תפקידנו הוא לפעול להנסת הצללים. אבל צריך לדעת, שכדי שלא יהיה צל, אין דרך אחרת מאשר להרבות אור.

ישנם יהודים שרואים את הצללים, ואני מאמין שהדבר מכאיב להם, אך הם חושבים שמספיק לקטרג על הצללים. הם רואים את הצללים מבלי לראות את האור הגדול, ומבלי לדעת איך מתמודדים עם הצללים ומתגברים עליהם.

מרן הרב קוק זצ"ל לימד אותנו¹⁷: הצדיקים הטהורים אינם קובלים על הרשעה, אלא מוסיפים צדק; אינם קובלים על הכפירה אלא מוסיפים אמונה; אינם קובלים על הבערות, אלא מוסיפים חכמה.

להתגבר על השלילה ולנצח אותה אפשר אך ורק על ידי ריבוי חיוב. יש צורך להוסיף הרבה חכמה והרבה צדק במדינה, ועוד הרבה יותר אמונה. אמונה בד', בתורתו, ובמעשיו המתרחשים לעינינו; להאמין שכל מה שהתרחש בדורות האחרונים, איננו מקרי, אלא זו פעולת יד ד' לגאולת ישראל.

אנו חיים בתקופה גדולה ויש צורך להכיר בכך. אנו חיים בתקופה בה מתגשם ראשיתו של החזון המשיחי, לו התפללנו במשך אלפי שנות גלות.

בסוף ספר עמוס נאמרו¹⁸: בְּתֵי אֶתֶּשׁ בֵּיתִי אֶתֶּשׁ בֵּיתִי עִמִּי יֵשׁ תְּצַמַּח עֲרִים נִשְׁמֹת וְיִשְׁבּוּ בֵּן וְנִטְעוּ כְּרָמִים וְיִשְׁתּוּ אֶת יַיִןם וְעָשׂוּ גִנּוֹת וְאָכְלוּ אֶת פְּהִיטֵיהֶם עַל אֲדָמָתָם וְלֹא יִנְתְּשׁוּ עוֹד מֵעַל אֲדָמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם אָמַר ד' אֱלֹהֵי הַיָּד.

זוהי נבואה שמתייחסת לימינו ומתגשמת לעינינו.

ישנה עוד נבואה בעמוס¹⁹ שאף היא מתגשמת בימינו, וְיָמִים בָּאִים נָאִם ד' לֵאמֹר וְהָיָה לְחֶתִי רָעַב בְּאֶרֶץ לֹא רָעַב לְלֶחְתֶּם וְלֹא צָמָא לַמַּיִם כִּי אִם לִישׁ מֵעַתָּה דְבַרִּי ד'."

כל מי שעינים לו לראות ואוזנים לו לשמוע, רואה, שלמרות כל תופעות הצללים במדינה, ולמרות כל השלילה, ישנה מציאות של צמאון לדבר ד'. ושמא מותר גם לומר, שגם השלילה - לפחות בחלקה - נובעת מאיזה צמאון פנימי שלא בא לידי רוויה, מאכזבה מערכים חלקיים שדור קודם האמין בהם, והם פשטו את הרגל. כתוצאה מריקנות, מלא כלום, באה הדרדרות.

¹⁷ הרב קוק ערפלי טהר עמ' לט

¹⁸ עמוס ט, יד-טו

¹⁹ עמוס ח, יא

מי ירווה את הצמאון הזה? מי יביא את דבר ד' אל העם בישראל? - זה תפקידנו.
נכיר בכך שאנו צריכים להראות את האמת לעם היהודי כולו, במדינת ישראל ובגולה. צריך ששם שמים יתאהב על ידינו, ואם אכן כך יהיה - אזי שם ד' יתקדש על ידינו. להאהיב שם שמים פירושו להיות מופת בהתנהגותנו - במצוות שבין אדם למקום, במצוות שבין אדם לחברו ובמצוות שבין אדם לעמו, לארצו ולמדינתו.

אם אכן נשתדל להיות שלמים עם עצמנו בכל אלה, ונדע שלהיותנו שלמים יש חשיבות כללית וגדולה, מעל ומעבר להשפעה בתוך תחומי המסגרת שלנו, ודאי וודאי שנוכל לתרום תרומה אדירה בהבאת דבר ד' לאלה שכל כך צמאים לו, ולהיות גורם מרכזי לקידום העם והמדינה בכיוון האמיתי.

עלינו להתרומם ולהכיר בתקופה הגדולה שאנו חיים בה, להזדהות איתה, להכיר בקידוש השם שביסוד המדינה ובעול שמטיל עלינו קיומה. מתוך כך עלינו לתפוס את התפקיד המיוחד שלנו - להאיר באור האמיתי, באור תורה ומצוותיה לעם כולו; למלא את המדינה, שביסודה היא קודש, בתוכן של קדושה, לקראת יעודה השלם, כשמציון יוצאת תורה ודבר ד' מירושלים.

חקירה ותמימות בעבודת ה'

הרב בעז שרמן

פתיחה

שני מאורי עולם מדריכים אותנו, לכאורה באופן הפוך, בדרך עבודת ה' שלנו. ריה"ל כותב: "כי בעבודת האלוה אין מקום לא להשערה ולא להיקש שכלי ולא לשיקול דעת"¹ כלומר צריך לעבוד את ה' בתמימות וללא שאלות. ואילו הרמב"ם כותב: "צריך האדם ליחד עצמו להבין ולהשכיל בחכמות ותבונות המודיעים לו את קונו כפי כח שיש באדם להבין ולהשיג"². אם כך, מהי הדרך הנכונה והמתאימה יותר? האם כל דבר שאנו עושים, לא נתבונן ונעמיק בטעמיו אלא תשובתנו תהיה מדוע עושים? ככה! כי ככה כתוב בתורה, שתוק ועשה! או שמא ראוי לחנך את עצמינו, להתבונן, לשאול ולהעמיק בעבודת ה', וזהו המיוחד באדם, ביכולתו לחשוב, לשאול ולהביא לעומק.

התמימות

במאמר ראשון³ מנמק ריה"ל את תפיסת התמימות בכך, שאם עבודת ה' הייתה תלויה בהגיון ושיקול הדעת הרי שמה שהגיעו אליו הפילוסופים בחכמתם ובשכלם הוא כפליים ממה שהגיעו אליו בני ישראל. וחז"ל כותבים ש"חכמה בגויים תאמין" ואכן זה צד שמתאים להם, והם טובים בו מאיתנו. וכן "מי שמקבל את התורה בתמימות בלי התפלפלות ובלי התחכמות מעולה הוא מן המתחכם והחוקר"⁴. ר' נחמן מברסלב כותב: "עיקר התכלית והשלמות היא רק לעבוד השם בתמימות גמור בלי שום חכמות כלל... ובאמת אסור גדול מאוד להיות מחקר חס ושלום"⁵. זאת משום שהתורה ניתנה לרבים, לחכמים ולפשוטי העם בשווה, ואם התורה אכן הייתה תלויה בחכמה ובחקירה הרי שהתורה הייתה מתאימה רק ליחידים! ולכן "עיקר השגת התכלית היא רק על ידי אמונה ומצוות מעשיות... בתמימות ובפשטות" משום שאת זה כל אדם יכול לקיים והחקירה מפקיעה את כל העולם המעשי. הסבר נוסף שכתב רבי נחמן הוא שאדם שהולך אחרי שכלו יכול לפול לטעויות רבות ולכישלונות בצד הרוחני והמעשי. ואם בכל דבר שאדם עושה, לא ישים לב רק לכבודו שלו, כלומר לחשיבתו העצמאית המיוחדת, אלא ייתן מקום גם לקב"ה להיות שותף בעולמו ויהיה תמים, אז לא יטעה בדרכו⁶. שיטתו של ר' נחמן היא חדה וברורה מאוד עד כדי שהוא כותב "ואפילו מספרים של חקירה שחברו גדולים מאחינו בני ישראל, גם מהם צריך להרחיק מאוד, כי הם מזיקים מאוד לאמונה" והסיבה לכך היא

¹ כוזרי, מאמר ראשון צט'.

² רמב"ם הלכות תשובה פ"י, ה"ו.

³ כוזרי מאמר ראשון, צ"ט, בדומה לכך, הרמב"ם במורה נבוכים ח"א כותב שלמרות שבהגיון נראה בעיניו שאכן העולם "קדמון" בכל זאת הוא מכריע שהעולם אכן "נברא", מפני שיש יותר פילוסופים הסוברים שהעולם "נברא" ולא "קדמון". כלומר אם המדד הוא כמות, הרי שהפילוסופים חכמים ויודעים יותר מעם ישראל.

⁴ כוזרי מאמר שני, כ"א.

⁵ ליקוטי מוהר"ן תניינא, י"ט ושם מוסיף דבר חשוב: "רק הצדיק הגדול מאוד, הוא יכול להכניס עצמו בזה, ללמוד השבע חכמות"

⁶ ליקוטי מוהר"ן תניינא, י"ב, וכך גם מביא הרמח"ל בספרו מסילת ישרים שהשכל והגאווה מגיעים משורש אחד וזהו כבוד עצמו.

שאנו מסתפקים במה שקיבלנו מאבותינו במסורת מדור לדור⁷. וכי אתה מעלה בדעתך, שאתה ושאלותיך יותר חכמים ממה ששאלו אבותיך? הרי היו להם תשובות! כלומר בעצם החקירה בעבודת ה' יש ערעור על סמכות חכמים ומעלתם, ופגישה קשה באמונת המסורת וההשתלשלות⁸.

רבי צדוק הכהן מלובלין מסביר שתמימות היא "להיות נמשך רק אחרי רצון השם יתברך, כצאן אחרי הרועה" אפילו כשהמציאות נראית הפוכה, אם זהו רצון ה' אתה עושה אותו, ובכך אתה מברר את האמת שבמעשה⁹, ולכן כותב המהר"ל "כי המתמים עצמו, הוא עם ה' יתברך כדכתיב תמים תהיה עם ה' אלוקיך... וגם כי הוא משכיל, השכל הוא מן השם יתברך אבל הערמה והתחבולה היא לאדם מצד עצמו ובשביל כך אינו עם השם יתברך"¹⁰. כלומר גם כשאדם משתמש בשכלו, צריך הדבר להיות בתמימות ובהתבטלות לה' ולא לעסוק בערמה שבאה מצדו שלו.

בהקשר לחקירת טעמי המצוות מוסיף הרב קוק¹¹ כי באמת חקירה זו היא רחוקת התועלת ובכלל היא למעלה מהשכל האנושי "ואנחנו לא נדע אם יש בידינו סולם לעלות את ראש הפסגה של הר גבוה ותלול כזה". כלומר את הטעם האלוקי למצווה בוודאי שלא נדע, אלא מה המצווה אומרת לנו על פי ההבנה האנושית, ולכן האם יש טעם לחקור? ואפילו סכנה יש בחקירת טעמי המצוות, שאדם יעשה חשבון ויתנה את קיום המצוות על פי הבנתו כפי שטעה שלמה המלך¹².

נסכם ונטען – כי החקירה בעבודת ה' יכולה להביא את האדם לטעויות, לכפירה ולאפיקורסות, להפקעת כל העולם המעשי מצוותי, לפגיעה במסורת התורה, בסמכותם ומעלתם של חז"ל ובכלל הקודמים לדורנו, ועל ידי החקירה האדם מתגאה וחושש לכבוד עצמו ולא נותן מקום לה' בעולמו והרי התמים הוא עם ה' יתברך.

החקירה

הרמב"ם טוען כי הבסיס לעבודת ה' ולאהבתו היא "בדעת שידעו, ועל פי הדעה תהיה האהבה – אם מעט מעט ואם הרבה, הרבה"¹³. בדברים אלו מדגיש הרמב"ם: שהיסוד לאהבה היא הידיעה וההיכרות אחד את השני ולא רק הרגשות והרומנטיקה. וככל שאדם יכיר בשכלו – כפי יכולתו – את ה', כלומר את התגליותיו במידותיו במציאות, כך יוכל להתרומם, להיקשר ולאהוב את ה' יתברך. ולכן "ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה ולידע סוף עניינים כפי כוחו"¹⁴. ר' סעדיה גאון בספרו אמונות ודעות¹⁵, כותב שאופי העיון הוא לא מה שכל אחד נראה לו מדעת עצמו, שהרי אם כך היה, יכול אדם לפי שכלו להגיע אל האמת ואפשר גם שיטעה ובינתיים עד שהוא יגיע לאמת הוא ללא אמונה ולא עושה את מצוות

⁷ ליקוטי מוהר"ן תניינא, מ"ד.

⁸ רבים מיסודות היהדות מושתתים על המסורת: העברה מדור לדור לדוגמא מעמד הר סיני- מציאותו ותורה מן שמיים ועוד.

⁹ ר' צדוק דברי סופרים אות כ"ח- ובכך מסביר ר' צדוק את שקרו של יעקב ליצחק כשאמר "אנוכי עשיו" – מתבררת נקודת האמת של השקר בולם ובמקום שה' רצה שיתנהג ברמאות – היה מרמה וגם זו תמימות!

¹⁰ מהר"ל, נתיבות עולם ח"ב נתיב התמימות.

¹¹ מאמרי הראי"ה עמוד 540.

¹² סנהדרין כ"א ע"ב. "ואמר רבי יצחק מפני מה לא נתגלו טעמי תורה – שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן, נכשל בהן גדול העולם... (סוסים ונשים)

¹³ רמב"ם הלכות תשובה פ"י, ה"ו.

¹⁴ רמב"ם הלכות מעילה פ"ט, ט.

¹⁵ רס"ג, אמונות ודעות, הקדמה פ"ו.

התורה. ולכן החקירה מתבססת על דברי הנביאים שהם אמת אלוקית שניתנה ביד שליחיו הנביאים. מטרת החקירה, לרס"ג, היא בשני עניינים: האחד - שנדע ונבין את דברי הנביאים – לא רק מצד המסורת אלא מצד הידיעה, והשני – שנדע להשיב לכל מי שישאל על הדת היהודית.

רבינו בחיי בספרו חובות הלבבות¹⁶, רואה בחקירה חובה ולא רק דבר ראוי: "כי כל מה שיוכל לחקור... בדרך הסברה השכלית, חייב לחקור עליו כפי השגתו וכח הכרתו... והמתעלם מחקור הרי זה מגונה ונחשב מן המקצרים בחכמה ובמעשה." וכבר חייבתנו התורה בזה כמו שכתוב "וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלוקים"¹⁷.

יש, בהבנת התורה יתרון גדול, עד כדי דבקות בה', וכך כותב הרב אליהו דסלר¹⁸ "כאשר יעמול בשכלו ויעמוד על נפלאות טעמי התורה תפתח באדם אהבת התורה... וירחקו ממנו כל התעניינות אחרת ויתמסר לגמרי אליה וידבק בה." מן הדבקות בתורה יגיע לאהבת נותן התורה ולהדבק בו יתברך. הכח לחקור ולדרוש הוא כח מיוחד שיש אותו דווקא לעם ישראל ובפרט לתלמידי חכמים, "המכונים בשם ישראל שהוא מן כי שרית, שנעשה שר על המלאכים וזהו מצד הדבקות הגמור באמת לאמתו"¹⁹. כלומר יש כוח מיוחד בעם ישראל המסוגל לחקור ולדרוש בתורה שהיא כולה אלוקית.

חקירה ותמימות – ניסיון לשילוב

עד כה בחנו שתי תפיסות עולם שונות, האחת מדגישה ומכריחה את התמימות והשניה מכריחה את החקירה והדרישה בעבודת ה'. באילו מדרכים אלו נבחר אנו? האם נלך באחת מהן ואת האחרת נשים בקרן זווית? האם יש דרך טובה יותר לפשוטי העם או לתלמידי חכמים? נתבונן בדברי רבותינו וננסה לאחד בין השיטות השונות ולהלן שלושה הסברים אפשריים:

האחד - ריה"ל בספרו הכוזרי מביא את תביעתו של מלך כוזר לשמוע דברים ברורים מתוך חקירה והבנה ולא להישאר רק באמונה הטהורה, ומסביר שם "כי אין המסורת טובה כי אם לנפש השלוחה, ואילו לנפש הנבוכה – יותר ראוי לה המחקר. ביחוד אם מחקר זה מגיע בסופו, אל אימות המסורת..."²⁰ כלומר אין שיטה טובה יותר או פחות אלא השאלה היא מי אתה? איזו נטייה נפשית יש לך? אם אתה אדם שלו שכל עולמו מתנהל בפשטות, אזי גם עבודת ה' שלך, טוב לה אם תהיה בתמימות ובאמונה טהורה. אך אם נפשך נבוכה ובעלת ספקות ובכל עניין אחר בחיים הנך בודק וחקר, הרי שעבודת ה' שלך צריכה להיבנות אף היא מתוך חקירה והתפלפלות.

השני - על הפסוק "תום ויושר יצרוני" מבאר המהר"ל²¹ שתכונת הישר והתם שונות אחת מהשנייה. בעוד שהאדם הישר "מצד שכלו וחכמתו מתבונן לעשות הישר, והתמים הוא שהולך בדרך הישר מעצמו בלי שום התבוננות". אם כך, איזו תכונה טובה יותר? מבאר המהר"ל על יעקב אבינו שבדברים שנוגעים

¹⁶ שער הייחוד, פ"ג. ומושל שם משל לחולה שמבין ברפואה ומתעצל לחפש את התרופה והטיפול הטובים ולהבין האם הרופא מטפל בו טוב או לא.

¹⁷ דברים ד', ל"ט.

¹⁸ מכתב מאליהו ח"א עמ' 19

¹⁹ ר' צדוק מלובלין, רסיסי לילה, מ"ז.

²⁰ כוזרי, מאמר חמישי, א'.

²¹ המהר"ל נתיבות עולם ח"ב נתיב התמימות.

לעצמו היה נוהג בתמימות, אך בנוגעים ליחסו לזולת, לזמן ולמקום הרי שצריך להתבונן, לחקור ולדרוש. כלומר החקירה או התמימות בעבודת ה' תלויה, כלפי מי מתייחסים הדברים אל עצמך או אל אחרים. השלישי - הרב קוק²² מבאר שאופי עבודת ה' תלוי בשלב שבו האדם נמצא מבחינת הבשלות המחשבתית שלו. בצעירותו של אדם, דמיונו מלא ברעיונות בוסריים ועולמו פשוט ולעיתים החקירה מבלבלת את דרכו וגדילתו הטבעית, בשלב זה גם האמונה צריכה להיות בתמימות לסמוך על מורשת האבות. אך "כשאדם מתעלה, הרי הדעה המזוקקת תובעת ממנו את התפקיד של זיקוק הדרכים, שעל ידם מתבררת האמונה... ואז צריכה עוד יבססוה ויעמיקו אותה". כלומר השאלה היא באיזה שלב אתה בחיים? בעודך צעיר, האמונה התמימה היא הקומה שמתאימה לך, אך כשאתה מתבגר – כחלק מהבנתך את כל הסובב אותך, צריך אתה גם לחקור ולדרוש באמונתך.

תורת ה' תמימה

עד כה הסברנו כי החקירה והתמימות בעבודת ה' הנן לא רק שתי שיטות שונות, הופכיות אלא יכולות להשתלב אחת עם השנייה. והשאלה היא: מהי תכונת נפשך ובעל איזה אופי אתה, באיזה שלב אתה בחיים – מבוגר או צעיר וכלפי מי אתה מתייחס לעצמיותך או לאחרים הסובבים אותך? אך נראה כי ניתן לבנות קומה נוספת והיא שבאדם אחד באותו זמן ושלב, יתקיימו יחדיו גם החקירה וגם התמימות וזוהי עבודת ה' המעולה והשלמה.

גם כשאנו בוחנים את שיטת הרמב"ם לעצמה ואת שיטת ריה"ל לעצמה, אנו מבחינים כי גם הרמב"ם²³ שהצריך חקירה כפי כוחו, הוא מודה כי יש מערכת שלמה של מצוות = החוקים שאינם מובנים לאדם, ובהם האדם צריך לנהוג בתמימות ולעשותם על אף שאינו מבין את טעמיהן. וריה"ל²⁴ המדגיש את התמימות – אנו מוצאים התפתחות של תפיסתו ממאמר ראשון לשני ובחמישי, כותב ריה"ל שיש אנשים שאכן מתאימה להם עבודת ה' מתוך חקירה מפני שנפשם נפש נבוכה.

כלומר, ניתן לומר שדבריהם של הרמב"ם וריה"ל עניינם במקום אחד ועשירים במקום אחר, וכל אחד מהם מודה שאכן שתי הבחינות קיימות בעבודת ה', גם התמימות וגם החקירה.

וכאן נשאל הכיצד ניתן להכיל את שתיהן?

השם משמואל מבאר²⁵ את ההבדל בין גזעון ליהושע. בעוד שלגדעון נאמר "לך בכוך זה" כלומר היה לו כח עצמי משלו, יהושע לעומתו פניו כפני הלבנה שאין לו מעצמו כלום אלא רק מה שקיבל ממשנה. "וייש לבאר הדברים, דוודאי מעלת איש שיש לו מעצמו יותר גדולה ממעלת המקבל מזולתו, שזה בחינת דוכרא וזה בחינת נוקבא" אך יהושע בן נון שהיה הנבון (בינה הולדתו- הרמב"ן) מעלתו הייתה: "שעם כל

²² מצוות הראיה ערך: אמונה.

²³ רמב"ם הל' מעילה פ"ט, ט – "ודבר שלא ימצא לו טעם ולא ידע לו עילה, אל יהי קל בעיניו ולא יהרוס לעלות אל ה' פן יפרוץ

בו... אמרו חכמים ליתן שמירה ועשייה לחוקים כמשפטים והעשייה ידועה והיא שיעשה את החוקים..."

²⁴ ריה"ל במאמר ראשון צ"ט כתב: "כי בעבודת ה' אין מקום לא להשערה ולא להיקש שכלי..." ובמאמר שני הוא כבר כותב

שזה עניין של מדרגות. מי שמקבל בתמימות "מעולה הוא מן המתחכם והחוקר. אך מי שנטה מן המדרגה העליונה הזאת אל

המחקר, מוטב לו כי יבקש טעם לדברים אלה אשר יסודם בחכמה האלוהית." ובמאמר חמישי, כפי שהובא לעיל (הערה 17)

ריה"ל מבאר שהחקירה מתאימה לאדם שיש לו נפש נבוכה וזוהי המדרגה שמתאימה לו.

²⁵ שם משמואל פרשת ויחי עמוד של"א.

גדולתו ומעלתו שהיו לו מחמת עצמו... הוא השפיל עצמו להיות משרת פשוט למשה... ובכלל מעלתו מעלת גדעון שהיא מעלת העצמיות, שגם הוא יהושע הייתה לו מעלת העצמיות ואף על פי כן ביטל את עצמיותו לפני רבו". כלומר גדלותו של אדם נמדדת בכך שעם כל כשרונותיו ויכולותיו הוא מסוגל להתבטל וללמוד מאחרים, גם תלמיד וגם חכם – זהו תלמיד חכם אידאלי.

בתפילת הבוקר אנו אומרים: "ועוד תני בר קפרא: אילו היה נותן בה קורטוב של דבש, אין אדם יכול לעמוד מפני ריחה, ולמה אין מערבין בה דבש, מפני שהתורה אמרה: "כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה". ולכאורה יש לשאול הרי יש כאן כפילות? שהרי הטעם לאי הוספת הדבש מובן וזאת משום שאין אדם יכול לעמוד מפני ריחה, ומדוע בר קפרא שואל שוב ולמה אין מערבין בה דבש, ומביא את הפסוק? אלא מבארים בשם הרב צבי יהודה קוק שגם לאחר שהתורה מוסברת ומובנת לאדם, הסיבה שבגינה הוא מקיים את המצווה היא בגלל שהתורה אמרה! כלומר בגלל שהקב"ה ציווה ולא בגלל הבנתו את תוכן המצווה.

יוצא מדברינו שניתן להופיע את החקירה והתמימות כאחד, באדם.

יש חובה על כל אדם לחקור ולדרוש את ה' כפי כוחו, כפי שמדריך אותנו הרמב"ם, אך לאחר שאנו מבינים את טעמי המצוות ושורש האמונה, מדגיש ריה"ל שמחובתנו לקיימה מתוך תמימות ומפני שהתורה אמרה. וממילא התשובה: "ככה, כי כך כתוב בתורה ולכן אני מקיים" – יכולה היא להתפרש כטיפשות וריקנות אך התפיסה האידאלית היא שנחקור ונבין כל דבר בתורה, הפוך בה והפוך בה דכולה בה. ובסופו של דבר נקיים בגלל שכך הקב"ה ציווה – וזוהי התמימות הראויה, דווקא זו הבאה מתוך חקירה!

שנזכה בע"ה לעבוד את ה' מתוך חקירה ודרישה, הבנה, הפנמה ודבקות ולעמוד לפניו כתמימים ובעלי אמונה טהורה ויתקיימו בנו דברי דוד המלך ע"ה: "טוב טעם ודעת למדני כי במצוותיך האמנתי"²⁶.

---

²⁶ תהילים קי"ט סו, ובמלבי"ם על פסוק ס"ז. "ובכל זאת בל תחשוב שאחר שאדע טעמי המצוות לא אעשה אותם בעבור ציווי ה', רק מפני שהשכל מחייב, לזה אמר כי גם עתה אמרתך שמרתי, אשמור המצוה רק בעבור שהוא אמרתך, לא בעבור שכלי".

אמונת חכמים

הרב אריאל יוספוף

פתיחה

¹יראת הצדיקים ואמונת החכמים קשורות יחד קשר בל ינתק. ואחת תולדת השנייה ותוצאה ממנה, והיא אחת ממ"ח מעלות שהתורה נקנית בהן כדידברי המשנה באבות ואי"ה בהמשך עוד ידובר עליה, ויסוד מוסד ופנת יקרה לכל מצות התורה. נושא זה רחב מיני ים ככל דיברי תורתנו תורת חיים ופטור בלא כלום אי אפשר ע"כ במאמרי זה רק פתחתי פתח למעוניין להתחיל ולהתבונן ברור הדבר שאמונת חכמים כוללת בתוכה המון הבנות כגון למשל: מה גידרה? מה מעלתה? וכו' ובחתי להתמקד בשלשה סוגים הנכלים באמונת חכמים ואלו הם:

- א. להאמין שדבריהם אמת, למרות שאין דעתו משגת אותם הדברים.
- ב. להאמין שיש צדיקים וחכמים בכל דור ודור.
- ג. להאמין שבכוחם לפעול גדולות ונצורות למעלה מהטבע. ביאור הדברים.

א. להאמין שדבריהם אמת, למרות שאין דעתו משגת אותם הדברים

המשנה באבות בפרק קיניין תורה אומרת²: "גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלכות, שהמלכות נקנית בשלשים מעלות, וכהונה בעשרים וארבע, והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים"³. בין ארבעים ושמונה המעלות הנזקקות לאדם כדי שיקנה את התורה, נמנית במקום העשרים ושלושה - "אמונת חכמים". וכיוון שברייתא זו אינה מגוף המשנה, לפיכך אין עליה הרבה פירושים של ראשונים. אמנם, במחזור ויטרי פירש בקצרה: "שמאמין בדבריהם, ולא כצדוקין ובייתוסין". מעין זה פירשו אחרים, שהכוונה היא לקבלת התורה שבעל פה ובאמונה בשלשלת הקבלה.

אין ספק שהאמונה בתורה שבעל פה, ובסמכותם של חז"ל שהם "מעתיקי השמועה", כלשונו של הרמב"ם, היא הכרחית, ומבלעדיה לא ניתן לרכוש תורה. דבר זה, הדגישו רבי יהודה הנשיא בתחילת מסכת אבות, בהציעו את שלשלת הקבלה: "משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים" וכו'. הרמב"ם בפירושו למשנה, הביא דברים הללו, והאריך להסבירם בהקדמה למשנה כולה. אבל דווקא משום כך קשה לקבל את פירוש מחזור ויטרי למושג "אמונת חכמים"; שהרי אילו לכך נתכוון התנא, למה לא סידר דבר זה בתחילת הרשימה, כי אם בתוך קבוצת מעלות הללו: "במיעוט שינה, במיעוט שיחה, במיעוט תענוג, במיעוט שחוק, במיעוט דרך ארץ, בארך אפים, בלב טוב, באמונת חכמים, ובקבלת יסורין"?

¹ לקוח מתוך מאמר של הרב מישאל זע"א רבה הראשי של באר שבע מאז היווסדה עד לפטירתו, במשך למעלה מ-50 שנה, ואב"ד בעיר.

² לקוח מתוך שיחתו של הרב נחום אליעזר רבינוביץ שליט"א ראש ישיבת "ברכת משה" מעלה אדומים בשינויי לשון קלים

³ה

ואמנם, בעל תפארת ישראל מציע פירוש שונה. הוא כותב על המילים "באמונת חכמים": שאינו מאמין לכל דבר ששומע, דזהו מדת "פתי יאמין לכל דבר" (משלי יד, טו). אבל יאמין לחכמים בחכמת התורה אפילו לא ישיגם בשכלו.

בעל התפארת ישראל מסתמך בהסברו על הפסוק במשלי, ובכדי להבינו נצטרך להתבונן גם בסופו: 'ערום יבין לאש'רו". כלומר, כדי להגיע לידי דרגה זו - להבין לאשורו, צריך שתהיה לו אמונת חכמים; אפילו לא ישיג דבריהם בשכלו, מכל מקום לא יזלזל חס ושלום בדברי חכמים, אלא אדרבה, יאמין שיש בהם כוונה עמוקה, וכתוצאה מאמונה זו יעמול קשות במיעוט שינה ובמיעוט שיחה וכו', עד שיזכה לרדת לעומקם של דברים ויבין לאשורו.

על הפס' בספר דברים: "על פי התורה אשר ירוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל"⁴: כתב הרמב"ן⁵ בפרושו על התורה: "ימין ושמאל - אפילו אם אומר לך על ימין שהוא שמאל או על שמאל שהוא ימין, לשון רש"י. וענינו, אפילו תחשוב בלבך שהם טועים, והדבר פשוט בעיניך כאשר אתה יודע בין ימין לשמאלך, תעשה כמצותם, ואל תאמר איך אוכל החלב הגמור הזה או אהרוג האיש הנקי הזה, אבל תאמר כך צוה אותי האדון המצוה על המצות שאעשה בכל מצותיו ככל אשר יורוני העומדים לפניו במקום אשר יבחר ועל משמעות דעתם נתן לי התורה אפילו יטעו, וזה כענין 6רבי יהושע עם ר"ג ביום הכיפורים שחל להיות בחשבוננו (ר"ה כה א):

והצורך במצוה הזאת גדול מאד, כי התורה נתנה לנו בכתב, וידוע הוא שלא ישתוו הדעות בכל הדברים הנולדים, והנה ירבו המחלוקות ותעשה התורה כמה תורות. וחתך לנו הכתוב הדין, שנשמע לבית דין הגדול העומד לפני השם במקום אשר יבחר בכל מה שיאמרו לנו בפירוש התורה, בין שקבלו פירושו עד מפי עד ומשה מפי הגבורה, או שיאמרו כן לפי משמעות המקרא או כוונתה, כי על הדעת שלהם הוא נתן (ס"א לנו) להם התורה, אפילו יהיה בעיניך כמחליף הימין בשמאל, וכל שכן שיש לך לחשוב שהם אומרים על ימין שהוא ימין, כי רוח השם על משרתי מקדשו ולא יעזוב את חסידיו, לעולם נשמרו מן הטעות ומן המכשול. ולשון ספרי⁷ אפילו מראין בעיניך על הימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין שמע להם:

ומי שלא מאמין ח"ו בדבריהם הקדושים, הרי הוא כגוי לכל דבריו, ואין ספק שיבוא על ענש וכך פוסק הרמב"ם⁸: מי שאינו מודה בתורה שבעל פה אינו זקן ממרא האמור בתורה, אלא הרי זה בכלל האפיקורוסין [ומיתתו בכל אדם]. מאחר שנתפרסם שהוא כופר בתורה שבעל פה [מורידין אותו] ולא מעלין והרי הוא כשאר כל האפיקורוסין והאומריין אין תורה מן השמים והמוסריין והמומריין, שכל אלו אינם בכלל ישראל ואין צריך לא לעדים ולא התראה ולא דיינים [אלא כל ההורג אחד מהן עשה מצוה גדולה והסיר המכשול.

⁴ דברים פרק יז פסוק יא

⁵ רמב"ן דברים פרק יז פסוק יא

⁶ ר"ה כה א

⁷ שופטים קנד

⁸ רמב"ם הלכות ממרים פרק ג הלכ' א-ג

במה דברים אמורים באיש שכפר בתורה שבעל פה במחשבתו ובדברים שנראו לו, והלך אחר דעתו הקלה ואחר שרירות לבו וכופר בתורה שבעל פה תחילה כצדוק ובייתוס וכן כל התועים אחריו, אבל בני התועים האלה ובני בניהם שהדיחו אותם אבותם ונולדו בין הקראים וגדלו אותם על דעתם, הרי הוא כתינוק שנשבה ביניהם וגדלוהו ואינו זריז לאחוז בדרכי המצות שהרי הוא כאנוס ואע"פ ששמע אח"כ כך אלו שאמרנו האוחזים בדרכי אבותם הקראים שטעו, לפיכך ראוי להחזירן בתשובה ולמשכם בדברי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה. כלומר על האדם מוטלת המשימה להחדיר לתוכו ששכלם ודעתם של רבותינו הקדושים ובפרט התנאים והאמוראים זיע"א. וכאמרם ז"ל, רבי יוחנן היה יושב ודורש עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות שהן שלשים על שלשים, וחוקק בהן עשר על עשרים ומעמידן בשערי ירושלים, לגלג עליו אותו תלמיד (כי לא האמין שיכול להיות דבר כזה במציאות) כביצת עוף קטן לא מוצאים בגודל כזה מוצאים? לימים הפליגה ספינתו של אותו תלמיד בים, ראה מלאכי השרת שמנסרים אבנים טובות ומרגליות שהן שלשים על שלשים וחוקק בהן עשר ברום עשרים, אמר להם אלו למי, אמרו לו עתיד הקב"ה להעמידן בשערי ירושלים, בא לפני רבי יוחנן, אמר לו, דרוש רבי לך נאה לדרוש, כמו שאמרת כן ראיתי, אמר לו רבי יוחנן אם לא ראית לא האמנת? מלגלג על דברי חכמים אתה, נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות⁹. מאמר זה והדומים לו באו ללמדנו שני דברים. א. שיש להאמין בדברי רבותינו הקדושים גם במה שנראה לאדם כמוזר ובלתי מציאותי, ובהתגשמותו. ב. הלא מאמין, ענוש ייענש, כי רוח ה' דבר במ ומלתו על לשונם.

ב. להאמין שיש צדיקים וחכמים בכל דור ודור.

על הפס' בספר קהלת "דור הולך ודור בא" אומר המדרש רבה¹⁰: דר' אבא בר כהנא ואמרי לה בשם ר' אדא בר חוניא יהיה בעיניך דור שבא כדור שהלך שלא תאמר אילו היה ר' עקיבא קיים הייתי קורא לפניו, אילו היו ר' זירא ור' יוחנן קיימין הייתי שונה לפניהם, אלא דור שבא בימך וחכם שבימך כדור שהלך וחכמים הראשונים שהיו לפניך, א"ר יוחנן כתיב (שמואל א' י"ב) ה' אשר עשה את משה ואת אהרן וגו', וכתיב (שם/שמואל א' י"ב) וישלח ה' את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל, ירובעל זה גדעון, בדן זה שמשון, יפתח כמשמעו, וכתיב (תהלים צ"ט) משה ואהרן בכהנו ושמואל בקוראי שמו, שקל הכתוב שלשה קלי עולם עם שלשה גדולי עולם ללמדך שבית דינו של ירובעל גדול וחשוב לפני הקב"ה כבית דינו של משה, ובית דינו של שמשון כבית דינו של אהרן, ובית דינו של יפתח כבית דינו של שמואל, ללמדך שכל מי שנתמנה פרנס על הציבור אפילו הוא קל שבקלים הרי הוא כאביר שבאבירים הראשונים, שנא' (דברים י"ז) ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם וגו', אין לי אלא שופט שבדורך שופט שאינו בדורך מניין מה ת"ל ואל השופט אשר יהיה בימים ההם, מלמד שהשופט שבדורך הרי הוא בזמנו כשופט שהיה בימים הראשונים, וכה"א אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה, ארשב"ל אין לך לשמוע אלא שופט שבדורך כתיב (במדבר ל"ו) ויקרבו ראשי האבות למשפחות בני גלעד

⁹ עיין ב"ב ע"ה ע"א, סנהדרין ק' ע"א

¹⁰ קהלת רבה פרשה א ד"ה ד ר' אבא

בן מכיר בן מנשה וגו', א"ר יודן האבות אבות אלא אלו נכנסין לארכי ואלו נשמטין מן הארכי לפיכך פגמן הכתוב, א"ר ברכיה כתיב (דברי הימים א' י"ב) ויהודיע הנגיד לאהרן וכי יהודיע היה נגיד לאהרן אלא אילו היה אהרן קיים בדורו של יהודיע יהודיע היה גדול ממנו בשעתו, אמר ר' סימאי כתיב (שם/דברי הימים א' ו') ואהרן ובניו מקטירים על מזבח העולה וגו', וכי אהרן ובניו קיימים, והלא צדוק ובניו היו אלא ללמדך שאילו היה אהרן ובניו קיימים צדוק היה גדול מהם בשעתו, ר' הילל בריה דרבי שמואל בר נחמן מיייתי לה מהכא (נחמיה ח') ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סכות וישבו בסכות כי לא עשו מימי יושע בן נון בן בני ישראל עד היום ההוא ותהי שמחה גדולה מאד, פגם הכתוב בכבודו של צדיק בקבר בשביל פלוני בשעתו, ורבנן מיייתי לה מן הכא (עזרא ז') בן אבישוע בן פנחס בן אלעזר וגו' הוא עזרא עלה מבבל אלא אלו היה אהרן קיים היה עזרא גדול ממנו בשעתו.

"ויעש אלו' את שני המאורות הגדולים את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה..." כי הנה יש ב' מיני הצדיקים הנקראים מאורות הגדולים כל אחד גדול בדורו ... אכן עתה בדורות הללו אף שהצדיקים אינם כמו הראשונים מ"מ אל יתיאש האדם לאמר אנחנו נגשש כעור באפילה חלילה. אך ידע כי הם גם כן נקראים מאורות בזמנם, כי עתה בעקבות דמשיחא אינם יכולים ליהיות במעלות כמו הראשונים. ועתה על פיהם ישק כל דבר להם לבדם ניתנה הארץ. וצריך האדם להתאבק בעפר רגליו של הצדיק אשר הוא בדורו פן יאבד חלילה. יפתח בדורו ...

וכן אמרו ז"ל (ר"ה כה:): שקל הכתוב שלשה קלי עולם כשלשה חמורי עולם. לכאורה קשה הלשון קלי עולם? אמנם הנה הצדיקים הרא' בהיותם במעלה הגבוהה מאד מאד הנה היו החמירים (=מחמירים) על דורם אשר אינם מתנהגים כשורה כנודע אצל הנביאים והדורות שלאחריהם. אמנם הצדיקים אשר אינם במדרגה גבוהה ההיא המה מקילים על בני דורם להמליץ טוב בעדם למחול על עונותם לכל חטאותם כי מתנצלים ליפני הש"י על כובד הגלות וגודל העניות. וגם זה יקר מאד לפני הש"י כי בזו חפץ הקב"ה ללמד זכות על בני ישראל ולהתפלל עליהם תמיד.

וז"ש הכתוב ויעש... שני המאורות הגדולים רמז ל"ב מיני הצדיקים: הראשונים והאחרונים, "את המאור הגדול לממשלת היום" שהיו בדורות הראשונים והיה בכוחם לבטל מבנ"י כל גזרות קשות, "ואת המאור הקטן" הוא הצדיק שבדור הזה "לממשלת הלילה" בגלות המר הדומה ללילה. וגם לו הכח להתפלל כמו בשנים קדמוניות, על הראשונים והאחרונים דבר טוב כי הליכות עולם לו מן השמים להתראות בקרב הארץ¹¹.

אמרו חז"ל¹² עה"כ וגם כך יאמינו לעולם (שמות יט ט) גם כן, גם בנביאים העתידים לעמוד אחריו, ע"כ. ומצינו שגם החכמים קרויים נביאים, כמ"ש (שבת קי"ט:): עה"כ (דב"הי א טז-כב) ובנביאי אל תרעו"- אלו תלמידי חכמים, ומאחר ש"אתפשטותא" דמשה בכל דרא ודרא, בכל צדיק וחכם דאיתעסק באורייתא" (תקוני הוזהר קיב.) לכך נאמר "בך", כי האמונה בכל חכמי הדורות, נובעת מאותה האמונה שהאמינו ישראל ברועה הנאמן משה רבינו ע"ה שהרי נשמתו של משה מתפשטת בהם, נמצא שהאמונה היא

¹¹ תפארת שלמה פרשת בראשית

¹² מכילתא יתרו

באמת "בך" ממש, וזה שאמרו (חולין צג). משה שפיר קאמרת, ופירש רש"י "משה תלמיד חכם" היינו שבכל ת"ח יש ניצוץ ממרע"ה, כמ"ש ה"כסא למלך" בביאורו ללתיקו"ז "כי בכל צדיק וחכם מתפשט ניצוץ משה רבינו ע"ה כשעוסק בתורה ועוזרו לכוין אל האמת". .... **נמצא שחכמי הדורות כלולים בהבטחת השי"ת "וגם בך יאמינו לעולם"**. ולפיכך ע"י אמונת חכמים זוכים לשלימות האמונה בה', כשם שהאמונה במשה היא שגרמה לישראל להאמין במי שאמר והיה העולם. (באר משה-אוז'רוב פרש' בשלח).

המתבונן בדברים אלו עד כה וכן המתבונן בעיני שכלו יוכח שבכל התקופות והזמנים, לרבות בדורות האחרונים, קמו לעם ישראל צדיקים וחסידים, חכמים ונבונים, קדושי עליון, כדיברי הגמרא עה"פ זרח השמש ובא השמש,¹³ עד שלא ככתה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי. ועוד אמרו ז"ל, ראה הקב"ה שצדיקים מועטים עמד ושתלם בכל דור ודור. וכן הורונו חכמים ברוח קדשם,¹⁴ לא פחית עלמא בכל דור ודור משלשים וששה צדיקים שמקבלים פני שכינה בכל יום. ורצונם בזה, להחדיר האמונה בלב האדם, שגם בדור גרוע יש ל"ו צדיקים נסתרים המצילים את הדור ומגינים עליו בקדושתם ויראתם.

ג. להאמין שבכוחם לפעול גדולות ונצורות למעלה מהטבע. ביאור הדברים

בכדי להגיע ליראת הכבוד מפני צדיקי הדור וחכמיו ולשתות בצמא את דבריהם, על האדם להאמין שבכוחם לפעול נפלאות למעלה מהטבע, בזמן הצורך לטובת הצבור או היחיד, וכן להזהר בגחלתם שלא יכוח ח"ו, כי כל דבריהם כגחלי אש, כי על ידי תוקף קדושתם וטהרת מחשבתם ודביקותם במקור העליון, דבריהם נשמעים ומתקבלים למעלה ופועלים את פעולתם. וכמ"ש רז"ל¹⁵ אמר הקב"ה אני מושל באדם, ומי מושל בי, צדיק, שאני גוזר גזירה והוא מבטלה. המאמין באמונת אמת זו, בהכרח שירחש בלבו כבוד והערצה כלפיהם מתוך יראת הכבוד והדרת קודש.

וכתב רב האי גאון ז"ל,¹⁶ "ודע כי דבר זה היה מקובל אצל הראשונים כולם יחד ולא היה מי שהכחיש בו, כי אומרים היו, הקב"ה עושה אותות ונורות ע"י הצדיקים, כמו שהוא עושה ע"י הנביאים, ומראה לצדיקים מראות נוראים, כדרך שהוא מראה את הנביאים" עכ"ל.

על הפס' "ויט משה את ידו על הים וישב הים ליפנות בקר לאיתנו... דרשו חז"ל¹⁷ "לאיתנו= לתנאו הראשון" וביאר האור החיים הקדוש זיע"א מהו אותו תנאי וכה דבריו:¹⁸ "אכן תנאי זה הוא בכלל התנאים שהתנה ד' על כל מעשה בראשית להיות כפופים לתורה ועמליה, ולעשות כל אשר יגזרו עליהם, וממשלתם עליהם כממשלת הבורא ברוך הוא. ולזה תמצא כמו כן בשמים ובארץ ובכוכבים ובשמש ובירח שלטו עליהם הצדיקים יחידים... והוא סוד אומרו "בוראך יעקב" וגו' ואמרו ז"ל שאמר הקב"ה לעולמי מי בראך ומי יצרך ישראל, והכל בכח התורה..."

¹³ יומא ל"ח ע"ב

¹⁴ סוכה מ"ה ע"ב

¹⁵ מו"ק ט"ז ע"ב, וראה שבת ס"ג ע"א, ב"מ פ"ה ע"א

¹⁶ תשובות הגאונים, ס"י צ"ט

¹⁷ בראשית רבה ה ה

¹⁸ אור החיים פרשת בשלח פרק י"ד פסוק כ"ז, ד"ה לאיתנו

לסיכום: תמצית הדברנו בקצרה. **א.** על כל יהודי להאמין באמונה שלימה בדברי רבותינו הקדושים שדבריהם דברי אלהים חיים, והם אמת ודבריהם אמת. **ב.** שיש בכל דור ודור צדיקים נסתרים עמודי עולם ומוסדי תבל, אשר בנין העולם מושגת עליהם. **ג.** שיש בכוחם לחולל נפלאות בזמן הצורך, כי במ בחר ה' לשרתו ולברך בשמו הנכבד והנורא, ומרומם על כל ברכה ותהלה, יתב"ש לנצח נצחים.

צדיק ורע לו

הרב שלום חבשוש

הקדמה

השאלה על המציאות "צדיק ורע לו רשע וטוב לו..." היא אחת השאלות הקשות בתחום האמונה, מכיוון שעל פי האמונה והדת אנו מאמינים כי אדם מקבל שכר על מעשים טובים ועונש על מעשים רעים. לכן, כאשר אנו רואים צדיק שמקבל איסורים או צער, ולהפך כאשר אנו רואים רשעים שחיים באושר ובשלווה, זה מעורר בנו תחושה של אי צדק, תסכול והתקוממות. אני חושב על הנושא הזה הרבה מאוד, אנסה לענות על השאלה הזאת על פי דברי חכמים בצורה מתמצתת, מתוך כך יפתח פתח לחקור בנושא זה.

צדיק ורע לו רשע וטוב לו.

מאמר זה עוסק בשאלה מדוע פעמים רבות אנו רואים שדווקא אנשים שמשקיעים את חייהם בעבודת ה', בתיקון המידות, בלימוד תורה ובהקפדה בקיום המצוות, דווקא הם סובלים.

לכאורה זה נוגד הבטחות מפורשות בתורה !!!

"הודיעני נא את דרכיך"

שאלה זאת לא נשאלת רק בשנים האחרונות בעקבות העולם המודרני, אלא נשאלה לפני שנים רבות. משה רבנו שאל את ה' וביקש " הודיעני נא את דרכיך" – מבואר בגמרא שמשה שאל את ה' מפני מה יש צדיק ורע לו ויש רשע וטוב לו? מעניין שאדון הנביאים משה רבינו בעת רצון מבקש מריבונו של עולם - מדוע ולמה יסבול הצדיק והרשע יצליח.

בשאלה זאת התחבטו הנביאים וחכמי ישראל בכל הדורות. - חבקוק תבע את עלבון הצדק, דוד המלך ושלמה בספר קהלת ישבו גם על מדוכה זו וספר איוב כולו מוקדש לעניין זה.

כמובן שנושא זה כבד מאד ועליו תשובות רבות.

תשובה אחת של צדיק לא בהכרח רע למרות שאנו רואים שישנם צדיקים עניים או חולים וכדו' לצדיק אף פעם לא רע, לצדיק טוב. גם כשהצדיק עובר סבל הוא מבין שהסבל שלו הוא חלק מהמסע שהוא עובר בעולם הזה.

הוא מבין שהסבל נועד לטהר אותו, להביא אותו אל קרבה יותר גדולה אל הבורא יתברך ולכן בתוך תוכו הוא לא סובל בגלל הסבל הזה אלא הוא מודה לאלוהים גם על כך, מזה גם מובן עומק האמרה: "חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה".

והרשע, ראינו רשעים שגרים בארמונות ובתנאים מאד טובים. השאלה היא האם הם אכן מאושרים, האם טוב להם???

על הרבה מהם ניתן לומר שכל חייהם הם רצים ורצים, מחפשים את מה שלא יוכלו להשיג לעולם, נשמתם בוכה. הם עושים מה שביכולתם לעשות ובתוכם הם אומללים, כל מה שיש להם הוא לא מספיק טוב. לרוב הם יבדקו מה קורה אצל השכן ויחפשו את מה שאין להם וירגישו שהם חסרים.

לעומתם, הצדיק מקושר אל הבורא ולכן הוא מאושר- הקשר עצמו יוצר את האושר גם בתוך קשיי היום יום. הרשע איבד את הקשר הזה בידיו ולכן הוא במידה מסוימת "אומלל".
עדיין ישאל השואל- למה ה' דואג להוסיף אתגרים דווקא לאלה שקרובים אליו. מדוע דווקא הקרובים עוברים יותר ניסיונות וקשיים, מדוע הצדיקים נתקלים שוב ושוב בדילמות ובבעיות, ולרשעים "הולך חלק" ללא בעיות...

אם מבינים שהעולם אינו אלא מסלול שאנו עוברים, מעין טיול של הנשמה לתוך עולם של הגוף אז בעיה זו נפטרת.

לדוגמא - מנהל של חברה מארגן טיול עבור כל אחד מעובדי החברה, לעובדי המשרד מעניק שבוע נופש תיירים ללא מאמץ, למנהלי המכירות מארגן שבוע קניות ולעובדים הצעירים שאוהבים אתגרים, מארגן מסע רגלי מפרך. יבוא אדם ויטען איפה הצדק?? אין שוויון! והתשובה תהיה חד משמעית, מי שיכול לטפס, אוהב לטפס, ולעמוד במשימות מורכבות, פשוט רוצה את המשימות הללו. בתוך תוכו הוא מסתייג מטיולי נופש פשוטים ומשעממים, ומעדיף במקומם טיולים מרתקים, מסעירים, ומלאי אתגרים ומשימות.

אם כך בטיולים שבהם אין משמעות אמיתית למשימות שאנו עומדים בהם או לא עומדים בהם, על אחת כמה וכמה, שהדבר נכון גם כאן בעולם שלנו אם נצליח בעזרת ה' לעמוד באתגרים שלנו תהיה לכך השפעה מופלאה גם על אנשים אחרים, על עולמות אחרים.

כי כאן, האבנים שנצליח להזיז יכולים לסייע לבנייה של העולם המדהים הזה שה' שם אותנו בתוכו. הסבר נוסף הוא – הבעיה של "צדיק ורע לו..." בעיקר נוגעת למקרים שבהם נראה לנו שישנם כביכול סטייה מן הצדק בהנהגת העולם. ראשית צריך לדעת שראייה זו נובעת ממוגבלותנו. אנו מוגבלים מדי כדי שנוכל לדעת מיהו באמת הצדיק המושלם ובעל הזכויות הרבות, לבין מיהו הרשע הגמור ללא כל זכויות. גם אם נצא מתוך הנחה שהצדיק הוא הצדיק גמור ובעל זכויות רבות ובעינינו אנו רואים שרע לו, עדיין תישאל השאלה האם הרע הזה הוא יעד סופי או שהוא רק דרך אל הטוב הניצחי שהוא מקבל בבחינת "מעז יצא מתוק" וגם להיפך, אם נצא מתוך הנחה שהרשע הוא רשע גמור ואין לו שום זכות ולמרות זאת טוב לו אולי הטוב הזה הוא רק דרך אל הרע האמיתי "רע נצחי".

הרמב"ם בעיקרי אמונה שמביא את י"ג עיקרי אמונה כותב ש"הבורא יתברך שמו גומל טוב לשומרי מצוותיו ומעניש לעוברי מצוותיו" כלומר, קיימת מערכת אלוקית של מתן שכר ועונש. לא רק שקיימים חוקים של שכר ועונש אלא הם גם ניתנים בדיוק רב.

כל מכה, צער ואפילו הדבר הקל ביותר שהאדם חווה מהדבר הגדול ועד הקטן ביותר נמדד בדיוק נמרץ. אלא שחישוב זה לא תמיד גלוי לעינינו ולכן לא תמיד הדברים מסתדרים לנו עם נתונים אחרים שאנו רואים בעולם, במיוחד שאנו רואים הצלחות של אנשים שלכאורה לא מגיעה להם הצלחה זו או סבל של צדיקים שלא מגיע להם סבל זה.

כולנו יוצאים מנקודת מוצא שהנהגה אלוקית תנהל את העולם בצורה אחרת, שהטובים יקבלו את השכר שמגיע להם בניגלה ושהרעים יקבלו בניגלה את העונשים שמגיעים להם על רשעותם.

הנהגה שכזאת היא בעייתית, כיוון שאז כולם היו עושים רק מעשים טובים כדי לקבל את השכר המיידית הנראה לעין והייתה ניטלת לאדם הבחירה החופשית שבלעדיה אין בכלל תכלית לעולם הבא. מסיבה זאת הקב"ה מסתיר מאיתנו לרוב את השכר/ העונש האמיתי. הנביא מתאר את מערכת שיקוליו של הבורא כדבר עמוק מאד - "כי האדם יראה לעניים וה' יראה ללבב"

אין לצפות שנבין בצורה מוסברת מהשמיים כל בעיה שבעינינו נראית כבעיה מוסרית שיש בעולם, כיוון שאין לאדם את הכלים האלווקיים שדרושים לקליטת הסבר זה, שהוא עמוק ומקיף. כפי שאומרים "לו ידעתי היותיו", כלומר אם הייתי יודע ומבין את דרכי הנהגתו של הקב"ה כבר הייתי במדרגתו. תשובה דומה לכך מביא בעל החפץ חיים בדרך משל: "דומה הדבר לאורח שבא לבית הכנסת וראה שהגבאי מחלק עליות לכהן וללוי מהדרום, לישראל מן המזרח, לרביעי ממערב ולשישי מהצפון, האורח תמה למה בחר דווקא את השלישי מהמזרח, הרי יש מכובדים ממנו, השיב לו פיקח אחד: "אם היית פה מספר שבועות, היית רואה שהחלוקה של הגבאי שווה כי יש כאן סדר...". כך זה לגבי האדם. אנו נמצאים בעולם רק רגעים אחדים. אם היינו בעולם מאות שנים היינו רואים שהעשיר היה בניסיון העוני, והעני היה בניסיון העושר ונהפך גורלם, אך אנו נמצאים כאן זמן מועט ואין אנו יכולים לראות לטובה.

לפעמים ה' נותן לאדם שפע טוב - עושר, כבוד וכדו' אך לפעמים ה' נותן לאדם שפע המסווה עלינו כאילו זה לרעתנו- צרות, עוני וכדו', הדרך השנייה היא כמו יצירה לפעולות שונות, כמו למשל: תפירת בגד, כאשר חייט מקבל אריג יקר ומשובח לתפירת חליפה, הוא משרטט וחותר את הבגד לחתכים שונים, הרואה את המעשה הזה יזעק כי יחשוב שמשחיתים את האריג היקר, ואילו החכם מבין כי מעשים אלו הם לא לצורך הריסתו אלה להפך- לצורך תפירת הבגד. אם האדם יתלונן בפני החייט על מעשיו (שנראים לו תמוהים) הוא עלול בכך להישאר עם עצמו ללא חייט וללא בגד עם אריג משי יקר גזור לחתיכות, אך אם האדם לא יתלונן בפני החייט על מעשיו, הוא יזכה בסופו של דבר בבגד אריג משובח. כאשר פוקדת את האדם צרה הוא חייב לדעת שכל מה שנגזר עליו הרי הוא כגזירת החייט בבגד, על מנת לתפור לו בגד גם אם תועלת הגזירה לא מתגלה לו, עליו להאמין באמונה שלמה כי בסוף יבוא לו טוב או בעולם הזה או בעולם הבא.

הסבר צדיק ורע לו- על פי הגלגול

רבי חיים מוואלוז'ין בספרו נשמת חיים מביא את הסבר המקובלים לבעיית "צדיק ורע לו, רשע וטוב לו". לטענתם, יש שני עניינים: מאחר שידוע לנו שהקב"ה הוא א-ל-אמת ועם כל זאת יש את עניין "צדיק ורע לו רשע וטוב לו" אין זה אלה הגלגול, כלומר אדם השכעת חי ורע לו, היה בגלגול קודם רשע, ועתה הוא נענש על מעשיו הראשונים. על פי הסבר זה של הגלגול מסבירים המקובלים גם עניין נוסף של עוברים שמתים במעי אימותיהם או ילדים שמתים עוד לפני גיל מצוות שהרי דבר זה נגד חוקי הקב"ה, שהרי אין מיתה ללא חטא!!! התשובה לכך היא שבכך מתקנים הם את החטאים שעברו בגלגול קודם.

משפט ה' אמת- צדקו יחדיו

תשובה נוספת בעניין הגלגולים היא: לעיתים אדם מתאונן על גורלו, בייחוד על עניותו, צרותיו, בריאותו. בליבו הוא שואל: איפה הצדק והמשפט של ה'? אני משתדל לעשות את בקשת ה' והרשעים הללו יושבים בחיבוק ידיים?

כאשר אדם מגיע לבית דין של מעלה, הוא שומע שנגזר עליו לחזור ולרדת לעולם החומר והוא בוכה, בבכיו הוא גם בוכה שהיה עשיר ורק בגלל זה היה לו אומץ להכות את חבריו ואילו היה נברא עני הוא לא היה חוטא בזה, ולכן הוא מתחנן שלא יכריחו אותו לרדת שוב לעולם השפל.

לאחר שאין בידו לשנות את הגזירה הוא מתחנן שלכל הפחות יבוא בתור עני, נכה או בעל מום כדי לכפר על חטאיו ובאופן זה מבטיח לעצמו לא לשוב ולהתנהג כמו קודם לעיתים אין הבקשה מתקבלת. דברים אלו מהווים תשובה לתלונות בני האדם על רוע מזלם ועל הסבל שפקד אותם.

"משפט ה' צדקו יחדיו" מתי צודקים משפטי ה'? כאשר הם יחדיו כלומר, כשמצרפים את קורות האדם בעולם זה ולפני כן (גלגול קודם) יוכח לכולם שכל המשפטים הם אמתיים וכי עניותו היא לזכותו.

סיכום

פתחנו בשאלה על "צדיק ורע לו, רשע וטוב לו". ראינו ששאלה זו נשאלה כבר על ידי משה רבנו. שאלה זו כוללת שאלות רבות באמונה איפה הקב"ה כשרע לצדיקים? למה הרשעים אינם סובלים? במה הצדיקים אשמים שרע להם?, זה לא הוגן!!! האם בכלל יש לזה סיבה? הבנו כמה תשובות בעניין שהם מתוך תשובות רבות בנושא. אין במאמר זה לענות בצורה מלאה על השאלה אלה לעורר גירוי בליבון הנושא. המסר המרכזי שניתן לומר כתשובה לשאלה זו, בחיינו אנו חייבים אמונה יום יומית, מה שאנו רואים מהכיוון שלנו אינו תמיד נראה מכיוון בורא עולם כפי שהנביא מתאר בקצרה: "לא מחשבותיי מחשבותיכם..."

איזהו גיבור? !¹

לוי אלייב

הקדמה

במאמרנו נעסוק בנושא הגבורה ובהבחנות הקיימות בין סוגי הגבורה השונים.

המאמר מורכב משלושה חלקים:

בחלק הראשון נעסוק בהבחנה בין גבורתו של מי שיש לו כוח פיזי גדול ולכן הוא מתגבר על אחרים ובין גבורת מי שאין לו כוח פיזי גדול ואף על פי כן הוא מתגבר על אחרים.

בחלק השני נלמד מגבורתו של הקדוש ברוך הוא איזהו היא גבורה גדולה יותר, זו שמתגברת על אחרים או זו שעוזרת לאדם לבלום את נטיותיו ולשלוט בהן.

בחלק השלישי נעסוק בשאלה מדוע חז"ל אמרו שסגירת החגורה על המותניים היא גבורה שעליה אני מברכים בברכות השחר את הברכה: "אוזר ישראל בגבורה".

חלק א' - אבחנה בין גבורתו של מי שמתגבר על אחרים כאשר יש לו כוח ובין מי שמתגבר אף על פי שאין בו כוח לכך.

אנו מתייחסים אל החשמונאים כגיבורים. הם היו קבוצה קטנה של איכרים ללא ציוד קרב וללא אימונים צבאיים, שהתייצבו למלחמה מול צבא מאומן, מסודר ומצויד היטב לקרב, ולמרות נחיתותם ניצחו החשמונאים את היוונים. ודאי שהם ניצחו בזכות רוח הגבורה שמילאה אותם במלחמתם.

על כן פלא הוא שאנו אומרים בתפילת "על הניסים": "מסרת גיבורים ביד חלשים, וטמאים ביד טהורים". שלפי זה הגיבורים הם היוונים והחלשים הם החשמונאים. מכאן שהתואר "גיבור" מתפרש בדרכים שונות ובהתאם למערכת ערכיו של המתבונן והמגדיר.

כדי להראות את הפרשנויות המשתנות של התואר "גיבור" נביא כמה דוגמאות מהתנ"ך שגבורתם התבטאה בדרכים שונות.

אחת הדמויות הבולטות בתנ"ך בתכונת הגבורה שלהם, הוא "שמשון הגיבור". הוא הביא את גבורתו לידי ביטוי בכך ששיסע את הארי, נשא את שערי העיר עזה והפיל את עמודי התוך שעליהן נשען הבית הגדול שבו נאספו עם רב מהפלשתים כדי לחגוג. גיבור זה, עם כל גבורתו, לא הצליח לעמוד בפני לחצי הנשים שהיו איתו. או למשל, בין בניו של יעקב אבינו נודע יהודה בגבורתו ובכוחו עד שיעקב אמר עליו: "גור אריה יהודה, מטרף בני עלית, כרע רבץ כארי, וכלביא מי יקימנו"² וכן כאשר היה צריך לייצג את האחים בהתמודדות מול יוסף כאשר זה האחרון היה מושל של כל מצרים, יהודה הוא שאזר אומץ לעמוד מולו ולהטיח בו דברים באומץ רב³. יהודה, שתכונת הגבורה מאפיינת את אישיותו, כאשר פגש את תמר כלתו שהתחפשה לקדשה לא עמדה לו גבורתו והוא נפנה אליה⁴. לעומת יהודה אנו פוגשים את דמותו של

¹ את המאמר שלנו אנו מבססים על מאמר שפרסם הרב יהודה שביב בשנת תשל"ט.

² בראשית מ"ט, ט'

³ בראשית מ"ד, י"ה

⁴ בראשית ל"ח, ט"ו-ט"ז

יוסף אחיו שלא נודע אצלנו כגיבור ודווקא הוא גילה גבורה גדולה כאשר עמד יום ביום בפני פיתוייה של גברתו, אשת פוטיפר, ולא התפתה להיות עימה. השאלה היא מי יותר גיבור מבין שניהם?
או למשל, יונה הנביא ודאי גילה גבורה מיוחדת כאשר ברח מה' ומשליחות נבואתו, והיה אף מוכן לסכן את חייו ולקפוץ מהאונייה לים לשם כך. יונה זה אינו מגלה את אותה גבורה למסור את נפשו כאשר נעלם לו הקיקיון שהוא קיווה לקבל ממנו הגנה מחום השמש הנוראי⁵.
מכאן שגבורה אינה נמדדת רק בעוצמה פיזית וגופנית, אלה היא נובעת מעיקר מעוז נפשי היונק ממעיינות רבים של רוח ואמונה.

יש להניח שעוז נפש כזה חש אברהם אבינו, כאשר שמע שלוט בן אחיו הלך בשבי של ארבעת המלכים החזקים, שלרשותם עומד צבא מאומן ומצויד היטב⁶. אף על פי כן, אברהם אשר יכול לגייס רק מעט אנשים מסביבתו הקרובה שאינם מאומנים ואינם מצוידים כראוי למלחמה, יוצא לקרב מולם כדי להציל את לוט⁷. יש להניח שעוז נפש כזה חש גם משה כאשר הרג את האיש המצרי המכה את האיש העברי⁸. או כאשר הציל את בנות יתרו מרועי מדיין המגרשים אותם מן הבארות, ועומד הוא כיחיד מולם שהם רבים, באומץ, ומאפשר לבנות יתרו להמשיך ולהשקות את צאנם⁹.
מכל הדוגמאות הנזכרות אנו יכולים לומר שלא די לו לאדם בגבורה פיזית וגופנית כדי להתגבר ולנצח.

ללא עוז נפשי ורוחני יתקשה גם האדם בעל חוזק פיזי להתגבר על מי שעולה עליו בעוז רוחו.
רבי אברהם אבן עזרא בפרושו לתורה הסביר כיצד יתכן שעם ישראל אשר הם מחנה גדול של 600,000 איש גברים בשיא כוחם, פוחדים להילחם על נפשם ועל נפש בניהם עם המצרים הרודפים אחריהם בצאתם ממצרים. וכך הם דבריו: "כי המצרים היו אדונים לישראל, וזה הדור היוצא ממצרים למד מנעוריו לסבול עול המצרים, ונפשו של הדור הזה שפלה, ואיך יוכל עתה להילחם עם אדוניו... וה' לבדו שהוא עושה גדולות... סובב שמתו כל העם היוצא ממצרים הזכרים, כי אין בהם כוח להילחם בכנענים, עד שקם דור אחר שנולד במדבר ושלו ראו גלות והייתה להם נפש גבוהה"¹⁰.

מדבריו אלו של האבן עזרא אנו למדים שגם עם רב, כאשר יחסר לו עוז נפשי ורוחני, לא יוכל להתגבר גם על צבא קטן שבא עליו למלחמה.

לסיכום אפשר לומר שגבורת היוונים הייתה בגודל הצבא הגדול החזק המאומן והמצויד שעמד לרשותם, ובכל הנתונים הפיזיים האלו עלו היוונים על החשמונאים ולכן הם נקראים בתפילה "גיבורים" שנמסרו בידי החשמונאים שהיו לעומתם "חלשים" ביכולת הפיזית שלהם. לעומת יתרון גבורתם זו הפיזית של היוונים על פני החשמונאים, היה לחשמונאים יתרון גבורה על היוונים מהבחינה הפנימית של עוז הרוח, נחישות העמידה ואמונה רבה בחשיבות עמידתם בשדה הקרב, ועל כן ניצחו החשמונאים המעטים והחלשים את היוונים הרבים והחזקים. כאשר אנו בוחנים את הגבורה מהבחינה של עוז הרוח

⁵ תרי עשר - ספר יונה

⁶ בראשית י"ד, י"ב

⁷ בראשית י"ד, י"ד

⁸ שמות ב, י"ב

⁹ שמות א, ט"ז - י"ט

¹⁰ אבן עזרא שמות י"ד, י"ג

נחישות העמידה וההכרה בצדקת הדרך והמאבק, אנו מוצאים שדווקא החשמונאים היו הגיבורים והיוונים היו החלשים.

חלק ב' - מגבורתו של הקדוש ברוך הוא אנו לומדים שהגבורה העוזרת לאדם לבלום ולשלוט בנשיותו, גדולה יותר מהגבורה המצליחה להתגבר על אחרים.

את ההכרה בתכונת הגבורה כערך וכבעלת משמעות וחשיבות אנו יכולים ללמוד מכך שהקב"ה מתואר כגיבור בתורה: "האל הגדול הגיבור והנורא"¹¹. כך הוא מתואר בנביאים: "האל הגדול הגיבור"¹² וכך הוא מתואר אף בכתובים: "האל הגדול הגיבור והנורא"¹³.

חכמי ישראל קבעו את ההגדרות האלו הנזכרות בתורה, בנביאים ובכתובים בברכה ראשונה של תפילת שמונה עשרה: "האל הגדול הגיבור והנורא אל עליון..." נוסח ההגדרות האלו עבר כמה שינויים במהלך ההיסטוריה. את השינויים האלה מתאר רבי יהושע בן לוי¹⁴: "אמר רבי יהושע בן לוי למה נקראו אנשי הכנסת הגדולה בשם זה? מפני שהחזירו עטרה ליושנה, בא משה אמר האל הגדול הגיבור והנורא. בא ירמיהו ואמר נוכרים מקרקרים בהיכל ואם כן איה נוראותיו? ולכן ירמיהו ביטל מהנוסח את ההגדרה "נורא". בא דניאל ואמר הבבליים הנוכרים משתעבדים בבניו, ואם כן איה גבורותיו ועל כן ביטל מהנוסח את ההגדרה "גיבור". באו אנשי כנסת הגדולה ואמרו אדרבה זו היא גבורתו של ה' שהוא מצליח להתגבר על עצמו, ולתת לבבלים לשלוט בישראל, ואינו פועל לפי נטייתו שהיא דווקא לרחם על ישראל".

אנו תופסים את הגיבור כמי שמצליח להתגבר על אחרים המציקים לו או מציקים לבניו או לאוהביו. כאשר ראו דניאל וחבריו שהבבלים הנוכריים משעבדים את בניו של הקב"ה, את עם ישראל, היו תמהים ואמרו היכן גבורותיו של ה' אם כך מצבו של עמו? וכך גם כאשר ראה הנביא ירמיהו שהגויים מצליחים להרוס את בית ה' היה תמה ואמר היכן הנוראות של ה'? ולכן הם הפסיקו לשבח את ה' על גבורתו ועל הנוראות שלו. בזמנם של אנשי הכנסת הגדולה שנחמיה הוא אחד מהם, התרחשה שיבת ציון וכבר לא שיעבדו גויים זרים את ישראל ונבנה בית המקדש השני וכך חזרו להופיע במציאות הנוראות והגבורה של ה'. כאשר ראו את המצב הזה היו צריכים להסביר במה התבטאה הגבורה של ה' כאשר הבבלים הרסו את בית המקדש ושיעבדו את עם ישראל, והסבירו שהגבורה במצב הזה התבטאה בצורה גבוהה יותר מהגבורה המקובלת. יש גיבור שמתגבר בגבורתו על אחרים. למעלה ממנו נמצא הגיבור שמתגבר על נשיותו ושולט בהן. כאשר בית המקדש חרב על ידי הבבלים וישראל משועבדים להם, היה הקב"ה צריך לגלות גבורה גבוהה יותר מאשר מצב שבו עם ישראל בארצו ומקדש בנוי במקומו, מכיוון שאז נטייתו חזקה לרחם על בניו, וכדי לחנכם הוא צריך לגלות גבורה גדולה ולהתגבר על נטייתו זו.

את הרעיון שהגבורה, שבה מתגבר הגיבור על נשיותו ושולט בהן, גדולה יותר מהגבורה שבה מתגבר הגיבור על אחרים, תיאר שלמה המלך בספר משלי¹⁵: "טוב ארך אפיים מגיבור ומושל ברוחו (טוב) מלוכד

¹¹ דברים י, י"ג

¹² ירמיהו ל"ב, י"ח

¹³ נחמיה ט, ל"ב

¹⁴ מסכת יומא דף ס"ט ע"ב

¹⁵ משלי פרק ט"ז פסוק ל"ב

עיר". בעקבות דבריו אלו של המלך שלמה לימד אותנו התנא בפרקי אבות¹⁶: "איזה הוא גיבור הכובש את יצרו".

ייתכן שגדולה הגבורה של האדם השולט בנטיותיו מזו המופעלת כדי להתגבר על אחרים, מפני שהמתגבר במלחמה על אחרים, עם כל הקושי שקיים בכך, ההתגברות הזאת היא התגברות חד פעמית וכרוכה במאמץ ובמאבק גדולים אך זמניים, ואילו ההתגברות של האדם על יצרו חולשותיו ונטיותיו מצריכה מאמץ מתמשך לאורך כל חייו של האדם.

חלק ג' - חז"ל אמרו שאנו מברכים בברכות השחר: "אזר ישראל בגבורה" על היותנו סוגרים את החגורה על המותניים שלנו¹⁷. צריך להבין מה הקשר בין הברכה ובין הפעולה שעליה היא נאמרת. האבודרהם מסביר שגבורת הגיבור תלויה על חגורתו, כיוון שהגיבור תולה את כלי מלחמתו בה. לפי דבריו החגורה היא מכשיר המשרת את כליו של גיבור המלחמה ולכן מברכים עליה "אזר ישראל בגבורה", לא מפני שהיא מבטאת גבורה, אלא מפני שהיא מסייעת לגיבור כמכשיר לכלי גבורתו. אולי לפי מה שלמדנו במאמרנו זה שהעיקר והמקור לגבורה מצויים בגבורת הרוח, ואיזה הוא גיבור באמת, זה שכובש את יצרו, מתגבר עליו ומתגבר ושולט על נטיותיו. לפי זה אפשר לראות בחגורה כלי שמבטא גבורה. דבר ידוע הוא שהחגורה מפרידה בין שני חלקים שמהם בנוי גוף האדם. החלק העליון של גופו שבו שוכנים המוח והלב הרוחניים יותר, ולעומתו החלק התחתון הגשמי יותר שבו שוכנים איברי ההפרשה. אומנם כל חלקיו של גוף האדם הם אורגניזם חי משולבים ומחוברים יחד, אך האדם צריך להבחין ולהבדיל ביניהם, ולזהות מה מהם משרת את מטרות קיומו ומה מהם משרת את עצם קיומו. מקום הלב והמוח הוא מקומה של נשמתו הרוחנית של האדם, ומקום החלק התחתון של גופו הוא גשמי יותר. האדם צריך גבורה כדי להימשך אל חלקו העליון, וכדי לא להמשך אל חלקו התחתון. את ההבדלה וההבחנה הזו המצריכים גבורה גדולה מסמלת החגורה המצויה בגבול שביניהם, על כן אנו מברכים על חגירתה "אזר ישראל בגבורה".

סיכום

היוצא מדברינו הוא שמקור כל הגבורה מצוי ברוחו ובעוז נפשו של האדם, ולא עוד אלא ששיא הביטוי של הגבורה הוא בשליטת האדם על רוחו, מידותיו, נטיותיו, וחולשותיו. לפי זה הגבורה יוצאת מרוחו של האדם, ושיא כוחה בא לידי ביטוי בהיותה חוזרת להשפיע על רוחו של האדם. בצבא מכנים את המצב הזה בביטוי: "הכל נמצא בראש".

¹⁶ פרקי אבות פרק ד' משנה א'

¹⁷ מסכת ברכות דף ס' ע"ב

מעמד האשה ביהדות

פנחס אלבייב

פתיחה

"מדינת ישראל...תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונו של נביאי ישראל; תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין..."¹

במציאות שלנו היום, "שוויון" ו"חירות" הינם ערכים עליונים, כל אדם אינו רוצה להיות פחות מן האחר מכל בחינה ואינו רוצה להיות מוגבל, במיוחד בתקופה שמגוון האפשרויות, בין אם בבחירת מקצוע ובין אם איזה 'קורנפלקס' לקנות במכולת, הוא כמעט אינסופי.

בראייה ראשונית ניתן לראות כי ביהדות מעמדה של האישה לעומת הגבר אינו שווה והיא נחותה ממנו, בחברה ובמשפחה בין אם זה בלבוש, בקיום המצוות, והלכות שונות(כגון:אישה פסולה לעדות),חוסר הופעתה כמנהיגה וכן הלאה...כל זאת נראה זלזול בכבוד האישה (וביכולותיה).

יחד עם זאת, אנו חיים בחברה חופשית אשר דוגלת בשוויון בין שני המינים. הנשים כעת אינן נשארות בבית אלא יוצאות לעבוד, ללמוד, מתלבשות כראות עיניהן, תופסות תפקידי מנהיגות וכו'. בעידן זה האישה זוכה להרבה יותר מקום וכבוד מבעבר.

בתור אנשים העומדים בסופו של דבר, להקים בית בישראל בע"ה, יש לנכון להבין מהו מעמדה של האישה וכיצד יש להתייחס אליה.

היחס בין הגבר לאישה - שוויון או לא?

"על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד"², "ויברא א-לקים את האדם בצלמו בצלם א-לקים ברא אותו, זכר ונקבה ברא אותם"³, "זכר ונקבה בראם, ויברך אותם ויקרא את שמם אדם ביום הבראם"⁴

אנו רואים פה שלושה מקורות המראים כי האיש והאישה אינם שתי יצירות נפרדות, אלא יצירה אחת, אולם אם היינו מתייחסים אליהם כשתי יצירות שונות עצמאיות היה מקום לשאול מי יותר שולט, חשוב. מפסוקים הנ"ל חז"ל למדים: "כל אדם שאין לו אישה – אינו אדם"⁵, ניתן לראות זאת ע"פ איך שהאישה נבראה: "ולאדם לא מצא עזר כנגדו...ויקח אחת מצלעותיו...ויבן ה' א-לוקים את הצלע אשר לקח מן האדם לאישה...ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי כי מאיש לקחה זאת"⁶. לפי זה אנו מבינים שהאישה היא חלק מן האדם וללא חלק זה אין האדם שלם, והאדם צריך לחפש את החלק הזה אחרת הוא חסר.

¹ ראו מגילת העצמאות, פסקה 13.

² ספר בראשית, פרק א', פס' כ"ד.

³ שם, פרק א', פס' כ"ז.

⁴ שם, פרק ה', פס' ב'.

⁵ מסכת יבמות דף ס"ג ע"א.

⁶ בראשית פרק ב' כ"ג.

הרש"ר הירש מסביר את המילה "ויבן". הקב"ה לקח חלק מן האדם ושכלל אותו והפכהו לאישה. מכל זאת ניתן להבין שאין מדובר במי יותר טוב, מי יותר חשוב, אם שווים או לא ובכלל לומר שמזלזלים באחת מן היצירות (וכי לא ניתן לזלזל בחלק ממך) אמנם הם שונים זה מזה אך מדובר בשתי יצירות שלכל אחת מהן תפקיד, תכונות ייחודיות (לא כולן) ומעלה משלו המשלים את השני בנקודה החסרה לו.

מעלתה של האישה לעומת הגבר

האישה שונה מן האישה בין אם במישור הפיזי ביולוגי ובין אם במישור הנפשי. אנו נבחן את המישור הנפשי. באדם מופיעות שתי תכונות יסודיות השכל והרגש הטבעי. גם האישה וגם האישה נתברכו בתכונות אלו אך בכל אחת מן היצירות כל תכונה מופיעה בעוצמה שונה.⁷ השכל מבטא את כח היצירה והחידוש שבאדם, השיבה ופעילות במציאות לעומת זאת הרגש מבטא את כח הקבלה, קליטה מן הטבע. אצל הגבר התכונה הדומיננטית היא השכל ואצל האישה תכונת הרגש הטבעי.

"אין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו של האיש".⁸ אנו רואים בציטוט זה מן הגמרא שתפקידה של האישה הוא אינו לחדש דבר מעצמה אלא לקבל, להיות מודרכת מהשראתו של הגבר ולפתח את זה בביתה: "ויבן" - מלמד שהקב"ה נתן בה בינה יתירה באישה יותר מבאיש"⁹, כפי שניתן ללמוד מן התפקוד הביולוגי שאין האישה נכנסת להריון מכוחות עצמה אלא היא זקוקה להפריה של הגבר ולפתח את מה שקיבלה מן הגבר מלכתחילה. אולם נראה כי שאין זה מעלה אלא חסרון.

מסביר הרב קוק על דברי המהר"ל¹⁰: "עם כל היתרון של האיש הפועל והרושם את רשמי השפעתו ומפעולותיו בחיים ובעולם. הנה לעומת זה גם כן יתרון להאישה הנפעלת שהיא עשויה בתכונה כזו של קבלת רשמים... התכונה הנפעלת של האישה כשהיא ישרה היא עלולה להירשם ולהיפעל מתכונת השפע של המעשה אשר עשה א-לוקים".¹¹

הגבר שפועל ע"פ השכל יותר מאשר הוא פועל ע"פ הרגש, כאשר הוא מקבל אינפורמציה או דבר חדש הוא בוחן אותו ע"פ השכל ולרוב זה יכול להבחן בצורה סובייקטיבית ואינו נותן לכל רגש להסיטו מן הדרך אך קשה לו לקלוט דברים בצורה טבעית אלא ע"פ איך שהשכל הסובייקטיבי מתרגם לו, לעומת זאת האישה היא יותר טבעית ולא מפחדת להביע רגשות ולהזיל דמעה, היא יותר אמיתית ופועלת מכל הלב ולכן כח הקבלה אצלה הוא גדול יותר, לאישה יותר קל להקשר ולהזדהות עם המציאות ודבר ה', לכן רשום "משה קיבל תורה מסיני"¹² משום ש"משה – בדמות אישה נולד" (מדרש פליאה) ולכן יכול היה לקבל את התורה משום שניחן בכוחה ומעלתה של האישה לקבל. אולם יש חסרון בדבר כי נשים עלולות להתפעל מדברים באותו אופן ולתת לרגש להשפיע עליהן ולכן אמרו חז"ל שנשים דעתן קלה¹³.

אנו רואים בתורה את חכמתם של הנשים בכמה וכמה מקומות:

⁷ אין מדובר על יוצאי מן הכלל אלא על כלל גברים וכלל נשים.

⁸ מסכת ברכות, ע' נ"ב, ע"ב. דברי רבי יוחנן.

⁹ בראשית רבה פרק י"ח.

¹⁰ תפארת ישראל עמ' ל"ה: "וכי הנקבה והזכר ב' מדרגות והם נחשבים כמו השמים והארץ".

¹¹ עולת הראי"ה ע"א.

¹² אבות פרק א', משנה א'.

¹³ מסכת שבת דף ל"ג ע"ב.

- כאשר הקב"ה מורה לאברהם להקשיב לשרה: "כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה"¹⁴ ורש"י מפרש: מלמד שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות.

- בגלות מצרים הגברים התייאשו מגזירת פרעה וגרשו נשותיהם, ומרים הוכיחה את אהרן שגזירתם שלהם קשה משל פרעה בכך שפרעה רק גזר על הזכרים והם על כל הילדים ובזכותה החזירו את נשותיהם.¹⁵

- ובזכות המיילדות שמסרו נפשם נגד גזירת פרעה: "ותחיינה את הילדים", מביאות מזון ומים מבתי העשירים ונותנות לעניות, והן מחיות את בניהם!¹⁶

- במתן תורה כתוב: "כה תאמר לבית יעקב ותגד לבני ישראל"¹⁷. "בית ישראל"-אלו הנשים, "בני ישראל"-אלו הגברים, הקדים הכתוב את הנשים לגברים. בכריאת העולם ציוה את האדם ולא את חוה אשתו, ובאה והטעתה אותו וחטא, לכן הקדים בציווי את הנשים שהגברים נמשכים אחר הנשים.

- בחטא העגל כאשר אהרן אמר להביא את תכשיטי הנשים, הנשים לא רצו (והגברים שכנעו אותם), והנשים לא השתתפו בחטא העגל.

- אמרו חז"ל: "בשכר נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים".

מדוגמאות כאלו ועוד אנו רואים שהנשים "משחקות" חלק חשוב בחיינו ואין מקום לומר שקיים זלזול בהן.

תפקיד האישה לעומת הגבר

בימינו הרבה מרבים לחשוב שצבירת ממון רב ותפקידים בכירים הינם הערכים החשובים בחיינו, אך כולם מרבים לשכוח שבניית בית ראוי וחינוך, הינם ערכים חשובים לא פחות ואפילו יותר! כדי שתהיה לנו חברה מתוקנת ילדינו צריכים לגדול בבית טוב המושתת על ערכים נכונים וטיפוח כראוי.

תפקיד האישה הוא ללדת ילדים ולגדלם ולחנך אותם בזכות התכונות שלה שאין היא רודפת אחר החומריות כגבר אלא ברוחניות שבחינוך. "כל כבודה¹⁸ בת מלך פנימה"¹⁹ פרושו של דבר: 'כל רכושה של האישה, כלומר כשרונותיה, מרצה ותכונותיה המיוחדות, עליה להפנותם "פנימה", לבנין הפנימי של הבית והחברה.²⁰ "חכמות נשים בנתה ביתה ואולת בידיה תהרסנו"²¹ (עקרת בית: או שהיא עיקר הבית או שהיא עוקרת הבית) בכוחה של אישה לבנות את הבית ולהרוס אותו.

¹⁴ בראשית פרק כ"א פס' י"ב.

¹⁵ סוטה י"א ב'.

¹⁶ שמות רבא א'.

¹⁷ שמות י"ט, ג'.

¹⁸ פירושו: "רכוש" כמו שכתוב: "וישימו את הטף ואת המקנה ואת הכבודה לפניהם" (שופטים י"ח, כ"ח)

¹⁹ תהילים פרק מ"ה פס' י"ד.

²⁰ ראו ארץ ושמים, "מעמד האישה" פסקאות 1-2.

ולכן כמו שהלוויים אין להם נחלה בישראל כי תפקידם הוא לעשות את עבודת הקודש כך גם האישה מתפרנסת מן הבעל בכדי שתוכל לבצע את תפקידה כראוי.

"אפליה" במצוות ובהלכה

מצוות שהזמן גרמא

נשים אינן חייבות לקיים מצוות עשה שהזמן גרמא²² (למעט כמה מצוות) ולכך יש מספר סיבות:
- מחמת תפקידה אין היא יכולה לקיים מצוות שתלויות בזמן, הרי כאשר בזמן מסוים היא צריכה לטפל בילדיה היא צריכה בנוסף לקיים מצווה התלויה בזמן לכן פטרה אותה התורה מקיום המצוות שהזמן גרמא.

- האישה קיבלה פטור מן המצוות גם כי זה נובע ממהותה, משום שתכונת הרגש הטבעי היא התכונה הדומיננטית שלה אז לכן האישה פועלת עם ליבה באופן טבעי ואי אפשר לקשר את זה לזמן.

- "פירוש של הרש"ר הירש²³ מסביר: 'פטור נשים ממצוות עשה שהזמן גרמן איננו נובע מחשיבות פחותה כביכול, או מתוך שהתורה לא מצאה אותן ראויות כביכול לקיים מצוות אלה. הטעם לאי חיובן במצוות אלה הוא שאין התורה חושבת שנשים זקוקות למצוות אלה ולקיומן. כי דיני התורה מבוססים על העובדה שאצל הנשים קיימת חיבה יתירה והתלהבות קודש לתפקידן בעבודת הבורא, יותר מאשר אצל הגברים. הללו שהנסיונות בחייהם המקצועיים מסכנים את נאמנותם לתורה, זקוקים מזמן לזמן לתזכורות מדרבנות ומזהירות בצורת מצוות שהזמן גרמן. לא כן הנשים, שצורת חייהם כוללת פחות נסיונות וסיכונים כאלה.'²⁴ ניתן לראות זאת בכך שהנשים לא השתתפו בחטא העגל ובחטא המרגלים²⁵.

וכן אותו הדין כלפי חיוב לימוד תורה, שתפקידה של האישה גוזל ממנה זמן רב בכדי לקיים את הציווי "והגית בו יומם ולילה"²⁶.

שלא עשני אשה²⁷

מדוע הגבר בברכות השחר אומר "ברוך...שלא עשני אשה" והאשה אומרת "ברוך שעשני כרצונו" הרי אפשר לראות מכך שלהיות אישה אינו דבר טוב והאשה בצורה כנועה משלימה עם גורלה.
הסיבה לכך שזה מה שנאמר היא שאם נשים לב לסדר הברכות:
- שלא עשני גוי – החייב רק בשבע מצוות בני נח.

²¹ משלי פרק י"ד פס' א'.

²² מצוות התלויות בזמן, כגון: מצוות סוכה.

²³ הרש"ר הירש לספר ויקרא פרק כ"ג, מ"ג.

²⁴ ראו **אשנב ליהדות**, "מעמד האישה ביהדות" עמ' 172 פסקה 2.

²⁵ ראו **אריך ושמים**, "מעמד האישה" עמ' 257 פסקה 3.

²⁶ **הושע** פרק א' פס' ח'.

²⁷ מברכות השחר.

- שלא עשני עבד – הכוונה לעבד כנעני שחייב רק במצוות שהאישה חייבת בהן.

- ושלא עשני אשה – שיהודיה שלמה היא אבל גם לא חל עליה כל עול המצוות.

יש כאן הדרגתיות. הגבר מודה לקב"ה שחייב בכל המצוות (לא כמו הגוי, העבד והאישה) שאין אין מכבידים עליו, לעומת זאת האישה שאין חייבת בכל המצוות (משום דרגתה הנעלה), לא נהנית בכל המצוות ולכן אומרת שעשני כרצונו.

איסור אשת איש

כאשר גבר בוגד באישה אין הוא נאסר עליה אך כאשר אישה בוגדת בגבר היא נאסרת עליו, מצב זה נראה מפלה מאוד לרעת האישה ואת הסיבה לכך נבין כעת.

גבר לפי התורה רשאי לשאת יותר מאישה אחת²⁸ ולכן כאשר בוגד באשתו יוכל לשאת את אותה אחת שאיתה בגד.

אישה אינה רשאית לשאת יותר מגבר אחד ולכן אין היא יכולה לשאת את הגבר איתו היא בוגדת משום כך היא נאסרת.

מדוע אין האישה יכולה לשאת יותר מגבר אחד?

מספר תשובות לשאלה זו:

- משום שהילד שנולד לשם תקינות חיי המשפחה צריך לדעת מי הוריו, את אמו, שיוצא

מבטנה אין בעיה לדעת, אך אם לאישה יש שני גברים אז יהיה קשה לדעת מי הוא אביו של הילד²⁹.

- סיבה נוספת היא משום מעלתה של האישה שפועלת ע"פ הרגש ועושה הכל בלב שלם

ושלימות ואין היא שטחית ואין היא יכולה למסור את נפשה לעוד אדם כי אין מקום בליבה לעשות כן, שלא כמו הגבר שהוא שטחי יותר ויכול לפצל אישיותו לשתי נשים או יותר. מסירותו לאישה אינו דבר שלם כמו מסירותה של האישה לגבר.

לסיכום

נושא "מעמד האשה ביהדות" הוא נושא רחב מאוד הדורש חקירה מעמיקה מאוד. בחרתי בנושא זה משום שנושא זה צץ בחיי כמה וכמה פעמים והיו לי המון שאלות לגביו. כפי שהסברתי בסופו של דברים אנחנו עומדים להתחתן וכדי להקים בית טוב בעם ישראל יש להבין מהו מעמדה של האישה ולדעת כיצד להתייחס אליה.

²⁸ דבר זה השתנה מאז חרם רבינו גרשום מאור הגולה שאסר לגבר לשאת יותר מאישה אחת והטיל חרם על העושה כך.

²⁹ למרות שבעידן זה אפשר לעשות בדיקת דנ"א לא כל אחד יכול להרשות לעצמו זאת.

במאמר זה התמקדתי במעמדה של האשה לעומת הגבר, וגיליתי שיש להתייחס לשתי הבריות כיצירה אחת שמשלימה אחת את השני, ואין צורך למצוא שוויון מדומה, לכל אחד יש תכונות ייחודיות וביחד משלימים זה את זה.

כמו שאנו רואים בארבעת המינים שמסמלים את עם ישראל ואוגדים אותם יחדיו בחג סוכות: אתרוג שיש לו טעם וריח – בן תורה ומצוות, הדס שיש לו ריח אך אין לו טעם – בן תורה, והלולב שיש בו טעם אך אין בו ריח – בן מצוות, והערבה שאין בה טעם ואין בה ריח – לא זה ולא זה, וביחד כולם עם ישראל שמשלימים אחד את השני.

אנו רואים שכל ההגבלות על האישה מבחינת ההלכה מצריכות מבט נוסף ועמוק יותר, ויש להבין שהכל היא לטובתה של האישה ומשום מעלתה הרבה. ראינו שאין מזלזלים בכבודה אלא להיפך מעריכים אותה מאוד, שמעתי בשיעור רמי"ם עם הרב אריאל: אישה היא כמו יהלום יקר ערך (שאין לו מחיר), אין מסתובבים עימו גלוי בכל הרחוב אלא שומרים עליו שמא לא יזוק.

כמובן ישנם עדיין שאלות שנשארו לא פתורות, כגון: האם המצב הנוכחי הינו עונש, ככתוב: "הרבה ארבה עיצבונך והרנך בעצב תלדי בנים, ואל אישך תשוקתך והוא ימשוך בך", ויש לתקנו כמו את העונש של האדם: "ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חיך. קוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה" ואשר קין ניסה לתקן (למרות הקללה הביא לקב"ה מנחה של פירות) ? וכמובן כיצד עלינו להתמודד עם המציאות.

בע"ה נחפש ונמצא את התשובות שאנו מחפשים: "יגעת ומצאת תאמין", נקרא ונחכים!!

מסירות נפש

שגיב אלעזר

הקדמה

"חזק ונתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלוקינו וה' יעשה הטוב בעיניו".

מסירות נפש יכולה לבוא בכל מצב בחיים וכל רגע ורגע בחיים.

מסירות נפש זה המצב שאתה בעצם מציל את האחר עם נכונות לסיכון! בתקופה זו אנחנו לקראת הגיוס לצבא והמושג מסירות נפש מהווה אצלי ואני בטוח שגם אצלכם משהו מאוד מרכזי בגיוס, כי בעצם בשביל זה אנחנו מתגייסים! וכאן החשיבות של עיסוק בנושא זה...

מהיכן אדם שואב כוחות להיות שותף במצב שהוא יצטרך למסור את נפשו? לפי התורה יש לכל אחד מאיתנו חובה להציל נפש אחרת מישראל וכך כותב הרמב"ם: כל היכול להציל ולא הציל, עובר על "לא תעמוד על דם רעך"¹ כלומר יש חיוב להציל את דם חברי, למרות שהדם שלי קודם לדם חברי ואדם מחוייב לדאוג לעצמו לפני חברו, בכל זאת צריך לסכן את עצמו (במידה מסוימת) גם כדי להציל את חברו. דוגמא להלכה זו מובאת בשולחן ערוך²: הרואה את חברו טובע בים או לסטים באים עליו ויכול להציל בעצמו או שישכור אחרים להציל ולא הציל...עובר על "לא תעמוד על דם רעך"³ עד כאן אנו למדים שכאשר לאדם יש הזדמנות להציל את חברו מסכנה הוא מחוייב לעשות משימה זו... אלא השאלה אם אדם צריך לסכן את עצמו כדי להציל את כלל ישראל? בשאלה זו עוסק הרמב"ם בספר שופטים "מי האישי הירא ורך הלבב- כמשמעו: שאין בליבו כוח לעמוד בקשרי המלחמה, ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה וישים נפשו בכפו (ימסור נפשו)...וכל הנלחם בכל ליבו בלא פחד ותהיה כוונתו לקדש את ה' בלבד מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעו רעה...ויזכה לחיי העולם הבא"⁴. לומדים מרמב"ם זה שאדם מחוייב לצאת למלחמה של עם ישראל באויביהם, ומי שאכן יוצא למלחמה מובטח לו שכר הרבה. כאן נשאלת שאלה: האם מותר לאדם לסכן את חיו האישיים למען אחרים? הרי אדם קודם כל צריך לדאוג לעצמו וניתן לענות ולומר שכמו שהאדם הפרטי הוא מסכן את אחד מאיבריו אף לפעמים מאבד אותו כדי שהגוף כולו יחיה, כך גם בכלל ישראל כשעם יוצא למלחמה עם אויביו, היחיד מוכן למסור את נפשו כי בכך הוא גורם שכלל האומה תחיה. ומוסיף על כך הרב קוק: "דלהצלת הכלל אין עומד שום דבר אצל היחיד"⁵ לא צריך לשים לב לכלום אלא רק למלחמה לתת כל כולו לכלל ישראל, ולא לעסוק בשיקולים פרטיים ודאגה רק לגופו שלו...

בשביל זה צריך אמונה גדולה במה שאתה עושה, ומה שאנחנו הולכים לעשות זה לשמור ולמות אם צריך בשביל המדינה והעם בכל מצב שהוא... כבר ראינו כמה כאלה בהיסטוריה הצבאית שלנו: רועי קליין ז"ל, נתן אלבו ז"ל ועוד גיבורים גדולים שכאלה, ובשביל להציל את חייליהם או את חבריהם והם

¹ רמב"ם נזיקין,ה"ל רוצח ושמירת הנפש פרק א' יד'

² שו"ע חו"מ, סימן תכ"ו, א

³ ויקרא י"ט, ט"ז

⁴ רמב"ם הלכות מלכים פרק ז' הלכה טו'

⁵ הרב קוק משפט כהן, הלכות מלכים תשובה קמ"ב

עשו זאת עם אמונה גדולה מאוד ומסירות נפש מאוד ענקית ובידיעה שהם הולכים למות בשביל להציל כמה נפשות אחרות בישראל עד כדי כך שאתה מוכן למסור את נפשך...
אנחנו תלמידי המכינות חייבים לדעת את הקדושה בדבר! מצווה לחיות ואם צריך גם למות בשביל עמנו וארצנו!

לסיכום: עצם זה שאתה מקריב את עצמך בשביל כמה אנשים או בשביל אדם אחד זה מצווה וקידוש ה' ענק! שנזכה להיות כמו הרבה בהיסטוריה של עמנו (אברהם אבינו, משה רבינו, דויד המלך ועוד מגדולי האומה) עם אמונה מאוד חזקה במה שאתה עושה ונלך לשרת את המדינה בידיעה כזאת, לדעת לאן אתה הולך כמה גדול מה שאתה הולך לעשות ונזכור תמיד שמסירות נפש איננה רק למות על קידוש ה' אלא להתאמץ ולעשות הכל למען מטרה גדולה וחשובה ולכן מסירות נפש היא גם בחיים בכל מצב ובכל רגע ורגע.

חיזקו ואימצו....

אנטישמיות

אמיר אמבאי

פתיחה

במאמר זה ננסה לעלות כמה שאלות בנוגע לאנטישמיות: מהי הגדרת אנטישמיות? מתי התחילה האנטישמיות המסורתית? למה יש אנטישמיות? מהן הסיבות לכך? האם קיים סיכוי שהאנטישמיות תיפסק? מה יהיה בעתיד? האם כולם יאהבו את היהודים?

הגדרה

אנטישמיות – שנאת ישראל¹. כלומר: תפישה מסוימת של יהודים, העלולה להתבטא בשנאה כלפיהם, ביטויי אנטישמיות פסיים ומילוליים המכוונים כלפי יחידים, יהודים או רכושם, כלפי מוסדות דת וקהילה יהודיים, התנגדות ליהודים בשל יהדותם. האנטישמיות מתבטאת בדעות קדומות, בשנאה, בעוינות, באפליה, בדיכוי וברדיפות.

הפירוש המילולי של המונח אנטישמיות הוא 'נגד השמיים' – שנאת כל בני הגזע השמי, יהודים וגם ערבים (שמיים הם גם צאצאיו של שם בן נח) אבל בפועל המושג אנטישמיות משמש לציון שנאת יהודים בלבד והוא מעולם לא שימש לציון שנאה של עם אחר.

תחילתה של האנטישמיות המסורתית

האנטישמיות המסורתית הייתה קיימת עוד במהלך הזמן העתיק והמשיכה ביתר עז בימי הביניים. בספר תהילים מובא ששנאת ישראל החלה עוד בימי אבותינו שהרי ידוע שעשו שונא ליעקב, "אמרו לנו ונכזיבם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד... אהלי אדום וישמעאל"², כלומר השנאה נבעה מהשוני ומהתפקיד השונה שיש לכל עם וממרכזיותו באנושות- מאוחר יותר נבעה האנטישמיות בין השאר בשוני של היהודים משאר העמים איתם הם באו במגע, בעיסוק יהודי בהלוואה בריבית ובכעס וברצון לנקמה על רצח ישו. לאחר התהוות הנצרות נוצר עוד סוג של שנאת ישראל שמקורו ביריבות דתית. הקבוצה הדתית החדשה והקטנה שהייתה בעמדה יריבה ליהדות, ניסתה לעשות לה דימוי של שדים כבר ב"כתבי הקודש" שלה, היהודים מתוארים שם כבני השטן על שסירבו לקבל את ישו, ובימי הביניים כחלק ממשטר הגילדות (אגודה של בעלי מקצוע העוסקים באותו תחום שמטרתה להגן על האינטרסים המשותפים שלהם ולקיים כללי אתיקה בין חברי האגודה) היו רוב העיסוקים סגורים בפני היהודים וחלק גדול מן היהודים נאלץ לעסוק בהלוואה בריבית על מנת להתפרנס, בגלל שהעיסוק הזה היה אסור על נוצרים, מקור הכנסה זה היה פתח לפרנסה ליהודים אך יצר איבה ומרירות כנגדם מצד הציבור הנוצרי.

¹ מילון אבן שושן
² תהילים, פ"ג

מהן הסיבות לאנטישמיות

לשנאה האנטישמית היו גם כמה מקורות תומכים:

- 1) דימוי שלילי שטופח על ידי הכנסייה הנוצרית והיא שיש להשפיל את היהודי "הרע והמסוכן" כל עוד הוא אינו מוכן להתנצר.
- 2) עלילות דם – הדעות הקדומות מעוררות עלילות דם, על רקע דתי: שונאי ישראל טענו כי היהודים משתמשים בדם ילדים נוצרים, הנרצחים על ידם, לצורכי פולחן – אפיית מצות, היהודים הואשמו גם בהרעלת בארות והפצת מגפות.
- 3) דעות קדומות – ייחוס תכונות לאדם בעיקר בגלל השתייכותו לקבוצה כלשהי, דעות קדומות נלמדות באמצעות חינוך, עיתונים, ספרים וסרטוני תעמולה שעוברות מדור לדור, נשמרות וקשה מאוד לשנותן.
- 4) העם הנבחר – "ובנו בחרת מכל העמים" (מתוך סידור התפילה) הגויים תופשים את האמירה הזאת של היהודים כשחצנות יתר ולכן מתעבים אותם עוד יותר.
- 5) תורת הגזע – תורת הגזע היא ההנחה כי המין האנושי מחולק לגזעים שונים זה מזה, וכי בין הגזעים קיימת היררכיה, כך שישנם גזעים "עליונים" וגזעים "נחותים", ולפי האנטישמים הם שונאים אותנו מכיוון שאנו שייכים לגזע הנחות.
- 6) התרבות היהודית מקורה בתורה, חוקי התורה מחייבים מוסר טהור ועליון מכל האנושות כולה, ולא רק מהיהודים, ומזה שאין הגויים יכולים להיות משוחררי מוסר, זה מגביל ומדכא אותם עד לשנאה.

האם קיים סיכוי שהאנטישמיות תיפסק? ומה יהיה בעתיד?

בתשובה לשאלה זו יש דעות רבות, הרי שאין לדעת מה יהיה בעתיד, יש הסוברים (וזה גם דעתי) שהאנטישמיות לעולם לא תיפסק מכיוון שהסטריאוטיפ של היהודי "הרע" ותורת הגזע הוטבעה חזק בלבם של האנטישמים כך שלעולם הם לא יקבלו את היהודים. ומנגד ריימת דעה שמאמינה בכך שבעתיד כל העמים יכירו ביהודים כהעם הנבחר והאנטישמיות תיפסק, וכולם יסתכלו על היהודים בהערצה ויעריכו אותם, כפי שמתואר בחלק ממדרשי חז"ל.

מסקנה אישית:

אני אישית מתקשה מאוד להאמין שהאנטישמיות כנגד היהודים, תיפסק אי פעם בגלל כל הסיבות שקראתם במאמר הזה (עלילות הדם, דעות קדומות וכו'), ולעניות דעתי תמיד יהיו שונאים לעם היהודי.

ולסיכום: תדעו שאנחנו חלק מהעם הנבחר ותשמחו שאנחנו יהודים.

צער בעלי חיים

דביר אסרף.

מבוא

בחרתי לכתוב על הנושא: "צער בעלי חיים" מכיוון שבעלי חיים והיחס אליהם על פי היהדות מעניינים אותי. המאמר יעסוק בשבעה חלקים הקשורים לעניין, ויתבסס על חלקים ממאמר הלכתי "צער בעלי חיים", שכתוב בספר "פניני הלכה" חלק ד', שכתב הרב אליעזר מלמד.

חלק א: היחס הכללי הראוי לבעלי החיים על פי התורה וחז"ל.

קיימות בתורה מספר מצוות שאפשר ללמוד מהן שלא רק שאסור לצער בעלי חיים, אלא אף יש מצווה להקל ככל האפשר על צערם ועל סבלם. למשל: מצוות "פריקת החמור". מצווה זאת נצטוונו שאם נראה חמור שהתמוטט והוא רובץ תחת כובד משאו, ללא יכולת לקום, מצווה עלינו לפרוק את המשא מעליו, כדי שלא יסבול ויצטער. המקור למצווה הזו הוא בספר שמות: "כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו, וחדלת לעזוב לו? עזוב תעזוב עמו"¹.

לפי מה שהוכחנו מהתורה, שמוטל עלינו להקל על סבלם וצערם של בעלי החיים, נצטרך להבין מדוע התירה לנו התורה לשחוט בהמות, חיות ועופות כדי לאכול את בשרם, הרי פעולת השחיטה היא מעשה אכזרי ביותר?

מכאן אנו יכולים ללמוד שהעיקרון של התורה הוא, שכאשר יש סתירה והתנגשות בין צורכי האדם לצורכיהם של בעלי החיים, צורכי האדם קודמים. כיוון שלאדם יש צורך לאכול את בשרם של בעלי החיים, הותר לו לשם כך לשחטם. אולם ללא צורך חשוב של האדם, אסור לו להתאכזר לבעלי החיים והוא אפילו מצווה להקל על סבלם. ייתכן גם שמידת הסבל הנגרמת לבהמה בשעת שחיטתה כל כך קצר עד שכמעט ואינה סובלת ואינה מצטערת מהשחיטה.

אכילת הבשר היא צורך לאדם, משום כך מותר לו לשחוט בעלי חיים כדי לאוכלם. אולם מבריאת העולם ועד לדורו של נוח לא הותר האדם באכילת בשר. (אמנם נאמר לאדם הראשון: "ורדו בדגת הים ובעוף השמיים ובכל חיה הרומשת על הארץ", הכוונה היא שבעלי החיים ישרתו את האדם בדרכים רבות, אך נאסר על האדם להרגם כדי לאכול מבשרם). ומכאן שאכילת הבשר לכאורה אינה צורך כל כך חיוני לאדם?

התשובה היא שעד דורו של נוח אכילת הבשר לא הייתה צורך חיוני לאדם ומתקופת נוח ואילך יש צורך כזה. בעקבות חטאו של האדם הראשון והמשך הירידה המוסרית עד לדורו של נוח שנאמר עליו: "כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ". אנשים התדרדרו מבחינה מוסרית ובהשפעתם השחית גם כל החי והצומח את דרכו על הארץ. החיות הפכו להיות אכזריות יותר והחלו לטרוף זו את זו (בבריאת העולם החיות צוו לאכול מן הצומח בלבד), ואף האדמה נשחתה והחלה להוציא קוצים ודרדרים. כיוון

¹ שמות כ"ג פסוק ה'

שהתדרדרות העולם נגרמה מהירידה המוסרית של האדם, על כן מוטלת חובת התיקון המוסרי, אף היא על האדם. בבואו לתקן את מצבו המוסרי, חובה על האדם לעסוק תחילה בתיקון המצב המוסרי שבין אדם לחברו, שלא לגנוב, שלא לעשוק ושלא לרצוח. האדם אינו יכול לתקן את המצב המוסרי של עצמו ביחסו לחברו ובמקביל, לתקן גם את המצב המוסרי שלו ביחסו לבעלי החיים. (או מפני שאין בו כוחות לתקן כל כך הרבה בבת אחת, או מפני הסכנה שישקיע את עיקר מרצו בתיקון המוסרי של יחסו לבעלי החיים, שהרי יותר קל לרחם עליהם מאשר על בני האדם, כיוון שהם פחות מאיימים על האדם ופחות מתחרים בו). על כן קבע הקב"ה הוראות לגבי סדרי העדיפויות והקדימויות של התיקון המוסרי של האדם. הוא קבע כך שתחילה ישקיע האדם את כל כוחותיו בתיקון המצב המוסרי שבין אדם לחברו ורק אחר כך, כאשר המערכת המוסרית שבין בני האדם תתוקן, ויחדלו מלחמות ועוולות מן הארץ, יוכל האדם להעביר את עיקר מרצו לתיקון המוסרי שביחסו לבעלי החיים. כדי שהאדם יבחין היטב בסדרי העדיפויות, ושיהיה ברור לו שעליו לתקן תחילה את המערכת המוסרית שבין אדם לחברו, הותר לאדם לאחר המבול להתאכזר לבעלי החיים, לשחטם כדי לאכול משרם, כמו שנאמר לנוח: "כירק עשב נתתי לכם את כל"².

עד כאן הסברנו מדוע מבחינה מוסרית הותר לאדם לשחוט בעלי חיים ולאכול את בשרם, רק לאחר המבול. אולם כתוצאה מהירידה המוסרית גם טבע האדם השתנה. הירידה המוסרית של האדם משפיעה על כל מערכות החיים, ובכללם גם על צורכי התזונה של האדם, שהשתנו גם הם. עד דור המבול היה די לגופו של האדם להיות ניוון מן הצומח בלבד, אולם לאחר הצטברות החטאים שמהאדם הראשון עד דור המבול, התמוטטו כל מערכות הטבע, ועל כן התזונה מן הצומח כבר אינה מספקת את צרכיו של גוף האדם. הנפילה המוסרית של העולם בעקבות חטאיו של האדם, יצרו "שרשרת מזון" חדשה לגמרי, שגורמת לנו לצרוך בשר כדי להזין את גופנו, ולפעול, כתוצאה מצורך זה, בניגוד לאידיאל השלם, שבו אין מקום לשום התאכזרות לבעלי החיים. יש עוד סיבה אפשרית לכך שהותר לאדם לאכול בשר דווקא מאז "השחית כל בשר את דרכו על הארץ" בתקופת המבול. במצב הזה העולם הפך להיות יותר אכזרי, וכך אף טבע החיות הפך להיות יותר אכזרי, כתוצאה מכך קיימת סכנת הכחזה מצד החיות הטורפות דווקא למיני הבהמות שהותרו לנו באכילה. דווקא העובדה שהותר לנו לשחטם כדי לאוכלם, גורמת לנו לרבות אותם, לגדלם ולהגן על המשך התקיימותם.

גם בהיותנו שוחטים את בעלי החיים כדי לאוכלם, אנו זוכרים שלעתיד לבוא כאשר העולם יתוקן וטבע האדם והחי ישתנה ויתרומם, יגיע המין האנושי גם הוא לשלמותו המוסרית ויחזור למצבו של האדם הראשון לפני שחטא, שלא הייתה לו אז סיבה לאכול בשר, ושוב יחזור לתוקפו האיסור לשחוט בעלי חיים כדי לאוכלם.

---

² בראשית ט' פסוק ג'

חלק ב: מהי ההתייחסות הראויה לבעלי חיים מבחינת הצורך לרחם עליהם גם בזמן הזה שבו אנו מותרים לשחטם ולאכול מבשרם.

בגמרא³, מופיע סיפור על רבי יהודה הנשיא שערך את המשנה, והיה תלמיד חכם גדול מגדולי כל הדורות. הסיפור הזה יכול לסייע לנו להבין מהו היחס המוסרי שראוי שיהיה לנו כלפי בעלי חיים גם בזמן הזה שהותר לנו להתאכזר אליהם ולשחטם כדי לאכול מבשרם.

כך מספרת שם הגמרא: פעם אחת הובילו עגל לשחיטה. העגל הרגיש שהולך הוא אל שחיטתו, הטמין ראשו בבגדו של רבי יהודה ובכה. אמר לו רבי יהודה לעגל, לך אל השוחט כדי להישחט, כי זהו תפקידך וזוהי מטרת קיומך. ממשיכה הגמרא ומספרת שבאותה השעה התעורר בשמיים קטרוג על רבי יהודה, ואמרו בית הדין של מעלה, הואיל ורבי יהודה לא ריחם על אותו העגל, יבואו עליו ייסורים קשים. גזר הדין של בית הדין של מעלה, גרם לכך שבמשך שלוש עשרה שנים לאחר האירוע הזה, סבל רבי יהודה מכאבים בחניכיים ומכאבים בשעה שהיה מטיל את מימיו. פעם אחת בסוף אותן שלוש עשרה השנים שהוא סבל מכאבים, ניקתה שפחתו של רבי יהודה את הבית, ומצאה גורים קטנים של חולדה, ורצתה לטאטאם במטאטא החוצה. אמר לה רבי יהודה: הניחי להם, שכן נאמר: "ורחמיו על כל מעשיו"⁴. כלומר, שצריך ללמוד מהקב"ה שכמו שהוא מרחם על כל בריאותיו, לקיימן להחיותן ולזונן, כך גם מוטל עלינו, בני האדם, לרחם עליהם. באותה השעה שאמר רבי יהודה כך לשפחתו, אמרו בבית דין של מעלה, הואיל ורבי יהודה גילה רחמים על בעלי חיים, ראוי הוא שאף עליו ירחמו, ובאותה שעה נסתלקו ממנו מכאוביו. לכאורה, הרי מאז דורו של נוח מותר לשחוט בעלי חיים כדי לאכול את בשרם, והעגל הזה הרי בא לעולם וקיימוהו וזנאוהו כדי שיוכלו לשחטו ולאכול את בשרו, על כן, לכאורה, צדק רבי יהודה כאשר אמר לעגל שילך אל השוחט כדי להישחט, ומדוע דנהו בשמיים לסבול שלוש עשרה שנים? התשובה היא, שחכמים באו ללמד אותנו בסיפור הזה שגם כאשר הותר לנו להתאכזר לבעלי החיים ולשחטם, עדיין ראוי לאדם שירגיש את צערם וכאבם של בעלי החיים הנשחטים, ושיזכור שאילו היה העולם במצבו השלם מבחינה מוסרית, לא היה ראוי ולא היה צורך באכזריות הזאת. כאשר העגל געה בבכי על מר גורלו, רבי יהודה היה צריך להשתתף בצערו ולהביע כלפיו דברי רחמנות.

בנוסף לסיפור של רבי יהודה והעגל, הגמרא מספרת שרבי יהודה ביקש בתפילתו כמה פעמים שיבואו עליו ייסורים, אם מן השמיים מזהים שיש אצלו תכונות ומידות שצריכות תיקון. על כן, כאשר ראו מן השמיים שיש קצת חיסרון במידת הרחמנות של רבי, הביאו עליו את הייסורים האלה.

מהסיפור הזה למדנו שראוי לכל אדם מישראל, לפתח באישיותו את הרגש הטבעי של רחמנות כלפי בעלי החיים, וגם כאשר הוא שחטם כדי לאכול מבשרם, צריך הוא שירגיש קצת צער על כך שהוא נאלץ להתאכזר אליהם. השמירה והפיתוח של רגש הרחמנות הטבעית כלפי בעלי החיים הנשחטים, מזכירים לאדם שהאידיאל של העולם המושלם הוא, שיפסיקו להתאכזר לבעלי החיים ולהימנע מלשחטם ולאכלם. עוד מזכירים הם לאדם, שכאשר אין צורך לאדם להשתמש בבעלי חיים, הוטל עליו להימנע מלצערם ולא עוד, אלא שעליו להקל ככל האפשר על סבלם.

³ מסכת בבא מציעא דף פ"ה עמוד א'

⁴ תהילים קמ"ה פסוק ט'

חלק ג: כללים הלכתיים בנושא צער בעלי חיים.

- כלל א: ככל שהבהמה או החיה עוזרת יותר לאדם, יש להתייחס אליה יותר ברחמנות ויותר בהגינות. לכן, למשל, ציוותה אותנו התורה שלא לחסום את הבהמה מלאכול בזמן שהיא עובדת, כמו שכתוב בתורה: "לא תחסום שור בדישו"⁵. התורה גם ציוותה אותנו לסייע לחמור שהתמוטט תחת משאו כדי שיוכל לקום. השור והחמור הם דוגמאות לבהמות אשר משרתות את האדם, ולכן ראוי לסייע ולגמול איתן חסד. מכאן שראוי לרחם יותר על כל החיות, הבהמות והעופות הנמצאות בשירותו של האדם (כמו למשל, העז, הכבש והתרנגולים), מאשר לרחם על חיות הבר שאינן משרתות את האדם. יתכן שגם הכלב והחתול נחשבים לעניין זה כחיות המסייעות לאדם במלאכתו. החתול בהיותו מבער עכברים, נחשים ושאר מזיקים. הכלב מסייע לאדם בהיותו שומר על הבית והדרים בו.
- כלל ב: ככל שהצער והסבל של בעלי החיים גדול יותר, כך אפשר להתיר פחות, לגרום להם את הצער והסבל, לעיתים אפילו אם מדובר בצורך גדול וחשוב לאדם.
- כלל ג: ככל שמדובר בסוג של בעל חיים מפותח יותר, כך מידת הסבל שלו גדולה יותר, והמצער אותו או הגורם לו לסבול (ללא צורך של האדם שיצדיק את זה), עובר על איסור חמור יותר. למשל, תחושת הצער והסבל של הכלב גדולה בהרבה מאלה של הנמלה או הדג. ההבדל נובע מכך שהמוח והעצבים של הכלב מפותחים בהרבה מאלה של הנמלה והדג. לעניין זה של ההבדל בהתפתחות שבין בעלי החיים השונים וכתוצאה מכך גם ההבדל בסבל ובצער של בעלי החיים השונים, אנו יכולים לדרג את בעלי החיים לפי סוגים וקבוצות. הסוג המפותח ביותר, וממילא אף המתיישר יותר הם בעלי החיים "היונקים", כמו למשל הכלבים, הבהמות, הקופים וחיות הבר האחרות. הסוג של החיים שמדורג מתחתם הם הציפורים. מתחתם הזוחלים כמו הלטאות והצפרדעים, ומתחתיהם הדגים. הנמוכים ביותר בדרגת ההתפתחות והסבל, הם החרקים.

לסיכום: ככל שמדובר במין ירוד יותר בדרגת ההתפתחות, כך מערכת העצבים והמוח שלו פחות מפותחים, ולכן גם תחושת הכאב והצער שלו חלשים יותר. אנו מצויים להידבק במידותיו של הקב"ה, שנאמר עליו: "ורחמי על כל מעשיו", ולכן אסור לגרום צער וסבל לשום בעל חיים, גם לא לירודים ביותר מבחינת דרגת התפתחותם. אולם, כאשר יש צורך לאדם לצער בעלי חיים, יש להעריך כל צורך כזה על פי שלושת הכללים שהזכרנו.

---

⁵ דברים פרק כ"ה פסוק ד'

חלק ד: הלכות צער בעלי חיים, כאשר מדובר בבעלי חיים מזיקים.

כבר כתבנו, שיש איסור מן התורה לצער בעלי חיים ולא עוד, אלא שיש מצווה להקל על סבלם ככל האפשר. כתבנו גם שכאשר יש התנגשות בין צורכי האדם ובין צרכיהם של בעלי החיים, צורכי האדם קודמים. לפי העקרונות האלו, אדם הרואה נחש או עקרב במקום יישוב, מצווה עליו להרגם, כיוון שבהימצאם במקום יישוב הם מסכנים את חייהם של בני האדם. גם הרואה אריה, זאב או נמר במקום יישוב של בני אדם, מצווה עליו להרגם מאותה הסיבה.

מדברינו יוצא, שאם אינם מסכנים בני אדם אין רשות להרגם. לפי זה אדם שמקיים בביתו חיה טורפת, נחש או חיות אחרות שמסכנות את חייהם של בני האדם, אם הם שמורים היטב ואינם יכולים לפגוע בבני אדם, אסור לפגוע בהם. אבל כאשר אינם שמורים כראוי, חובה על בעליהם להרגם ואם אינו הרגם, מצווה על כל אדם להרגם, כדי להציל את עצמו ואת הציבור כולו מסכנתם. לפי העיקרון הזה מותר גם להדביר בעלי חיים המזיקים בשדות, כיוון שהעיקרון הוא שמותר להרוג את כל בעלי החיים המזיקים לאדם, אלא אם כן, יש דרכים אחרות להגן על השדות מבלי לגרום להם סבל. כמו כן, מותר להשמיד נמלים ושאר רמשים שחדרו לבית ומפריעים לניקיונו.

חלק ה: ניסיונות מדעיים בבעלי חיים על פי ההלכה.

כבר כתבנו, שמותר לאדם להשתמש בבעלי החיים לצרכיו. בכלל צורכי האדם, מצויים גם צרכיו הרפואיים, על כן, מותר לעשות ניסויים רפואיים בבעלי חיים, כדי לבדוק דרכי ריפוי וחומרי ריפוי למחלות שונות של בני האדם.

להלכה זו יש מספר הגבלות:

א. אין לחזור ולעשות ניסוי רפואי העלול לצער בעל חיים, אם ניסוי זה כבר נעשה באיזה שהוא מקום בעולם או באיזה שהוא זמן בעבר, ויש לניסוי כבר מסקנות חד משמעיות לגבי רפואתם של בני האדם.

ב. אם אפשר, יש לערוך את הניסוי על בעל החיים הירוד ביותר מבחינת דרגת התפתחותו. כגון, אם אפשר לערוך ניסוי על כלב או על עכבר ואין שום הבדל בניהם לגבי הסקת המסקנות, יש לערוך את הניסוי על העכבר דווקא, מפני שמערכת העצבים והמוח שלו פחות מפותחים, ועל כן כנראה הם מרגישים פחות כאב מהכלבים. קיימת סיבה נוספת להעדיף ניסויים על עכבר מאשר על כלב, מפני שהכלב משרת את האדם יותר מהעכבר.

ג. יש לערוך את הניסוי בגרימת הסבל ההכרחי הקטן ביותר הנדרש לצורך הניסוי. כגון, שאם צריך לנתח את בעל החיים, יש לבצע את זה בהרדמה, או אם כתוצאה מהניסוי הם הפכו להיות בעלי מום ויסבלו מכך עד סוף חייהם, יש להמיתם במיתה הכי קלה והכי מהירה כדי לחסוך מהם את הסבל.

חלק ו: הצייד והדיג על פי ההלכה.

כבר כתבנו, שאסור לצער בעלי חיים אלא לצורך חשוב של האדם, כגון, אם הוא צריך להרגם כדי לאכול את בשרם או כדי לעשות שימוש בעורם. מכאן יוצא שמותר לצוד אותם כדי לאוכלם. אולם ציד לשם שעשוע, (כגון, להפיק הנאה ממראה של בעל חיים מפוחד מהיותו ניצוד, או כדי להפיק הנאה מהפגנת יכולות ספורטיביות של הצייד ממעשה הצייד). הוא מעשה אכזרי, ולכן אין לעשותו. מעשה כזה אינו מתאים לזרע ישראל, שכן על פי חז"ל, מידותיהם היסודיות של ישראל הם: רחמנות, ביישנות וגמילות חסדים. חז"ל אף הוסיפו ואמרו, שמי שאין בו אחת ממידות אלו "כידוע שאינו מזרעו של אברהם אבינו". חשוב גם לציין, שאלו שנזכרו במקרא כציידים, היו רשעים (כגון, נמרוד ועשו), וזאת מפני שיש בצייד אכזריות רבה, ולכן אנשים רשעים שיש בהם אכזריות, נהנים ממנו.

על פי הדברים האלה הורה הרב שאול ישראלי זצ"ל, לחברת פרסום מסוימת, שלא תפרסם מידע על מסעות ציד מאורגנים, כדי שהיא לא תהיה שותפה לעבירה של התנהגות אכזרית.

יש לאסור ציד לשם שעשוע, גם כאשר מתלווה למטרת השעשוע, מטרה של אכילת הבשר של החיה הניצודה, מפני שברוב המקרים החיה הניצודה, תהיה אסורה באכילה. הרי אם החיה הניצודה תמות כתוצאה מהציד, היא אסורה לאכילה, מכיוון שלא נשחטה כראוי. גם במקרה שהיא רק תיפצע מהציד, ברוב המקרים הפגיעה תהיה חמורה עד כדי כך, שהחיה הניצודה תוגדר על פי ההלכה כטריפה, ועל כן, תהיה אסורה באכילה גם כאשר היא נשחטה כראוי, לאחר פגיעתה.

בניגוד לצייד שנעשה לשם שעשוע שהוא אסור, יש מקום להתיר דיג לשם שעשוע. אף על פי שאדם היוצא לדיג להנאתו, דומה למי שיוצא לצייד לשם השעשוע, שכן שניהם אינם מתאכזרים לחיות לצורך פרנסתם, אלא כדי לשעשע את עצמם, עדיין קיים הבדל גדול בין הצייד לשם ההנאה ובין הדיג לשם ההנאה.

בניגוד לחיות הניצודות לשם השעשוע, שברוב המקרים ההלכה לא תאפשר את אכילתם (על כן, אין בצייד תועלת לאדם, שתצדיק התנהגות אכזרית שלו כלפי בעלי החיים), הרי שמקרה של הדיג לשם ההנאה, גם כאשר הדג נפצע בפיו מקצה הקרס, או בדרך אחרת כלשהיא, הוא יהיה מותר באכילה. על כן, יש תועלת לאדם בדיג, גם כאשר הוא נעשה לשם ההנאה והשעשוע. לפי זה, הצייד לשם השעשוע, יש בו בעיקר מעשה של אכזריות, ואילו הדיג לשם ההנאה והשעשוע, יש בו בעיקר תועלת ממשית לאדם. היוצא מדברינו הוא, בין השאר, שאסור לאדם לדוג דגים לשם השעשוע אם אין בכוננתו להשתמש בהם לצורך אכילתם.

קיים עוד הבדל בין הצייד ובין הדיג. הדגים פחות מפותחים מהיונקים, ולכן הם גם פחות מרגישים צער וכאב כאשר הם נפצעים או נהרגים, ולכן צריך גם לחשוש פחות לצערם ולכאבם. התורה לא ציוותה לשחוט דגים לפני אכילתם, אלא אפשר להרגם בכל דרך. יתכן שהטעם לכך שהתורה ציוותה עלינו לשחוט את היונקים לפני שנאכל מבשרם, ולא ציוותה עלינו לשחוט את הדגים לפני שנאכל מהם, נובע מכך שתחושת הסבל והכאב של היונקים בשעת הריגתם גדולה, והתורה בחרה בשחיטה כדרך להריגתם, כדי לצמצם למינימום ההכרחי את כאבם, ואילו הדגים, שהמוח ומערכת העצבים שלהם פחות מפותחים בהרבה לעומת היונקים, על כן התורה אפשרה את הריגתם בכל דרך שיבחר בה האדם.

מניין לנו שהמוח ומערכת העצבים של היונקים מפותחת בהרבה מאשר אצל הדגים? אנו יכולים להבחין אצל היונקים בתחושות של צער ושמחה, ואף ניתן לאלף אותם וללמד אותם התנהגויות מסוימות. הנקבה אצל היונקים מכירה בוולדותיה, מטפלת בהם ומגלה כלפיהם רגשות של רחמנות. עצם הגדרתם כיונקים, מצביעה על סוגים של קשר רגשי ודאגה, שקיימים בין האם לוולדותיה. אצל הדגים, לעומת זאת, המוח ומערכת העצבים פחות מפותחים, ולכן יש להם פחות מודעות למה שקורה סביבם. למשל, אצל חלק ממיני הדגים, דקות ספורות לאחר שהאם משריצה את דגיגיה הקטנים, היא יוצאת למסע ציד אכזרי שבו היא טורפת רבים מהם.

לסיכום: מותר לדוג דגים, גם כאשר עיקר מטרת הדיג היא תחביב, הנאה ושעשוע, מכיוון שאין האכזריות בולטת בצידתם, שהרי הדגים פחות מודעים לצערם וכן מפני שהדיג מפיק תועלת מהם באכילתם. על כן, אין מדובר כאן במעשה אכזריות והשחתה בלבד אלא יש בו גם תועלת ממשית.

חלק ז: גידול חיות מחמד כגון, כלב, תוכי ודגים על פי ההלכה.

האם ראוי לאדם לגדל חיות מחמד בביתו? שאלה זו מתחדדת במיוחד לאור העובדה שרוב חיות המחמד כגון, כלב, חתול ותוכי הם מהמינים הטמאים שאנו אסורים באכילתם, והרי חכמים אסרו על היהודים לסחור בחיות טמאות, שמא, מתוך שהן מצויות בידו לצורך מסחרו, יבוא גם לאכול משרם. התשובה היא, שהסיבה לכך שחכמים אסרו על היהודים לסחור בחיות ובבהמות טמאות, היא שמא יבוא לאכול משרם. על כן, כאשר מדובר במיני חיות טמאות שאין דרכם של בני אדם לאכול משרם, אין מקום לגזירתם של חכמים, ומותר לגדלם. כך גם כתב מר"ן רבי יוסף קארו בספרו "בית יוסף", חלק "יורה דעה", סימן קי"ז, שאין איסור על היהודים לסחור בחיות טמאות שבני האדם אינם רגילים לאוכלם. וכן כתב החיד"א (רבי חיים יוסף דוד אזולאי) בספרו "ברכי יוסף", שעל פי העיקרון שקבע מר"ן הבית יוסף, שאין איסור על היהודים לסחור בחיות טמאות שבני האדם אינם רגילים לאוכלם, מותר ליהודי לגדל עופות המדברים (תוכים).

אמנם, יש יהודים שרוצים לומר שעצם העובדה שהגדרתם של חיות ועופות אלו כחיות ועופות טמאות, גורם לכך שאין ראוי ליהודי להכניס אותם לביתו. אולם טענה זו לא נזכרה בספרי הפוסקים, והעיקרון הוא, שדי לנו במה שאסרה עלינו התורה, ואין לנו להוסיף איסורים מדעתנו. מטרת התורה בכך שהגדירה את אותן החיות כטמאות, הייתה כדי להביא לתודעתנו רק את היותם אסורים עלינו באכילה, וכן כדי שנדע שהאוכל אותם מטמא את עצמו, אך התורה לא התכוונה לומר לנו שיש לחיות אלו מידות פגומות, ושמי שמגדל אותן, עלול להיפגע במידותיו או בנפשו מגידולם. אנו מוצאים בדברי חז"ל דווקא דברי שבח לגבי חלק מהחיות המוגדרות בתורה כטמאות. כך למשל, שיבחו חז"ל את נאמנותו של הכלב או את צניעותו של החתול. לכן, להלכה נראה שכל אדם רשאי להחליט עם עצמו, אם מתאים לו וטוב לו, לגדל חיות מחמד.

צורכיהם של בני האדם קודמים לצורכיהם של בעלי החיים, לכן אף על פי שאין איסור ליהודי לגדל בביתו חיות טמאות, שבני האדם אינם רגילים לאוכלם, כן קיים איסור לאדם לגדל בביתו כלב שעלול להפחיד בני אדם. מותר לאדם לגדל בביתו כלב גם אם בני האדם פוחדים ממנו, רק אם הוא קשור

בשלהשלאות של ברזל (נראה שיש עדיפות לשלהשלאות של ברזל דווקא, כי רק כאשר בני האדם רואים שאין סיכוי שהכלב יוכל להתקרב אליהם, אינם פוחדים ממנו). רוב בני האדם אינם מבחינים בין כלב מאולף לכלב פראי, והם פוחדים משניהם במידה שווה, על כן, גם כלב מאולף יש לקשור בשלהשלאות של ברזל. במקומות הסמוכים לגבול, מותר לשחרר גם כלבים שבני אדם מפחדים מהם, לצורך שמירה על היישוב. כלבים שאין דרכם של בני האדם לפחד מהם אין צורך לקשרם כלל.

מותר לתת לדגים שבאקווריום תולעים חיים למאכלם, כיוון שכל האיסור לצער בעלי חיים הוא רק כאשר אין לאדם תועלת מצערם, אך כאשר הדבר נעשה לצורך סיפוק מזונם של הדגים שלו, הדבר מותר.

סיכום המאמר.

למדתי כמה דברים בהשקפה ובהלכה של היהדות לגבי הנושא של צער בעלי חיים. למדתי, שיש איסור מן התורה לצער בעלי חיים, ולא עוד, אלא, שיש מצווה להקל על סבלם ככל האפשר. למדתי, שכאשר יש התנגשות בין צרכי האדם לצורכיהם של בעלי החיים, צרכיו של האדם קודמים, ולכן אותה התורה שציוותה עלינו להימנע מלצער בעלי חיים, התירה לנו לשחוט אותם כדי לאוכלם.

למדתי גם, שהתורה התירה לנו לאכול בשר בגלל ירידת העולם מבחינת מוסרית, ומכאן שכאשר העולם יתוקן מבחינה מוסרית, האדם ייאסר שוב באכילתם של בעלי החיים, על כן, אף על פי שהותר לאדם לאכול בשר, עדיין ראוי שירגיש רחמנות על בעלי החיים גם כאשר הוא נאלץ לאוכלם.

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם.

מאמר בנושא התנדבות

שי בביאן

הקדמה :

במאמר זה נעסוק בנושא ההתנדבות. נחקור ונשאל שאלות על ההתנדבות ונבין מדוע צריך להתנדב? ומהי נדיבות?

השאלה הראשונה שעולה לנו בנושא ההתנדבות: מדוע שאני אתן למישהו אחר כאשר הוא לא נותן לי כלום?

על שאלה זאת נענה כך, ההבנה שההתנדבות היא ערך מערכי הנפש והנפש היא זאת שדוחפת את האדם להתנהג על פי ערך ההתנדבות והנדיבות ולכן אדם צריך לתת לחברו לא משום שיש לו אינטרס אישי אלא מכל הנשמה והלב ומבלי לקבל תמורה בחזרה שנאמר "גדולה היא מעלת הנדיבות, שבה נתייחס אברהם אבינו עליו השלום... ונקרא נדיב על שהיה בעל צדקה וגמילות חסדים"¹.

ואמרו חז"ל: "כל מי שיש בו שלשה דברים טובים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו וגו': עין טובה, רוח נמוכה, ונפש שפלה. מתלמידיו של אברהם אבינו עין טובה מנין? דכתיב: "ואקחה פת לחם וכו'" ולבסוף "ואל הבקר רץ אברהם" הרי למדנו שהייתה עינו טובה שהיא ממידת הנדיבות" ועוד "הציווי בתורה לקבלת תרומה מבני ישראל, לשם הקמת משכן כרוך ומותנה בהתנדבות.

שאלה שנייה בה נעסוק היא : למה צריך להתנדב ?

גישה נוספת של המניע של אנשים להתנדב ואף לרדוף אחרי ההתנדבות היא לעיתים אינטרס אישי. עד כדי כך שאפילו יסכנו את חייהם בשביל ההתנדבות. האינטרס הוא קבלת גמול כמו הצטיינות או קבלת קידום בעבודה או בצבא או קבלת כסף עבור ההתנדבות גישה זו מוטעית מפני שאנשים חושבים שאם הם יתנדבו זה יקדם אותם בתפקידים בחיים אך מסביבם מבינים ויודעים את האינטרס שלהם בהתנדבות, ולכן גישה זאת שלילית לפי דעתי. ולפי דעות אחרות .

שאלה שלישית בה נעסוק היא האם יש חיוב להתנדב ?

התשובה לכך היא לא! מבחינה הלכתית אין חיוב הלכתי ללכת להתנדב, אבל מבחינה מוסרית יש חובה. וזאת למה? כי האדם בא לעולם כשליח של ה' לסייע כביכול בתיקונו של העולם, כמו שכתוב "אשר ברא ה' לעשות"², שפירושו שה' ברא את העולם כדי שאדם יעשה ויפעל בו לתיקונו. ההתנדבות לכל עשייה מועילה, היא מסייעת ותורמת לתיקונו של העולם. האדם המתנדב, בהתנדבותו ממלא את תפקידו אשר בשבילו הוא ניברא.

¹ אבות פרק ה' פסוק יט'

² בראשית פרק ב, ג

שאלה רביעית בה נעסוק היא מהי הנדיבות ?

הנדיבות באה לידי ביטוי בכך שאדם מוותר מכספו ונותן צדקה וגומל חסדים ושיהיה נושא ונותן עם הבריות באמונה, ומוותר משלו ואינו לוקח משלהם כלום. ואמר חכם אחד: "אין הנדיב מי שהתנדב על מי שהתנדב עליו וקרבו מי שקרבו, כי זה גמול, אבל הנדיב מי שהתנדב על מי שלא התנדב עליו ומקרבו: מי שהרחיקו וכו'"³ ויש כמה וכמה סוגים של התנדבות:

שיהיה נדיב במשאו ובמתנו, ולעולם לא ידקדק על דבר מועט, ויהיה נדיב בגופו: לטרוח עבור כל אדם בין אם זה בכסף או בין אם זה בסיכון חיים, לסבול עולם ומשאם: ולהצטער בצרתם, ולהתפלל בעדם ולשמוח בשמחתם ולבקר חולים ולעשות חסד עם המתים, וביותר צריך להיות נדיב בחוכמת תורתו ללמד כל אדם דעת ולמשוך את ליבם לשמיים. עלינו ללמוד עד כמה אנו צריכים להתמסר למשימה, ללמד תורה גם שהדבר כרוך "ויתור" אפילו אם יש בכך צמצום של המדרגה האישית (שכן כל נתנה היא גם קבלה) נדיבותו של אברהם אבינו באה לידי ביטוי גם בתחום הצבאי המלחמתי, בסיכון שנטל על עצמו, בצאתו למלחמה כדי להציל את לוט בן אחיו. התנדבותו של אברהם, לקחת על עצמו משימה זו, שלא היה חייב בה, יכולה ללמד אותנו על חובתנו להתנדב גם כאשר משימה מסוימת אינה מוטלת עלינו.

שאלה חמישית בה נעסוק היא: מה הקשיים בישום מידת ההתנדבות ?

הקושי הגדול ביישום מידת הנדיבות בחיים בכלל ובשרות הצבאי בפרט, נובע מהתחככות האדם באנשים אינטרסנטים, אשר האנשים האלה "נכנעים" לאינסטינקט של ה"צרכים" ונמנעים מכל דבר אשר אינו משרת את צרכיהם האישיים, לפעמים הדבר משפיע על המתנדב לרעה בכך שהוא מרגיש "מנוצל" ומתוסכל עד כדי החלשת מידת הנדיבות, ועל כן מעתה ואילך לא נסכים יותר להתנדב. בירור מידת הנדיבות והפנמתה בנפש האדם תסייע לאדם להתמודד גם עם קושי זה, שכן הידמות ל"נדיבותו" של ה' מביאה לכך, שההתנדבות אינה תלויה בהזדיות של התנדבות מצד אחרים. מצד שני, עלינו לזכור שחוסר הדדיות גורם לקושי אצל הזולת, ומכאן אחריותו של כל אדם "לחזק" את זולתו על ידי יצירת אוירה של ויתור והתנדבות. אוירה מסוג כזה יוצרת התרוממות הרוח, המכשירה את האדם להמשיך בהתנדבותו ומתחזקת ע"י השמחה והסיפוק שנגרמים למתנדב. כדברי בעל "מעלות המידות": "ודעו בני, כי הנדיבות מידה הבאה לו לאדם מן הלב מתוך שמחה, ששמח בליבו כשהוא נותן ממנו לאנשים הגונים, ומתנדב בליבו לעשות צדקה וגמילות חסדים."

לסיכום:

לפי מה שכתבנו האדם בא לעולם כדי להיות שותפו של ה' בתיקונו של העולם. ההתנדבות לכל פעולה המועילה לזולת או לחברה מביאה לידי ביטוי את תפקידו של האדם בעולמו. לפי דעתי התנדבות היא מידה טובה מאוד שיש באדם ושהאדם צריך ליישם אותה משום לתת לאחרים מבלי לקבל תמורה בחזרה. ולא מתוך אינטרס אישי מידת הנדיבות היא מעלה גבוהה מאוד!

³ שער הנדיבות, השער השבעה עשר

יצר הרע

דוד גבריאלי

פתיחה

בחרתי בנושא יצר הרע בגלל שנושא זה הוא חלק עיקרי בכל חייו של אדם. אני רציתי להבין יותר לעומק את המשמעות של היצר הרע בחיינו ומדוע ה' לא יכל לברוא רק יצר טוב וכך העולם היה נראה אחרת לגמרי.

מדוע יש יצר הרע? מה תפקידו? והאם היצר הרע הוא רק רע או שיש בו גם טוב?

כולם חושבים שהיצר הרע הוא רק רע, אבל זה לא בדיוק נכון אלא להפך, היצר הרע הוא טוב מאוד משום שבלעדי היצר הרע לא הייתה לנו תאוה למין השני וכך לא היינו מביאים ילדים לעולם והמין האנושי לא היה ממשיך להתקיים. בנוסף אם לא הייתה לנו את התאוה לאכילה הגוף לא היה מקבל את הדברים הנחוצים לו כדי שימשיך להתקיים ולחיות חיים בריאים.

ואומר רב שמואל בר נחמן על הפסוק: "וירא אלו-קים את כל אשר עשה והנה טוב מאד". והוא מפרש "והנה טוב"- זה היצר הטוב. "והנה טוב מאד"- זה היצר הרע. בזכות היצר הרע אנשים מקימים בית מתחתנים ומביאים ילדים לעולם, בנוסף הוא אומר שכל צרכיו של אדם לגופו אדם הם לחיוב. ובלעדיהם אי אפשר לתפקד, וספק אם היה אפשר לקיים את עולם כפי שהבורא רצה.

אם אנו מבינים שהיצר הרע הוא בעצם טוב מדוע הוא נקרא כך? עלינו להסביר כי דרכם של אותם יצריים רצונות ותשוקות להפריז בדרישותיהם ולבקש הרבה מהמידה הדרושה לצורך קיומם. והם לא מוותרים על התאוות שלהם כי הם כמהים לדברים אשר אסור להם להשיג. דוגמא: התאוה למזון- המקור הוא מהיצר הרע אבל הוא טוב כך הגוף מקבל את הדברים הנחוצים לו, אך אם אדם מפריז באכילה זה כבר בא מהיצר הרע שהוא עושה דברים שלא לצורך שלו אלא לצורך היצר.

מה ההבדל בין היצר הטוב ליצר הרע?

מקור היצר הרע הוא בצרכים הגופניים של האדם, ואילו מנגד מקור היצר הטוב הוא במחשבת האדם בכוח השכל שבו וביכולות למתן את הצרכים הללו.

הרקע של היצר הרע הוא דרישת הגוף. ואילו הרקע של היצר הטוב – הבנת תכלית חיי האדם ומילוי דרישת הבורא כפי שבאים לידי ביטוי בתורה ובספרות ההלכה.

היצר הרע נמצא באדם מיום היוולדו ופועל לאורך כל חייו ואילו היצר הטוב מתחיל לפעול באדם כשמגיע לגיל מצוות.

היצר הרע הוא נטייתו הטבעית של הגוף ללא כל מחשבה ותכנון ואילו היצר הטוב אינו פרי נטייה טבעי אלא תוצאה של רצון ומחשבה מאומצת.

האם ניתן להלחם בו? וכיצד?

ניתן להלחם ביצר הרע אך לא ניתן להביס אותו. הוא חלק עיקרי מחיי היום יום של כל אדם ואדם. המלחמה נגדו באה לידי ביטוי בזה שאנחנו מתנגדים לכל פיתוי והירהור שהוא מביא לנו. אנו צריכים ללכת ביחד עם היצר הטוב כי בסופו של דבר אנו המפקדים ששולטים במלחמה בין שני היצרים ואנו קובעים מי ינצח.

סיכום

היצר הרע הוא לא כזה רע. אנו רק צריכים לדעת כיצד להגביל אותו ולרסן אותו. כי כל דבר שתעשה ותגזים בסופו של דבר יפגע בך. תוך כדי כתיבת המאמר גיליתי דברים שאני לא ידעתי עליהם ובעזרת-ה' המאמר הזה יחזק אותי ואת כל מי שיקרא את המאמר במלחמה נגד היצר הרע.

מצוות השמחה

אביעד גואטה

הקדמה

במאמרי זה אני רוצה לדון על מצוות השמחה מפני שמצווה זו הינה חשובה מאד ומפני שמצווה זו מלווה אותנו כל החיים ומעניינת אותי.

סוגי שמחה

בשמחה יש כמה חלקים שניים מתוכם חיוביים שמחת מצווה, והשמחה בחלקו. שמחת המצווה - היא שמחת האדם המתקשר עם בוראו על ידי מצווה והיא הקשה יותר, לעומתה, השמחה בחלקו - קל יותר, שכן כל אדם שיסתכל בשכל ישר, על עצמו והסובב אותו לא יתקשה להיות שמח בחלקו, שכן יראה גודל חסדו וטובו של בוראו החפץ להשפיע עליו רק שפע טוב כל הימים. מאמין אמיתי צריך להיות שמח בחלקו כי ברור לו שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריאה, ובזכות נתינה זו יכול האדם להגיע לשלמותו. הוא יודע גם כן כי כל הנבראים - בציביונם ובקומתם נבראו. לכן, חייב אדם לקבל את עצמו כפי שהוא ולהיות מרוצה עם כל מה שיש לו הן ברוחניות והן בגשמיות. זהו העומק בשמחה זו, שהאדם מוצא שלום עם עצמו וגורלו וחי בהרמוניה עם עצמו.

ומדוע שמחת המצווה קשה יותר?

כך כתב הכוזרי: וכמו שהתחנונים צריכים מחשבה וכוונה, כן השמחה במצוותו ותורתו צריכים מחשבה וכוונה, שתשמח במצווה עצמה מאהבת המצווה ושתכיר מה שהיטיב לך בה, וכאילו אתה בא לאכסנייתו קרי אל שולחנו.

"מלומדה -" אין דעת ואין אהבה ואין שמחה.

יש להבדיל בין שמחה לקלות ראש שהיא מידה מגונה כפי שהמשנה באבות אומרת: שחוק וקלות ראש מרגילים את האדם לערווה. וכך מגדיר מילון" אבן שושן":

- שחוק: צחוק, צהלה שמחה, לעג היתול שעשועה מעשה מבדר.
- הוללות: שובבות ופריצת מוסר.
- שמחה: הרגשת סיפוק ורצון רב, מצב רוח עליז.

מה הדרכים להשגת מצוות השמחה?

אחת הדרכים לגלות את השמחה היא גילוי הדברים השייכים אלי והמתאימים לי. כלומר: אם על ידו אני בא באמת לגלות את עצמי וטבעי, או שמא זה עניין שזר לי מנוכר או-אז אין שמחה ואין הדבר משנה כלל אם נח הוא לי אם לאו. יכול שיהיה עניין קל, מעניין או של כבוד. מכל מקום עבורי אין בו ממש, שלא לכך נוצרתי!

המרה"ל מפראג מבאר זאת על ידי משל שהשמחה פירושה שלימות. כל אימת שמתעסק אדם בדבר המשלימו הרי הוא בא לידי שמחה. האחד ילקט תפוחי זהב והוא שמח, לפתע יחוש רעב. אם כן עתה השלמתו היא יותר מכל - האכילה. אמנם כן, הרי הוא ניזון, נשבע ומתמלא חסרונו, ומיד הוא מלא שמחה. והנמשל כאן הוא כשם שיש לגוף צורך גשמי פשוט למזון כך הנשמה כמהה ומשתוקקת למצוות שזהו מזונה שכן היא מפרנסת ומכלכלת את הנפש ומתוך כך בא האדם לשלמות ושמחה.

האם מצוות השמחה מוגבלת בזמן?

התורה אומרת בספר דברים לגבי חג הסוכות "ושמחת בחגך והיית אך שמח". ומכאן נתנו חז"ל לסוכות את השם זמן שמחתנו. יש מצוות שמחה בייחוד ברגל - בחג המצות, בחג השבועות ובחג הסוכות, יותר מאשר במועד. ולמצוות שנצטוונו לשמוח בשלושת הרגלים ראתה התורה צורך לציין בייחוד את חיוב השמחה בחג הסוכות, והזמן הזה נודע מאז בתור זמן שמחתנו. ולכאורה, היה מקום לתמוה - שמחה מיוחדת דווקא בסוכות? מילא בזמן חירותנו, שאז יצאנו מעבדות לחירות, ונהיינו לעם, שזו שמחה גדולה! אמנם יש שמחה גדולה יותר יום שמחת לבו - יום קבלת התורה. יום עצום ונשגב, ביום הזה נהייה ישראל לב שבאומות בכל תוקף של תורה.

והנה לעומת שני החגים האלו ניצב לו חג הסוכות - מעט חיזור, מרופד בסדר גשמי מדוקדק, של צרכי העולם הזה, מצוות החג בסוכה. להיות דרים בסוכה - פשוטו כמשמעו - לסעוד ללון וללמוד, והכל בסוכה. ואיך נאמר כי אין שמחה גדולה מזו? ועוד צריך לומר, ישנה התעלות מדרגה לדרגה מזמן חירותנו דרך זמן מתן תורתנו עד לזמן שמחתנו. מסקנה מדברינו עד כה - שבאמת מצוות השמחה היא לא רק בחג הסוכות, אלא בכל ימות השנה. אלא שבחג הסוכות הסוכה מאירה היא בכל עוצמתה שכן הזמן נקרא זמן שמחתנו!

האם השמחה היא דבר נלווה או נצרך

הרמח"ל בספרו מסילת ישרים כתב: "בסיס החסידות ושרש העבודה התמימה היא שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו ולמה צריך שישים מבטו ומגמתו בכל אשר עמל כל ימי חייו והנה מה שהורונו החכמים זיכרונום לברכה היא שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' וליהנות מזיו שכינתו שזהו התענוג האמתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכול להימצא¹". וכך כתב הרמב"ם: "השמחה שישמח האדם בעשיית המצווה ובאהבת האל שצווה בהן עבודה גדולה היא וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להיפרע ממנו שנאמר: הנחת אשר עבד את ה' אלוקיך בשמחה ובטוב לבב²" מסקנתו שמצוות השמחה הינה חובה. ולכן השמחה אינה דבר נלווה אלא נצרך.

¹ הרמח"ל מסילת ישרים בביאור כלל חובת האדם בעולמו
² הרמב"ם בסוף הלכות לולב פרק ה' ט"ו

תרומת איברים

שלמה דמארי

הקדמה

כיום קיים בעולם בנק לאיברים ואין ספק שהאיברים הנתרמים לאנשים רבים החולים במחלות שונות, תורמים להצלחתם. האם על פי התורה וההלכה מותר או אסור לתרום איברים? והאם יש הבדל בין גוי ליהודי? על שאלות אלו ועוד אתיחס במאמר זה.

תרומת איברים מאדם חי.

ישנה מצווה "לא תעמוד על דם רעך"¹ שבה אדם מצווה לעזור לחברו ככל שיכול. השאלה שעולה היא האם יש גבול למה שאדם מחויב לעזור לחברו? והאם אדם מחויב לתרום איבר מאיבריו לחברו או שאסור בגלל הסכנה שהרי מדובר בניתוח קשה והוא עלול למות?

לדעת רוב פוסקי ההלכה מי שתורם חלק מריאתו או כבדו כדי להציל חבר או בן משפחה מקיים מצווה גדולה, אולם, אין עליו חובה לתרום איבר מאיברו. וזאת משום שלדעת רוב הפוסקים מצוות "לא תעמוד על דם רעך" לא מחייבת אדם להיכנס לסכנת נפשות ממשית. וכשאדם הולך לתרום אונה או חלק מכבדו הוא נכנס לסכנת נפשות ממשית גם בניתוח וגם בסיבוכים שלאחר הניתוח.

עוד דבר נשאל הפוסק הגדול רבי דוד בן זמרא שחי לפני יותר מארבע מאות שנה, מה יעשה אדם שהשליט האכזר אמר לו: או שתסכים שיקטעו את ירך או שנהרוג את חברך. האם עליו להקריב את ידו כדי להציל את חברו או לא? והשיב שהואיל וגם בקטיעת היד יש סכנה (של אובדן דם או זיהום) אין אדם מחויב להיכנס לסכנת נפשות ממשית כדי להציל את חברו. בנוסף לכך כתב הרדב"ז סברה יסודית מאוד שלא יתכן שהתורה תצווה עלינו לעשות דבר המנוגד לטבע האנושי שהרי דרכיה דרכי נועם, וברור שאדם רגיל לא יסכים לוותר על אחד מאיבריו כדי להציל חיים של אדם אחר².

לכן נסכם: אדם אינו מחויב לתרום איבר להצלת זולתו ואפילו אם זה קרוב משפחה אבל אם יתרום יקיים בכך מצווה גדולה, וזוהי מידת חסידות.

השתלת איברים מאדם מת.

שלושה איסורים עולים לנו בסוגיה זו:

איסור ראשון-אסור לנו ליהנות מגוף המת, המת השווה לעגלה ערופה כמו שעגלה ערופה אסורה בהנאה כך גוף המת אסור בהנאה (מסכת עבודה זרה דף כט' עמוד ב')

איסור שני הוא: יש איסור לנוול ולבזות את המת. המבזה את גופת המת פוגע בכבודו של המת ובכבוד משפחתו.

¹ ויקרא פרק יט', טז'

² פניני הלכה חלק ב' פרק יד' סעיף א'

האיסור השלישי נובע מהמצווה לקבור את המת ולא להלין גופתו. לומדים זאת מהפסוק "כי קבור תקברנו ביום ההוא"³ וכשרוצים לקחת איבר מגופה של מת מעכבים את קבורתו וגם כל איבר שלוקחים מהמת לא מקיימים עליו את מצוות הקבורה.

כל האיסורים האלה הם במצב רגיל. אבל כאשר יש סכנת נפשות ההלכה היא שפיקוח נפש דוחה את כל התורה, כולל את המצוות הללו. ולכן, אם יש חולה מסוכן שזקוק לאיבר מגופו של מת ועל ידי השתלת האיבר מגופו של המת ינצלו חייו מותר להוציא את אותו איבר מגופו של המת ולהשתילו בחולה החי. כל זה בתנאי שהמשפחה מסכימה משום שאחריות על גופת המת מוטלת עליהם. ועוד דבר אסור לכפות על המשפחה לתרום מגופו של המת כשם שאין כופים על אדם לתרום מכספו עבור הצלת חיים. אך לדעת הרבה פוסקים מצווה על המשפחה לתרום ומצווה לשכנעם.

לעומתם, יש פוסקים האוסרים לתרום איברים מגופו של המת בכל מקרה, וזאת משום – שהמת פטור מכל המצוות שבתורה ולכן אין עליו חובה להסכים שינבלו את גופו כדי להציל אחר ולכן אין ליטול מגופו דבר. ואף שלהלכה מותר לאדם לגנוב מחברו כדי להציל את עצמו, כל זה בתנאי שיחזיר את הגניבה. וכאן אי אפשר להחזיר את האיבר למת לפיכך אין לקחת ממנו איברים אפילו להצלת חיי אדם.

תרומת איברים לגוי.

הקושי הגדול בעניין זה הוא, שאם איברים שנתרמים מיהודים יתרמו רק ליהודים אנו נעורר שנאת ישראל, ובייחוד שיש בקרבנו כאלו שיעוררו ויקטרגו על כך בפומבי. ויש בכך סכנה לעמי. ועוד מדגיש שכבר מצאנו שהתירו רבותינו כמה דברים "מפני דרכי שלום". – כדי שהם יתרמו לנו כשנצטרך (הרב חיים דוד הלוי).

סכום והלכה למעשה.

כיום לרישיון הנהיגה בישראל מצורפת, הצהרה על נכונות לתרום איברים לצורך השתלה. וזהו נוסח ההצהרה "בתקווה כי אוכל לעזור לזולת, אני מצווה בזה ותורם לאחר מותי כל איבר שהזולת יוכל להיעזר בו". נשאלת השאלה האם ראוי ומותר לחתום על הצהרה זו?

כפי שלמדנו במהלך המאמר לדעת רוב הפוסקים מצוות הצלת נפשות דוחה את מצוות הקבורה וכבוד המת ואיסור ההנאה ממת. ולכן הורה הרב ליאור שמותר לתרום איברים אלא שלא ניתן להגדיר זאת כמצווה מאחר שיש פוסקים מעטים שאוסרים זאת. אולם הרב גורן זצ"ל פסק, שהואיל ומדובר בהצלת נפשות אין להתחשב בדעת המיעוט ולפיכך יש מצווה לתרום איברים למען הצלת חיים. אבל למעשה, למרות שהרבנות הראשית פסקה להתיר השתלת איברים, בפועל אין לחתום על טופס זה ואפילו לא על תרומה של איבר אחד מפני שני חששות עיקריים:

האחד- קביעת רגע המוות- יש חשש שהרופאים יקבעו שהחולה מת, כשבפועל על פי ההלכה החולה חי.
השני- קיים חשש שישתמשו באיברים שלא לצרכים שנחשבים פיקוח נפש. לדוגמא שלא יבררו לפני הנתיחה אם האיבר ראוי להשתלה ויוציאו את האיבר ואחרי כן יזרקו את האיבר לפח ללא קבורה.

³ דברים כא, כג'

עליה לא"י ויציאה ממנה

יחזקאל הירש

הקדמה

למאמר זה הבאתי דעה שונה מהמקובלת היום, דעתו של האדמו"ר מסאטמר. האדמו"ר מסאטמר הוא גדול ועצום בתורה לדעתו העליה לא"י תביא לקלקול של עם ישראל. אני ינסה לבאר את דעתו ולהביא את קושיותיו ודעותיו על עליה לא"י. בעזרת ה' נעשה ונצליח.

א"י היא מקום קדוש וכפי שאנו יודעים יש מצווה בתורה ליישב את הארץ. לכאורה ברור לנו, שבעצם זה שאנו גרים עכשיו בארץ, אנחנו מקיימים מצווה חשובה. אבל לא ברור שכך הם פני הדברים. בפרשת ואתחנן על הפסוק: "ועבדתם שם אלהים אחרים.." פרשו שני התרגומים (יונתן, אונקלוס) שכשאנו משועבדים לעובדי עבודה זרה, כאלו אנו עובדים עבודה זרה. ולומדים זאת גם מדוד שיצא לפלשתים, תרגום יונתן כותב שם שהיוצא לגולה כעובד ע"ז דמי. אז איך דוד יצא לשם? ניתן לתרץ זאת על פי התוס' בגיטין ד"ה "אשקלון" אברהם ויצחק היו גרים בארץ פלשתים ובספר יהושע מנויה ארץ פלשתים כחלק מא"י. אז מדוע אם כך תרגום יונתן אמר על דוד שיצא לגולה שזה כע"ז? אלא שבזמן שישראל בארצם אסור לצאת למקום שהוא תחת שלטון עובדי כוכבים. ובזמן שאין כל ישראל בארצם ואנחנו עדיין בגלות שהוציאו אותנו בעל כורחנו, אז לא נחשב כעובדי ע"ז למרות שאנו בחו"ל. והיום רוב ישראל אינו בארצו.

המשנה בכתובות אומרת: הכל מעלין לארץ ישראל - אדם יכול לכפות את בני ביתו לעלות לא"י ואין הכל מוציאים - שאין כל אדם יכול לכפות את בני ביתו לצאת מהארץ, רק במקרים מסוימים. ובסמיכות בגמ' נכתבה המימרא: "שלעולם ידור אדם בא"י שהדר בחו"ל כאלו עובד ע"ז" ומצינו שהרי"ף, הרא"ש, הטור והשו"ע הביאו להלכה רק את המימרא הראשונה ולא את השניה שמשווה בין הגר בחו"ל לבין עובדי ע"ז.

האדמו"ר מסאטמר כותב, שמסברה ניתן להבין שלא הביאו את המימרא השניה מכיוון שאין זה נוהג עכשיו, ואין נפקא מינא לזמננו. ואין לאמר שלא הביאו את המימרא השניה כי סמכו על הראשונה, מכיוון שאין באמת ראייה משם, ומוסיף האדמו"ר וכותב שאף הריטב"א שסובר שעכשיו שנגזרה עלינו גלות, אין חיוב לעלות אלא שמי שגר בא"י אסור לו לצאת. אין ראייה שסובר כדעת הר"ח שלא שייך עכשיו הדין של "הכל מעלין" וכבר כתבו שהר"ח הוא דעת יחיד בדבר. ואילו היה גם הריטב"א חולק על הריף ושאר הראשונים שסוברים "מהכל מעלין" היה מזכירים כחולקים, כדרכו בכל מקום. ובאמת אין ראייה "מהכל מעלין" שיש מצווה וחיוב לעלות, שהרי אמרו גם "הכל מעלין לירושלים" ולא מצינו שיש גם חיוב לעלות מא"י לירושלים, והמצווה של ישוב א"י שכתב הרמב"ם היא בכל א"י כמו בירושלים. ופשוט שאין מקום להעלות על הדעת שהיוצא מירושלים למקום אחר בארץ, שיהיה ח"ו כעובד עבודה זרה ואף על פי כן

אמרו "הכל עולין לירושלים". וכל מה שהרמב"ם כתב על ישוב הארץ זה לא לזמננו בגלל שדרכו להביא את כל הדינים, אפילו שאינם נוהגים בזמן הזה.

וגם מה שכתוב בגמ' כאלו אין לו אלוה, הגמ' אומרת שא"א לומר שין לו אלוה אלא שנחשב כעובד עבודה זרה, שמתרחק מה' ולא מקריב קורבנות, אבל כיום שבכל מקרה אין בית המקדש וקורבנות, אין זה משנה אם דר בארץ או בחו"ל ולכן אנו מתפללים: "שתעלנו בשמחה לארצנו ותטענו בגבולנו ושם נעשה לפניך קורבנות חובותינו" והדברים מבוארים בזהר בכמה לשונות, שהחזרת השכינה הקדושה, עם ישראל והקרבת הקרבנות תלויות אלו באלו.

מביא ר' יואל טטלבוים בספרו "ויואל משה" שכל אלו שפסקו שמצווה לעלות לארץ ישראל גם בזמן זה, מודים שזה רק למי שדר בארץ ישראל לשם ישוב הארץ. מה שאין כן למי שדר בארץ במקרה או מפני שהוא מקום הולדתו או מפני פרנסתו וכיוצא בזה. עליו נאמר: "ותבואו ותטמאו את ארצי, ונחלתי שמתם לתועבה" ולכן גלינו מארצנו ושם מקדשנו. ואל לנו להכנס למקום סכנה ובארץ ישראל יש חשש גדול לסכנה שלא יבין האדם חשיבות הכוונה ביישוב הארץ. ולכן הר"ח כתב, שאין מצווה כלל לעלות לארץ ישראל.

וגם החולקים על הר"ח, כותבים שמדובר בנוסע לארץ ישראל, לשם קדושה ומצווה. המבי"ט במחלוקתו על הר"ח כותב, שעולים לארץ ישראל להצטער בה, ולפום צערא אגרא, באים לארץ ישראל להצטער בה, ולא לאיזה תועלת והנאה גופנית שלא לשמה. והצדיקים והתנאים שעלו לארץ, זה רק מכיוון שלא חששו לסכנה (חוסר כוונת יישוב הארץ) ועשו הכל לשם מצווה. ומה שאנו לומדים תורה, ומקיימים מצוות שלא לשמה, זה מאותה המימרא שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה, אבל בארץ ישראל שהחשש לתקלה הוא גדול, אין אומרים מתוך שלא לשמה יבוא לשמה.

אין מהאמור לעיל כדי לשנות את דעתכם אלא רק כדי להביא את הצד השני שאנו נוטים לשכוח ולזלזל.

יראו עיניכם וישפטו

קיום המצוות-השקעה משתלמת!?

אור טרבלסי

הקדמה

במאמר הבא נעסוק בשאלות של האדם, שאחרי שהוא חקר והבין את ה' ואת התורה ואפילו החליט לקיים מס' מצוות מתוכה, הוא מתמודד עם קשיים ממשיים בעשייתם. והמוח נותן את חלקו ביצירת "התירוץ המושלם" שמסביר למה אותו אדם פטור או לא צריך לקיימם, והכללים (של מה שהוא חקר והבין והיו מקובלים עליו) לא חלים עליו.

חקר האמת

פתאום קם אדם בבוקר ומחליט שהוא רוצה תשובות, והאדם אמיתי וכנה עם עצמו, הוא הולך שואל וחקר ומקבל תשובות שמספקים אותו והוא מגיע למסקנה שיש ה' והתורה אמת וצריך ונכון לקיים את המצוות.

מילה שלי

בשיחה שהייתה לי עם אחד מהאנשים שדיברתי איתם בזמן שעשיתי את החקירה שלי, הוא זרק לי הערה מעניינת, כשאנשים מתלבטים על איזה כיוון ללכת הם עושים בדיקה סטטיסטית, מה נראה להם יותר טוב בשבילם לעשות, זאת אומרת כולם מחליטים לבסוף לפי רוב. לדוגמה: נכון לי ללכת לקרבי ב-60% אז אני הולך (כל אחד יכול להביא דוגמה אישית לחיים הפרטיים שלו) אבל בנושא של האמונה, יש רצון להבין את כל הסיבות לבריאת העולם ואת כל הטעמים לקיום המצוות כמו שהם. ואם אני לא מבין ב-100% אלא רק ב-95% קשה לי מאוד לקבל שכך זה נכון.

הקשיים

לאחר שהאדם קיבל על עצמו את קיום המצוות, הזמן עושה את שלו והפיתויים שהוא צריך להתמודד איתם גדלים ונראים קשים יותר להתמודדות.

יותר מ"ההגבלות" החדשות שהוא החליט לקבל על עצמו, היציאה מההרגל שהוא היה שרוי בו היא הקשה מכולם, האדם מרגיש סוג של מחנק מזה שהחופש שלו מצטמצם, ובעקבות כך הוא מתחיל לחשוב על תירוצים מדהימים בעיני עצמו למה הוא לא צריך לקיים את המצוות ובנוסף הוא משכנע את עצמו שזה לא כל כך נורא, שזה בסדר ומקובל בחברה.

העניין שהמוח האנושי ממציא לעצמו תירוצים ואמונות בשביל לפטור את עצמו מקיום המצוות הוא עניין עתיק יומין.

בגמרא כתוב: "יודעין היו ישראל בעבודת כוכבים שאין בה ממש ולא עבדו עבודת כוכבים אלא להתיר להם עריות בפרהסיא"¹.

---

¹ מסכת סנהדרין דף ס"ג עמוד ב'

זאת אומרת שכבר לפני יותר מ-1,500 שנים היו אנשים שהיו באותו מצב של הכרת ה' ורצון לעבוד אותו, אבל הפיתויים שלהם היו קשים ביותר ולכן הם האמינו כביכול באמונות אחרות בשביל לפטור את עצמם מקיום המצוות.

השקעה מול תועלת

כשאני מתמודד מול הקשיים שבקיום המצוות והשאלות שקיבלו תשובה וגם אלה שלא קיבלו תשובה שסיפקה אותי, מתעוררת שוב שאלה: למה ה' שרצונו להטיב עם הבריות, לא נותן שכר לכולם, לא לפי התאמצות ולפי קיום מצוות? , וההסבר שכך אנחנו לא מתביישים מלקבל את השכר לא סיפק אותי (ה' יכול לשנות מציאויות).

ואז קיום המצוות נהפך לקשה מאוד, והעניין שמחזק אותי ונותן לי כוח להמשיך זה השכר שמובטח בעולם הבא מקיום המצוות, שכר של תענוג עצום שלצורך התיאור אביא סיפור קצר:

היו שתי חברות טובות מאוד שהיו מרבנות בחסדים. הם הבטיחו אחת לשנייה שכשאחת מהם תמות היא תבוא לשנייה בחלום ותתאר לה איך זה בעולם הבא, וכך לאחר מספר שנים אחת מהם מתה והגיעה בחלום לחברתה ואז בחלום חברתה שואלת אותה "נו, איך זה בעולם-הבא?" והתשובה הייתה: "אני אפילו לא יכולה להתחיל לתאר לך אבל אני אתן לך דוגמה:

את זוכרת שפעם הלכנו ברחוב להתרים למשפחות נזקקות וסימנתי לך שיש מישהו ברכב שרוצה לתרום, אז על הרמת היד שהרמתי כסימנתי לך, קיבלתי עונג ששווה לאושר שיש ל-100 מיליון איש כל חייהם. הסיפור הוא משל למה שכתוב במשנה במסכת אבות פרק ד' משנה י"ז: "ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה".

וברגע שיש לי קשיים אני חושב על השכר העצום שהובטח מ-ה' (שחקרתי ומצאתי שהוא אמיתי וקיים) למי שיתגבר על הקשיים.

ממחר אני מתחיל

קבלת עול תורה ומצוות שונה, אבל גם קצת דומה לדיאטה, אדם מחליט לעשות דיאטה, למחרת הוא הולך ליומולדת של חבר שנבחרה להתקיים בפאפגיו (מסעדת בשרים-אכול כפי יכולך) והוא רואה את החבר שליידו מסיים את האנטריקות השלישי שלו והוא מגיע להחלטה: "דוחים את הדיאטה למחר". והסטטיסטיקה אומרת שהדיאטה שלו תידחה לקבר.

איני רוצה להלחיץ, אבל הזמן עובר מהר ואם לא מבצעים שינוי בדרכי החיים בזמן ההחלטה אלא דוחים את הביצוע לזמן אחר, הסיכוי שהחלטה תתבצע נמוכה וזה נכון בכל סוג של שינוי בדרכי החיים.

סיפור קצר:

בשיעור תורה קבוע, הרב שמעביר את השיעור שם לב שאחד מהמתמידים שמגיעים לשיעור, לא הגיע לכמה מהשיעורים האחרונים. ואז הרב עובר ברחוב ומזהה את הבחור, הוא ניגש אליו והתחיל לדבר איתו:

הרב: למה הפסקת להגיע לבוא לשיעורים?

הבחור: הרב יודע מה זה כדורגל?

הרב: לא.

הבחור: "אז הרב לא יבין למה".

הרב: אם תסביר לי אני יבין.

הבחור: כדורגל זה משחק של 2 קבוצות, כל אחת עם 11 שחקנים שצריכה להכניס כדור לשער של הקבוצה השנייה, ושער זה כמו מלבן 7 מטר על 2 מטר.

הרב: נו, אז מה הבעיה להכניס את הכדור?

הבחור: הרב לא מבין, בשער עומד שוער שלא נותן לכדור להיכנס.

הרב: נו, אז מה הבעיה שהקבוצה שלך תבוא אחרי שהקבוצה היריבה תלך ותכניס כמה כדורים שהיא רוצה לשער.

הבחור: הרב לא מבין, המשחק הוא 90 דקות ואחרי זה אי אפשר לשנות את התוצאה.

הרב: אתה שומע מה שאתה מדבר, החיים שלנו קצובים בזמן וכשהזמן עובר אי אפשר לשנות את התוצאה.

נקודה למחשבה...

כמו שכבר כתבתי איני רוצה להלחיץ, אבל אם אדם רוצה להיות כנה ואמיתי עם עצמו, שידע שאולי אחרים לא יכולים לשקר לו, אבל רק הוא יכול לשקר לעצמו.

קבלת החלטות

אופיר כהן

מבוא

נחלק את הנושא לארבעה חלקים:

החלק הראשון יעסוק בשאלה האם אדם מחליט ובוחר או שמא החלטותיו והתנהגותיו כלל אינן תלויות בו אלא הכל נקבע מראש על ידי הקב"ה או תלוי במזלו וכו'...

בחלק השני נעסוק בשאלה מהן נקודות המוצא וההנחות העקרוניות, שיהודי עובד ה' צריך לקחת בחשבון כאשר הוא בוחר את דרכו ומקבל החלטות.

בחלק השלישי נעסוק בשאלה כיצד ימנע האדם מחששות ופחדים בעת קבלת החלטות.

בחלק הרביעי נכתוב על השלבים הנצרכים בתהליך קבלת ההחלטות.

חלק ראשון

הקדמת הרמב"ם למסכת אבות עוסקת בתיקון המידות של האדם, ובדרכו לשלמות הרוחנית ודבקות בה, עד הגיעו למעלת הנבואה. הרמב"ם הוצרך לעסוק בנושא הבחירה החופשית במסגרת כתיבתו על תיקון המידות והגעתו של אדם אל השלמות, כדי להביא אותנו להכרה שכל התנהגותינו תלויות רק בהחלטותינו, ואינן מוכתבות לנו משום גורם חיצוני. לדעת הרמב"ם, החלטותיו והתנהגותיו ואפילו תכונות האופי של האדם אינן תלויות בכוכבים ומזלות או כל גורם אחר, אלא בו בלבד. בדבריו אלה רוצה הרמב"ם להעמיק בתודעה שלנו שאפילו את המידות ותכונות האופי שלנו אנו יכולים להחליט לשנות לפי רצוננו. שהרי אין תועלת במאמרו של הרמב"ם על תיקון המידות ועל דרכו של האדם להגעתו אל השלמות הרוחנית שלו, וכן אין תועלת בפרקי אבות עצמם, או בספרי מוסר, או בניסיונות האדם לקבל החלטות בכל תחום של חייו ולבצעם, אם לא יאמין שהחלטה ניתנת בידו ואף ביצועה נתון בידו.

הרמב"ם טוען שהאדם אינו נולד עם תכונות אופי מסוימות, אלא לכל היותר נולד כך שתכונות אופי מסוימות יהיה לו קל להשיגן והאחרות יקשו עליו. מי שנולד עם יכולת רבה לרכוש לעצמו תכונות אופי מסוימות, יצטרך גם הוא לקבל החלטה לעמול כדי לרוכשן ולעשות מאמצים לשם כך. אמנם מי שנולד עם יכולת חלשה לרכישתן של תכונות אופי מסוימות, גם הוא, אם ישקיע בהן עמל רב יוכל גם הוא לרוכשן. גם בעל היכולת הרבה לרוכשן, אם לא ישקיע כלל מאמץ לצורך זה לא ירכשן כלל. הרמב"ם משווה את רכישת האדם תכונות אופי מסוימות לרכישת מקצוע מסוים וידע מסוים, שכן כל אלו תלויות בהחלטה של האדם לרוכשן ובעבודתו לשם כך.

הרמב"ם מוכיח שהאדם בעל בחירה חופשית להחליט ולבצע בכל תחומי חייו מכמה עובדות המתקיימות במציאות:

העובדה ראשונה: הקב"ה נתן מצוות ואזהרות, אין תועלת במצוותיו ואזהרותיו של הקב"ה אם האדם אינו בעל בחירה חופשית להחליט ולבצע מצוות אלה.

העובדה השנייה: הוכחה שגם בני אדם המאמינים במזלות ובגורל שהוכתב מראש, בתוך תוכם הם כן מאמינים שלאדם יש בחירה חופשית בהחלטותיו ובפעולותיו. עובדה היא שכל בני האדם רוכשים ידע

ולומדים מקצוע ומענישים את האחרים המזיקים והמפריעים להתנהלות הסדירה של החיים. (כגון: רוצחים, גנבים וכדומה) אם היו מאמינים באמת, כטענתם שאין לאדם בחירה חופשית והכל נקבע מראש והכל תלוי במזלות ובגורל, לא היו רואים טעם לחנך או ללמד את עצמם או את ילדיהם, ובוודאי שלא היו לוקחים לעצמם סמכות מוסרית להעניש אפילו רוצחים על מעשיהם.

הרמב"ם בהמשך מאמרו מביא כמה מקורות מחז"ל ומהתנ"ך שלכאורה נראה מהם שיש בהם סתירה ליכולותיו של האדם לקבל החלטות ולבצעם. אולם את כולם הוא מסביר כך שלא תהיה בהן סתירה להיותו של האדם בעל בחירה חופשית להחליט ולבצע בכל תחומי חייו.

חלק שני

הרמב"ם בפרק חמישי בהקדמתו למסכת אבות כתב שאדם צריך להחליט לעשות רק פעולות שמועילות לקשר ולהתקרבות שלו לה'. הרמב"ם מביא דוגמאות. למשל: שאדם יכוון באכילתו, בשתייתו, בשנתו ובערותו וכן שאר כל פעולותיו הגשמיות ישרתו את בריאות גופו. בריאות גופו תהיה חשובה לו כדי שיהיה גופו בריא ושלם להכיל את נפשו, כדי שזאת תוכל לרכוש ידע אלוקי, לקנות מידות אלוקיות מתקנות ואמונות נכונות, עד שיוכל האדם להגיע אל ידיעת ה' ודבקות בו. על הוראה זו, לדעת הרמב"ם, ציווה ה' כאשר אמר: "ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך". כלומר שכל לבבך, כל נפשך וכל מאודך יהיו מכוונים למטרת אהבת ה'. גם שלמה המלך בספר משלי אמר: "בכל דרכיך דעהו" ופירשו חז"ל פסוק זה שכוונתו לומר שהאדם צריך להגיע למצב שבו "כל מעשיו יהיו לשם שמים". לדעת הרמב"ם כל החלטה שאדם מקבל הוא צריך להתבונן בה, האם היא משרתת את מטרתו של האדם בעולמו להתקרב לה' ולדבוק בו, או שאינה משרתת. אם היא משרתת את מטרה זו, יקבל אותה ואם לאו יסיר וידחה אותה.

חלק שלישי

היוצא משני החלקים הקודמים הוא שכאשר האדם מאמין בכך שה' נתן לו את הכוחות, הסמכות והבחירה החופשית לקבל החלטות, ומתכוון הוא בהחלטותיו שכל מעשיו יהיו לשם שמים, הוא צריך לאזור אומץ ולהפנים שאין לו סיבה לפחד מקבלת החלטות.

חלק רביעי

ד"ר יחיאל שרמן כותב במאמרו "תהליך קבלת החלטות" שהשלבים הנצרכים בתהליך קבלת החלטות הם:

1. האדם המחליט צריך לדעת מהו תהליך שעל פיו מקבלים החלטות. כלומר ללמוד כל צעד וצעד בתהליך שהוא צריך לעבור כדי לקבל את ההחלטה הנכונה. אם ההחלטה אינה תלויה בו בלבד, אלא יש לו בה שותפים, מוטל עליו להכירם.
2. האדם המחליט צריך לבדוק שיש לו "שליטה" להוציא מן הכוח אל הפועל את ההחלטה. שאם אין לו כלים ודרכים להוציא את החלטתו לפועל, אין שום משמעות להחלטותיו.

3. תהליך ההחלטה כרוך במאמץ של לימוד מאחרים (קבלת דעה מאדם מנוסה), יצירתיות, יזמות שפרושה נקיטת יוזמה לפעילות על ידי חיפוש דרכים למימוש של התוכניות וכן שיפור מתמיד ותרגול של הביצוע.
4. אחד הקשיים בקבלת ההחלטות הוא הפחד מהכישלון. לכן על המחליט להיות נחוש בהחלטתו ולאזור אומץ. ולא לחשוש מלעג, מביקורת של אחרים ומאי פופולריות שלו כתוצאה מהחלטתו.
5. בכדי שהחלטה אכן תפרח, המחליט צריך "לזרוע", בבחינת "הזורעים בדמעה, ברינה יקצורו" ולכן המחליט צריך לאסוף מידע, לרכוש ניסיון, להיות קשוב לאחרים, לנתח כישלונות קודמים, ולעמול על הבנה של נתונים.
6. למחליט אסור לחשוש מהסקת מסקנות, אשר יכולות ליצור בעקבות ההחלטה, מצב של אי נעימות.
7. ככל שהזמן עובר על המחליט להתמודד עם חדשנות, שיפורים ושינויים, ובעקבות כך לשדרג ולהתאים את החלטתו לשינוי הזמן והתנאים.
8. לבדוק את אמינות מקורות המידע העומד לרשותו לצורך קבלת ההחלטה.
9. על המחליט להאמין שהחלטתו תהיה נכונה, מועילה וכל זאת בשילוב של התלהבות, דבקות במטרה, סמכותיות ומוכנות לשאת באחריות של תוצאות החלטתו.

סיכום

במאמרינו ראינו שלדעת הרמב"ם יש לאדם בחירה חופשית מוחלטת לקבל החלטות לפי דעתו ומחשבתו, ושצריך האדם לקבל החלטות ולבצע רק פעולות שמקרבות אותו אל הקב"ה. וכאשר יכיר האדם שקבלת ההחלטה תלויה בו, וכוונותיו בכל החלטותיו ובכל מעשיו היא רק כדי להתקרב לה', יאזור אומץ לגבש החלטה ללא שום פחד ומורא.

ראינו גם מה הם התנאים הטכניים והנפשיים שצריך האדם לצורך התהליך של קבלת ההחלטות. להכיר את שלבי קבלת ההחלטות, לבדוק האם יש לו יכולת להוציא לפועל ולממש את החלטתו, ללמוד מאחרים, להיות יצירתי ובעל יוזמה, לא לפחד מהחלטה, מביקורת, מלגלוג של אחרים, לאסוף מידע על נושא ההחלטה, להקשיב לאחרים ולנתח כישלונות קודמים.

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם!!!

כעס

נריה כתר

הקדמה

בחרתי בנושא זה, מכיוון שזו היא מידה שמופיע אצלי הרבה וזו היא המידה שהכי קשה לי, ולכן הלטתי לבחון את הנושא ואת התהליכים הנפשיים שביאים לכעס, ומתוך בחינת מצבי לחץ כיצד צריך להתנהג כשיש צורך לכעוס.

במאמר זה אתייחס לשאלות:

1. מהו כעס? ומדוע אדם כועס?
2. האם כעס הוא דבר טוב או רע?
3. הם יש צורה או דרך לכעוס בה?
4. כיצד מתגברים על הכעס?

מהו כעס ומדוע אדם כועס?

על מנת להגדיר את המושג "כעס" יש צורך לבחון את התהליכים הנפשיים המביאים לכעס. לפעמים יש לאדם הצורך לצעוק ולהתבטא בצורה מסוימת שאנו מכנים כעס. אותו אדם כועס משום שהוא הגיע למצב רגשי של אכזבה. אותו אדם ציפה למשהו מסוים ובסופו של דבר התאכזב ולא קיבל אותו. כמו כן פגיע ברגשותיו של אדם היא סיבה נוספת לכעס. כאשר אדם אחר צועק או מעליב אדם אחר ואותו אדם נפגע, לעיתים הוא מרגיש כעס כלפי אותו אדם.

הכעס הוא תופעה רגשית, והאדם הבינוני אמנם חושב בשכלו שיש מקום לכעוס אך הביטוי הנכון יותר שהוא "מסתייג ומקפיד" מאשר "כועס"

סיבה נוספת הגורמת לכעס היא כשמשהו הכאיב לו וזה מרגיזו. אם כן הוא משועבד לדברים הרעים שרואה במציאות.

מרב הרב קוק כותב: "עבודה גדולה ומאירה היא להסיר את הכעס מן הלב לגמרי, להביט על הכל בעין יפה"¹.

אחת הסיבות העיקריות לאדם שיכעס היא הסתכלות על דברים בעין רעה. דהיינו שכל דבר שרואה אותו אדם רואהו באופן שלילי, בראותו כל דבר בצד הרע שבו ועין רעה היא מדתו של בלעם.

כעס הוא דבר טוב או רע?

הרמב"ם כותב "וכן הכעס מידה רעה היא עד מאוד, וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר וילמד עצמו שלא יכעס ואפילו על דבר שראוי לכעוס עליו"².

בגמרא נאמר: "כל הכועס יהיה בעיניך כאילו עובד עבודה זרה". ועבודה זרה היא אחת העברות שעליהן יהרג כל יעבור. מכאן אנו יכולים ללמוד כמה קשה ורעה מידת הכעס.

¹ הראי"ה אורות הקודש ג, עמ' שכו
² שם ב ג

כעס בא לידי ביטוי ברצון לשבור ולהרוס וזהו דבר שכל אדם גם אם הוא דל דעת יודע שהוא אינו דבר טוב ונכון.

כעס מבחינה בריאותית

הכעס מסוכן גם מבחינה מדעית. אנו רואים שהוא גורם לקיצור חיים של ממש. ישנם אנשים המייחסים לכעס גורם מכריע ללחץ דם גבוה ולהתקפי לב. אפשר לראות גם בפרטים הקטנים ביותר שבאדם כועס שאין זה בריא לו ע"י הופעת שערות שיבה בגיל צעיר ואף להתקרחות. מן המידע שהובא לעיל אנו מסיקים שמידת הכעס היא אינה מידה טובה וצריך להיזהר ממנה כמה שיותר.

הדרך לכעוס

הרמב"ם מדבר בכללות על דרך האמצע ומזכיר את מידת הכעס: "לא יהא בעל חמה נוח לכעוס ולא כמת שאינו מרגיש, אלא בינוני לא יכעס אלא על דבר גדול שראוי לכעוס עליו..."
ז"א "דרך האמצע" היא לכעוס על דבר גדול כמו "מדוע שרפת את ביתי?"
הרי יש פה סתירה! מצד אחד אומר הרמב"ם שאסור לכעוס אף פעם וצריך להתרחק מן המידה הזו (כמו שראינו קודם) ואילו כאן כותב הרמב"ם שמותר לכעוס על דבר גדול.
יישוב הסתירה: אם אותו אדם רצה להפחיד את בניו ובני ביתו כדי שיחזרו למוטב יעשה עצמו כאילו כועס אבל באותו זמן תהא דעתו מיושבת עליו ולא באמת יכעס.
לסיכום הרמב"ם:

באמת הרמב"ם סובר כי אסור לכעוס אף פעם, אפילו על דבר שבאמת נראה שצריך לכעוס על פי ההיגיון. אלא שלפעמים יש צורך לכעוס, שאדם יכעס אך ורק בפניו אבל בתוך תוכו יהיה מיושב בדעתו ולא יכעס בליבו.

מדרגות של כעס:

הרמח"ל³ מונה חמש דרגות של כעס:

- א. הכועס על דבר גדול וקטן, על כל דבר שהוא נוגד רצונו, ואין השכל שולט בו כלל.
- ב. קשה לכעוס וקשה לרצות, והיינו שאינו כועס על כל דבר, אך בהגיעו לכעס ירגז ויכעס כעס גדול.
- ג. אינו כועס על נקלה, וגם כאשר מגיע לכעס כעסו קטן ואינו סר מדרכי השכל.
- ד. קשה לכעוס וגם כאשר כועס בפנים אינו כועס אלא כעס מועט, ומיד מתגבר עליו טרם יתגלה החוצה-קשה לכעוס ונוח לרצות.
- ה. מי שאינו מתפעל כלל ואף בתוכו ואינו מקפיד כלל. והיא מדתו של הילל הזקן.

³ הרמח"ל ספר מסילת ישרים פרק י"א.

התגברות על הכעס

בתשובה זו אתייחס לכמה דרכים בהם נתקלתי כאשר כתבתי מאמר זה על מנת להתגבר על הכעס:

1) עין טובה:

כשם שיש עין רעה שזו היא פסימיות וע"י כך מגיעים לכעס. עין טובה היא ההפך הגמור והיא האופטימיות בכל דבר צריך לראות את הטוב שבו. מוכן שאין זה עיוורון לראות את הדברים הרעים שקורים, אלא הכוונה שהאדם מתרגל לא להתרשם על ידי הרע שבמציאות ואינו נפעל ממנו כי באמת בכל דבר רע נמצא גם הדבר הטוב.

לדוגמא, יש ילד שמרגיז את הוריו בכך שאומר כל הזמן "לא" אף על פי שהוא רק בן שלוש בגיל הסרבנות "גיל הלא", כדי להתגבר על הכעס ולראות את הטוב צריך להבין שהוא מתנהג כך משום שזו הדרך היחידה להבליט את מציאותו ובוזה הוא מתגדל וקונה לעצמו עצמאות.

2) חינוך עצמי להבנה שהכל מאת ה'

דוגמא פשוטה להתגברות עצמית על כעס וביטחון ב-ה' ניתן ללמוד מדוד המלך. כאשר דוד בורח מירושלים ושמעי בן-גרא זורק עליו אבנים ומקללו תגובתו של דוד: "ה' אמר לו לקלל". וכמוכן ששמעי ודאי חוטא אך זהו חשבון בינו לבין ה' ודוד מקבל את זה שאם הקב"ה לא היה רוצה ששמעי יקלל הרי הוא לא היה מקלל ולולא היה זה שמעי היה אדם אחר שליח לקללו.

"בעל התניא" כותב שכאשר אדם כועס מפסיק הוא להאמין ב-ה' לפי שבעת כעסו מסתלקת ממנו האמונה כי אילו היה מאמין שמאת ה' הייתה לו זאת לא היה בכעס בכלל ואף כי יש לאדם בחירה חופשית לקלל ולהכות גזרה היא משמים והרבה שלוחים למקום.

ולכן צריך אדם לחנך עצמו לחשוב שכל אשר קורה לו משמיים כיוונו זאת ואין לו על מה לכעוס.

3) שליטה על רגשות

אם האדם יעבוד על הרגשות שלו עם השכל הישר יוכל לשלוט על הרגשות. ישנו מדרש המספר על ילדיו של רבי מאיר שמתו בשבת, וברוריה אשתו הסתירה זו מעיניו ורק אחרי שהכינה אותו גילת לו. היא שאלה את רבי מאיר על אדם שנתן לו פיקדון ועכשיו בא לקחתו. אמר לה רבי מאיר: "בתי, מי שיש לו פיקדון אצלו אינו צריך להחזירו לרבו?!" אחר כך הראתה לו את הבנים המתים התחיל רבי מאיר בוכה ואומר "בני, בני" באותה שעה אמרה לו לרבי מאיר "רבי, לא כך אמרת לי שאנו צריכים להחזיר הפיקדון לרבו? כך הקב"ה נתן והקב"ה לקח בדבר זה נחמתו ונחה דעתו". המהלכים המחשבתיים משפיעים לטווח הארוך על הרגש.

4) להתגבר על הכעס מבחינה התנהגותית ותכנון מראש

הרי כעס אינו בלתי צפוי. וכמעט תמיד הוא נגרר ממאורעות שחוזרים על עצמם ולכן מכינים תשובה מראש בינך לבין עצמך כיצד להגיב בכל מצב. ויש לתרגל את ההכנות האלה כל יום ואפילו כמה פעמים ביום. כמו בצבא כאשר החיילים מקבלים תדריך כמה פעמים כדי שיהיו תמיד מוכנים כמו כן אם אדם מרגיש שהכעס מתחיל לשלוט בו, יש לנתק מגע מן המערכה, הרי כעס לא מתפרץ באופן פתאומי, ובמיוחד אם התכוננת אליו מראש.

צריך להקדיש מחשבה ולנסות להבין את הזולת שמרגיז אותנו. להבין שאין הוא רע אלא שונה, לכל אדם יש ציפייה שונה ודעה שונה ולכן צריך להבין ולא לכעוס ואף לשפוט כל אדם לכף זכות.

סיכום

לסיכום דברינו יוצא שמידת הכעס היא מידה בזויה שכל אדם צריך להתרחק ממנה מאוד, מכיוון שהיא מביאה את האדם למקומות בזויים ולהתנהג באופן לא רציונאלי ואף פוגעת בבריאותו. במאמרי זה קיבלתי כלים כיצד עליי לכבוש את הכעס, (אין זה אומר שקל לכבוש) את מידת הכעס אך הדבר אפשרי. יהי רצון שאזכה לכבוש את הכעס לא רק בחוץ אלא בעיקר בבית שכן הגמרא מספרת על רבי זירא ששאלו אותו תלמידיו בזכות מה הארכת ימים מנה להם רבי זירא אחד הדברים מעולם לא הקפדתי בתוך ביתי.

אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בתוכו

קובי מלכה

הקדמה:

מדוע בחרתי בנושא זה?

כשחיפשתי נושא התלבטתי והחלטתי לבחור בנושא ששייך ליום לחיי השגרה של בני אדם. מצאתי את עצמי בכל יום מתמודד ונשאב לנושא זה. במהלך החיים אנו רואים שהחברה כולה משקיעה אנרגיות עצומות בדברים חיצוניים. אנשים נמשכים אחרי חפצים שיפים לעין, ואחרי אנשים מטופחים. השאלה שאני אתמודד איתה במאמר היא האם אכן אנשים נמשכים ובוחרים דברים, עפ"י דברים חיצוניים או הנטייה היא לבחור דברים לפי הפנימיות. האם ישנו קשר בין הדבר החיצוני לדבר הפנימי? מה דעת התורה, חז"ל, בעניין זה? האם עפ"י חז"ל יש איסור להשקיע בדברים חיצוניים?

דברי חז"ל על התבוננות על הדברים החיצוניים

המקור הראשון שבו רואים במפורש התייחסות לנושא הוא במשנה במסכת אבות. קיימת מחלוקת בין התנאים "רבי יוסי בר יהודה איש כפר הבבלי אומר הלומד מן הקטנים למה הוא דומה לאוכל ענבים קהות ושותה יין מגתו והלומד מין הזקנים למה הוא דומה לאוכל ענבים בשלות ושותה יין ישן רבי אומר אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו יש קנקן חדש מלא ישן וישן שאפילו חדש אין בו". במבט ראשון בהסבר משנה זו, רבי יוסי בר יהודה ממליץ לאדם הרוצה ללמוד להסתמך על סממן חיצוני של מעביר המידע – גיל מעביר המידע האדם המבוגר שצבר ניסיון וידע לאורך חייו נחשב למקור אמין ובעל סמכות ועליו אפשר להסתמך, לזה הוא קורא יין ישן אך הידע שאנו מקבלים מן הקטנים (הצעירים) אינו בעל ערך אף אם במבט ראשון הוא נראה אמין וחשוב. בהמשך הדרך עשוי הוא להתגלות "כיון מגתו" – שטעמו אמנם מתוק בזמן השתייה אך עשוי לגרום לנו כאב בטן לאחר זמן. רבי חולק על דברי רבי יוסי וטוען שאין להסתכל על החוץ אלא על תוכן המידע ולא על אריותו החיצונית. יש להפעיל כלי שיפוט על תוכן המידע ולא להסתמך רק על המקור ממנו קיבלנו אותו. גם אדם צעיר וחכם יכול לספק מידע חשוב ואמין ואין לפסול אותו על הסף בלי לבדוק את התוכן.

הסכנה בהסתכלות לפי החיצוניות – היחס אל השונה

במיוחד שמדברים על יחס לבני אדם אנו יודעים שהרבה פעמים רואים אנשים שכלפי חוץ נראים שונים ועל פי זה שופטים או קובעים את הפנימיות שלהם, האם זה נכון? מה התוצאה כאשר הקנקן מוביל ולא "בתוכו"? הגמרא במסכת תענית מביאה סיפור נפלא ומזעזע: רבי אלעזר בן רבי שמעון חזר מבית רבו והיה רכוב על חמור ומטיל על שפת הנהר ושמח שמחה גדולה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה. נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר אמר לו שלום עליך רבי ולא החזיר לו (רבי אלעזר לא החזיר לאדם שלום) אמר רבי אלעזר ריקא כמה מכוער אותו איש שמא כל בני עירך מכוערים כמותך אמר לו (האיש) איני יודע אלא לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית. הגמרא מתארת יחס קשה של התנשאות כלפי האישי המכוער. תופעה זו מוכרת לנו מאוד כלפי נכים או מי שלוקים בגופם.

האיש המכוער משיב לרבי אלעזר בקיצור ובוחר בהקפדה את מילותיו: "לך ואמור לאומן שעשני כמה מכוער כלי זה" הראשונים מביאים גרסה בגמרא שהאיש המכוער היה אליהו הנביא אשר התחפש כדי ללמד מוסר את רבי אלעזר טענתו היא שגאוותו לא מוצדקת ואין לה בסיס מדוע? רבי יוחנן בן זכאי אמר במשנה באבות: "אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת", זה תפקידו של רבי אלעזר ללמוד תורה והוא זכה לכישרונות מתאימים עבור כך משמייים ולכן אסור לו להתגאות בתורה שלמד. כך גם מראהו של האיש הוא יצירה של ה' .

ה' הוא זה שאחראי על כל הבריאה ועל כל היצורים אין מקום לתחושה של עליונות ואין מקום לזלזול כיוון שכולם יצורי כפיו של הקב"ה לפי זה נבין גם את התוכן של הברכה "ברוך משנה הבריות" ה' הוא משנה הבריות האיש המכוער לא במקרה משתמש בביטוי "כמה מכוער כלי זה" - הגוף הוא רק כלי והאדם מסתתר בתוך הכלי, גם בתוך כלי פגום עשויה להסתתר נשמה גדולה אל תיתפס לחיצוניות אלא לפנימיות- אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו. גמרא נוספת בתענית מספרת שביתו של הקיסר שאלה את רבי יהושע בן חנניא "אי חוכמה מפוארה בכלי מכוער?" רבי יהושע בן חנניא היה מכוער והיא כדרכה של בני אדם שמתרשמים בעיקר מהחיצוניות של הזולת שאלה בלגלוג וגם בתמיהה אמיתית כיצד מתיישבת חוכמתו של רבי יהושע עם הכיעור שלו? ענה לה רבי יהושע שגם היין המשובח נשמר בצורה הטובה ביותר בכלי חרס ומחמיץ בכלי מתכת יקרה, שאלה בת הקיסר "והא איכא שפירי דגמירי?" הרי יש אנשים שהם נאים בגופם ולמרות זאת חכמים השיב לה רבי יהושע אילו הם היו מכוערים יותר ייתכן שהם היו משיגים יותר חוכמה מסביר רש"י: היופי האישי עלול להסית את האדם מדרכי המוסר ולהביא אותו לידי גאווה ולהרחיק אותו מהחכמה.

מקורות הרואים באופן חיובי את החיצוניות.

לאור שתי גמרות אלו אנו רואים איך חז"ל מדגישים לנו להיזהר לא ללכת אחר הנטייה הטבעית שלנו שהולכת אחר הדבר החיצוני, על פניו יוצא שאין חשיבות בדבר החיצוני, הרי זה לכאורה עומד בסתירה עם הדגשה מיוחדת של תורה וחז"ל לכך שצריך להדגיש את הדבר החיצוני.

התורה מתארת את בגדי הכהן "ועשית בגדי קודש לאהרון אחיך לכבוד ולתפארת". התורה איננה מאריכה סתם ואינה משתמשת במילים מיותרות. ואילו כאן מדגישה התורה וכותבת המון פרטים בעניין בגדי הכהן שזה דברים חיצוניים. בגמרא גם נזכרים דברי רבי יוחנן על תלמיד חכם שיש רבב על בגדו חייב מיתה רואים שלמרות שהוא תלמיד חכם גדול אם יש לו לכלוך קטן על הבגד זה דבר חמור- והרי זה רק דבר חיצוני!! האם לא הפנימיות היא העיקר, שהוא תלמיד חכם? בחז"ל גם נזכר אישה נאה, דירה נאה וכלים נאים מרחיבים את דעתו של האדם. אמנם המהרש"א מסביר את זה לשלילה של דברים אלו כיוון שנאים יכולים לגרום לאדם להיות גס רוח.

אבל לפי הפשט ולפי רוב הראשונים ההסבר הוא שזה חיובי כלומר דברים שהחיצוניות שלהם יפה מרחיבה דעתו של האדם. מדוגמאות אלו יוצא שההתייחסות לדברים חיצוניים היא חיובית כיצד זה מסתדר עם מה שפתחנו אל תסתכל בקנקן אלא מה שיש בו? האם דבר חיצוני זה חיובי או שלילי? אלא כנראה שיש להסביר שהכלל אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו אין בו כדי לבטל את חשיבותה של

החיצוניות. יש להבחין בין העיקר לבין הטפל, כלל זה בא להדגיש שאין לשפוט את האחר לפי החיצוניות שבו. ביחס לפסוק "ויצמח ה' אלוקים מן האדמה כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל" שבתחילת ספר בראשית הרש"ר הירש שם לב להדגשת "המראה". הוא מדגיש שהפסוק מקדים את "נחמד למראה" שהוא לכאורה תוספת "לטוב מאכל" שהוא העיקר... "אולם... ביופי מוסרי" - בעצם הוא אומר שיש יופי חיצוני יש יופי לשאר הדברים. אם ננסה להדגים את העניין נראה שישנם דברים הנראים לכולנו כעורים בניין הרוס, רכב מקומט וחלוד, צמחים נבולים, לכלוך וכד', ולעומת הדבר האסטטי על פי הרוב, מונחה בקווים כלליים של סדר, ההמשך, ברק או צבע מודגש, תמיד קיימת התאמה במבנה הדבר הנאה. על ידי היופי האדם חש שלימות, חש בחיבור של כל הפרטים לכלל נאה ומתקבל. תופעה זאת מדגישה לפני השכל אנושי את החיבור הבנוי על כל פרט ופרט, ממילא מתרחבת דעתו ואז מובנים דברי חז"ל "דירה נאה, אישה נאה, וכלים נאים מרחיבים דעתו של אדם". חלק גדול מהמשימה המוטלת על האדם היא לנסות ולצמצם עד כמה שניתן את הפער שבין הקנקן לבין תוכנו, ולתאם בין החיצוניות לבין הפנימיות. אם ניתן לסכם במשפט אחד: הדגש שרצה ללמדנו רבי במקום אל תסתכל בקנקן אלא מה שיש בו נאמר עתה שחז"ל רצו לומר אל תסתכל רק בקנקן אלא גם במה שיש בו.

כיבוד הורים

אגנני מלקן

פתיחה

מצוות עשה מן התורה, שיכבד אדם את אביו ואת אימו וירא מהם, שנאמר: "כבד את אביך ואת אמך"¹.

במאמרי זה בחרתי לעסוק בנושא כיבוד הורים. משום שזה נושא שמאוד מעניין אותי וגם חשוב. אני רוצה לשתף אתכם בהתלבטות אישית שלי לגבי שנה ב', שהיא קשורה לנושא שלי. עכשיו אני מעוניין ורוצה להישאר שנה ב' אבל ההורים שלי אינם מוכנים בשום אופן שאני אשאר עוד חצי שנה מכיוון שהם טוענים שזה סתם בזבוז זמן, ואני נמצא במצב קשה של התלבטות האם להישאר שנה ב' או להקשיב להורים שלי ולהתגייס ישר.

חשיבות המצווה

תשובה: אכן באמת, אדם שאיננו מכבד את הוריו, אינו יכול להגיע לאמונה בה'. אדם שאינו מכבד את הוריו, הוא אדם אנוכי, שחושב רק על עצמו, על הנאותיו וצרכיו הפרטיים, הוא איננו מרים כלל את מחשבתו אל אלה שעזרו לו וגמלו עמו חסד. אדם כזה כמובן שלא יחשוב על הבורא, הטוב והמטיב, המשגיח ודואג לאדם בכל עת וגם אינו מסוגל להאמין. על כן השוותה התורה את כבוד ההורים לכבוד השמים, שהרי מי שמכבד את הוריו, מכין את נפשו למחשבה של אמונה, למחשבה של הכרת תודה. עתה אפשר להבין מאמר חז"ל נוסף: "שלושה שותפים יש באדם, הקב"ה אביו ואמו, בזמן שאדם מכבד את אביו ואמו, אומר הקב"ה: מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכיבדוני"².

שכר המצווה

נאמר: "כבד את אביך ואת אמך למען יארכון ימך" שמשמעותה לסייע ולעזור להם בכל מה שהם צריכים ובכך תזכה לשנים רבות של חיים. והאור החיים הקדוש כותב, למען יארכון ימך, משמע מעצמם, ולכן לא אמר אאריך ימך, כי מצווה זו סגולתה מעצמה, היא אריכות ימים, מלבד שכרה מה', כי יש מצוות שיש בהם סגולות נפלאות, מלבד שכר אשר קבע להם ה', וזו גילה אותה ה'.

האם צריך לשמוע להורים בכל מצב, למשל בקבלת החלטות לעתיד או עם מי להתחתן או איפה לגור וכדומה?

למרות מה שאמרנו לעיל שמצוות כיבוד הורים היא מצווה מאוד חשובה בעיני התורה ובעיני הקב"ה, והשכר עליה מפורש בתורה, התורה עצמה אומרת שיש מצבים בהם לא מקיימים כיבוד הורים. מצוות כיבוד אב ואם מטילה חובת ציות על הבנים רק בנושאים הנוגעים ישירות לטובתם האישית של ההורים

¹ שמות כ, יב
² קידושין ל, ב

ולא לענייניהם האישיים של הבנים. הילדים חייבים לציית לכל דרישה של הוריהם הנוגעת לצרכי ההורים, כגון: סיוע והושטת עזרה מכל סוג שהוא, אבל הם אינם חייבים לציית להם בבחירת דרך חיים. לדוגמה- בחירת מקום לשירות לאומי או מקום לימודים הוא ענינה של הבת ואינו נוגע להורים (אלא אם כן ההורים מבקשים שהבת תשהה בקרבת הבית כדי שתוכל לסייע להם). ההורים רשאים להמליץ, לשכנע ולברר, אבל אינם רשאים לקבוע ולכפות.

דוגמה ראשונה: הורים אינם רשאים לכפות את דעתם בבחירת בן או בת זוג של בניהם. כך פסק הרמ"א³ וזה לשונו: "אם האב מוחה בכך לישא איזו אישה שיחפוץ בה הבן (אם האב מתנגד לבחירת הבן), אין צריך לשמוע לאב".

הנה דוגמה שנייה, המובאת בשולחן ערוך⁴ "תלמיד שרוצה ללכת למקום אחד שהוא בוטח (=בטוח) שיראה סימן ברכה בתלמוד... ואביו מוחה בו (=מתנגד) לפי שדואג שבאותה העיר העכו"ם מעלילים (=הגויים מעלילים עלילות על היהודים, והבן מכניס את עצמו לסכנה!) -אינו צריך לשמוע לאביו בזה".

סיכום

ראינו שמצוות כיבוד הורים היא מצווה חשובה שהשוו אותה לכיבוד הקב"ה, ואני רוצה להגיד שהנושא שבחרתי חשוב מבחינתי בגלל ההתלבטות הקשה שלי שהיא קשורה לנושא. המסקנה שהסקתי מהמאמר היא שלא חובה לציית להורים בכל תחום אלא אם זה לצורך האישי שלהם וגם למדתי שאם אני לא מכבד את הורי זה כמו שאני לא מכבד את הקב"ה ולסיום שמחתי לעסוק במאמר כיוון שלמדתי ממנו המון.

---

³ יורה דעה סי' רמא סעי' כה

⁴ יורה דעה סי' רמ סעי' כה

דתיים וחילוניים

ישראל מקונן

פתיחה

הנושא שבחרתי קרוב אלי אישית בגלל שאני חי באזור שהוא רוב ערבים ומיעוט יהודים ויש לי כמה חברים ערבים שאני התחברתי אליהם. שמת לי לב שישנם גם יהודים שהם מאוד דומים בחיי יום יום לערבים ומתוך זה יש לי רצון לברר מי הוא בכלל יהודי ומה היחס שלי של הדתיים כלפי אנשים שאינם דתיים וגם במשפחתי ישנם אנשים שמדברים כחילונים ובמיוחד בשלב זה בחיי שאני עומד להתגייס לצבא ושם נהיה ממש יחד עם כל סוגי עם ישראל דתיים חילונים ומסורתיים.

כדי לברר נושא זה בתחילה עלינו לפתוח בשאלה המפורסמת המעסיקה את מדינת ישראל ואת העולם היהודי כבר שנים רבות. מי הוא יהודי?

לכאורה התשובה ברורה בכל אופן לגבי אותם היהודים אשר ההלכה נר לרגלם. יהודי הוא מי שנולד לאם יהודייה. תשובה זו נכונה ללא ספק מבחינת הלכתית, אך ההגדרה ביחס ליהדותו של יהודי היא בוודאי חסרה כאשר היא אינה מבטאת את הזיקה של היהודי לתורה. כלומר האם יהודי שאינו שומר תורה ומצוות נחשב יהודי לגמרי?

כדי לענות על השאלה עלינו להתבונן בנקודה מרכזית מה עושה את עם ישראל לאומה מיוחדת? את התשובה המלאה ואת ההגדרה הנכונה נתנו לנו הרב סעדיה גאון ואחריו הרמב"ם ז"ל ידועה ומפורסמת הגדרתו של רס"ג: "לפי שאומתנו בני אינה אומה בתורתה"¹, היה מקובל להבין את דברי הרב סעדיה כפשוטם אין אומה אלא אם כן היא שומרת תורה ומצוות אם חס ושלום יהודי לא שומר תורה ומצוות או עם ישראל כולו לא מקיים את התורה חזקה להיות אומה ישראלית ומיוחדת. אך אם מתבוננים בדברים במקורם נמצא כי רס"ג לא התכוון לכך כלל אלא יש לדברים משמעות שונה לגמרי. יהודי הינו יהודי ועם ישראל הינו עם ישראל גם כשאין התורה מתקיימת על ידם. הרב סעדיה שב ומדבר על נצחיות התורה השאלה האם התורה מחייבת אותנו לנצח? או חס ושלום כפי שרצו לטעון הנוצרים תהיה תקופה שהתורה לא תחייב אותנו והיא תוחלף באחרת כפי שאומר בהמשך דבריו... כיוון שאמר הבורא שהאומה תעמוד כימי השמים וארץ הרי בהכרח שתורותיה עומדות כימי השמים וארץ..."

כלומר מה שעושה את בני ישראל לאומה מיוחדת היא העובדה שהקב"ה מצווה אותנו לקיים את התורה וכל מצוותיה ואם יצוייר תאורטית מצב שבו לא תהיה תקפה יותר ולא תחייב את בני ישראל הם יחדלו להיות אומה ישראלית. רעיון זה גם כותב הרמב"ם על הפסוק "כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני נאם ה' – כן יעמד זרעכם ושמכם"² כי פעמים ישאר הזרע ולא ישאר השם כמו שתמצא אומות טובות.

1

² הרמב"ם מורה נבוכים

יוצא שלפי הגדרת רס"ג והרמב"ם יהודי הינו מי שמצווה בתורה עצם היותו מצווה בתורה עושה אותו ליהודי גם אם אינו מקיים אותה. אלא שאם אינו מקיים את התורה יצטרך לעמוד בבית דין של מטה או של מעלה. לעומת זאת כגוי גם אם יקיים את כל מצוות התורה כולה לא יהפך להיות יהודי שהרי איננו מצווה. יהודי יכול להגדיר את עצמו כלא דתי ובכל זאת להישאר יהודי. האם ישנה אפשרות לצאת ממיוחדות זו ומהשלכותיה בתחום השכר והעונש? הרמב"ם באיגרת תימן עונה על שאלה זאת – התורה הזאת לא יוכלו להימלט ולהתנצל ממנה אפילו אחד מזרע יעקב לעולם לא הוא ולא זרעו ולא זרעו בין ברצונו ובין לא ברצונו, ממשיך הרמב"ם לגבי השכר והעונש "אבל הוא נענש על כל מצווה ומצווה שביטל מן הציוויים...". יוצא לפי הרמב"ם באיגרת שיהודי יכול להגדיר את עצמו חילוני כלא דתי אפילו יכול להמיר את דתו כביכול ובכל זאת הוא נשאר יהודי. כלומר יהודי מוגדר כיהודי על ידי עצם היותו מחוייב בתורה גם אם אינו מקיים אותה כפי שמוכר מהבחינה הלכתית "ישראל אף על פי שחטא ישראל הוא". ולכן, כל מי שמצווה בתורה גם אם אינו מודע לקיומה הינו יהודי.

כיצד עלינו להתייחס הלכה למעשה ביום יום?

ישנן שתי גישות ביחס לעוזבי התורה- גישה א' זה לבנות חומה סביבם ושאיפה לנתק גמור בינינו לבין עוזבי התורה. כולם מסכימים שבכל יהודי יש נשמה אלוקית טהורה וכל יהודי מחוייב לקיים תורה ומצוות בשלמות.

השאלה היא מה להדגיש את הצד הסגולתי שנמצא בכל אחד ואחד מישראל ומאחד את כולם או להדגיש את הצד הבחירי של קיום תורה ומצוות. מחלוקת יסודית בעניין זה מובאת בגמרא במסכת קידושין וכבר נחלקו בדבר רבי מאיר ורבי יהודה בברייתא.... {קידושין ל"ו} תניא בניי אתם לה' אלוקיכם בזמן שאתם נוהגים מנהג בניי אתם קרויים בניי אין אתם נוהגים מנהג בניי אין אתם קרויים בניי דברי רבי יהודה. רבי מאיר אומר בין כך ובין כך אתם קרויים בניי שנאמר בניי סכלים המה ואומר בניי לא אמון במ ואומר זרע מרעים בניי משחיתים כלומר גם כשהם משחיתים ועובדי עבודה זרה הם נקראים בניי. ר"מ מדגיש את הסגולה שבן ישראל בן ואין התנהגותו יכולה לשנות את הטבע ואת העובדה שהוא בן. ישראל הם בניי לריבוננו של עולם מובא בשם הרשב"א שהלכה כר"מ שאף על פי שחטאו קרויים בניי. וכך גם מובא בסליחות שני קמא: "בין כך ובין כך קרויים לך בניי".

כיצד יש להתייחס לבניי כאלו? משל למה הדבר דומה למרגלית יקרה מאוד המכוסה בכלוך ובזוהמה בלתי נסבלת אי אפשר לוותר על המרגלית בשום אופן אך גם אי אפשר להתקרב אליה בגלל הזוהמה המכסה אותה צריך למצוא את הדרך איך לשמור על המרגלית בלי להתלכלך, ככל שמכירים יותר את ערך הסגולה האלוקית הטמונה בכל ישראל כן יותר מצער ומכאיב הקלקול המעשי שמסתיר כל כך את הסגולה האלוקית. היחס לעוזבי תורה מורכב. את הנשמה הפנימית מצווה לאהוב ואת ההנהגה המקולקלת מצווה לשנוא ואיך אפשר לאהוב ולשנוא את אותו עצם? על כן יש שבוחרים רק לשנוא אותו ואת מעשיו ויש שבוחרים לכאוב ולהתעלם ממעשיו ולהדגש רק הסגולה ולאהוב. אי אפשר להתעלם מהנשמה ואי אפשר להתעלם מהמעשים אלא יש לקרב ולהרחיק ימין מקרבת ושמאל מרחקת. לאהוב את הנשמה ולשנוא את המעשים הרעים.

בצד נושא זה רציתי להזכיר מושג חשוב שצריך ללוותנו "דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום" רואים זאת בהרבה מהלכות שנקבעו בתלמוד ובשולחן ערוך. לדוגמא: כשחקרו בגמרא במסכת סוכה על הפסוק המצווה להביא "כפות תמרים" בחג סוכות שאלה הגמרא שאולי התורה התכוונה שנקח "כופרא" ואימא כופרא ענה אביי זה בטוח לא כופרא שכתוב "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום" מסביר שבוודאי אין מביאים כופרא כפי שמסביר רש"י משום שעשוי כקוצים ומסרט את הידיים ויש פסוק יסודי במשלי "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום" התורה צריכה להגיע לאדם בנעם- בנעימות ולא חלילה בצורה הפוכה.

משתמטים וסרבני גיוס

יגאל סרגטי

פתיחה

בחברה הישראלית קיים חוק גיוס חובה לצבא, רבים מבני הנוער רואים בגיוס לצבא חובה מוסרית, ערכית וציונית מהמעלה הראשונה. מצד שני קיימת תופעה של בני נוער שמסרבים להתגייס לצבא וגם לאחר גיוסם מסרבים פקודה לשירות בעל אופי מסוים. תופעה זו הולכת ומתגברת וראוי לעסוק בה בשעה זו.

סירוב פקודה-רקע

סירוב פקודה היה קיים עוד טרם הוקם צה"ל. הסרבן הראשון בארץ היה יוסף אקסן תותחן שסירב לפקודת בן גוריון להפגיז את ספינת אלטלנה. באותו אירוע סירבו גם טייסים להפציץ את האונייה. מאז ועד היום קיימים תופעות של סרבנות משני צידי המפה הפוליטית (כשיש הבדל בין שניהם). ישנם מספר סוגי הימנעות מגיוס לצבא והם:

1. פטור משירות ביטחון: מגורים בחו"ל, נישואין, לימוד בישיבה וכדומה.
  2. הימנעות מגיוס: מימוש דרכים חוקיות שלא לשרת בצה"ל כגון: רצון להתחתן או הבעת רצון ללכת לישיבה
  3. השתמטות מגיוס: הצגת אישורים רפואיים כוזבים, יציאה מהארץ קודם הגיוס, והשתמטות מטעמים אידיאולוגיים
- בישראל, כמדינה הנתונה במצב לוחמה נחשבת ההשתמטות מגיוס תופעה חברתית חמורה ומדאיגה אך ע"פ חוק: "שיויון ההזדמנויות בעבודה" אין עדיין עדיפות או יתרון למי שמשרת בצבא.

מהן הסיבות שנערים מסרבים להתגייס?

- א) מנימוקים אידיאולוגיים-אין הם מזדהים עם המערכת המדינית שהצבא הוא הזרוע המבצעת שלה.
- ב) פחד מהמלחמה- מפחדים להינזק בגוף ובנפש מהמלחמה ומההכנות לה.
- ג) שיקולים אישיים (כגון: עסק, משפחה, חו"ל).
- ד) השתייכות פוליטית למפלגות קיצוניות

סירוב פקודה-בעיה!?

הבעיות ההלכתיות והרוחניות בסירוב גיוס הינם לא פשוטות. התורה הזהירה אותנו בכמה מקומות לא לפחד מן האויב הבא להילחם בנו "חזקו ואימצו אל תיראו ואל תערצו מפניהם כי ה' אלוהיך הוא ההולך עימך לא ירפך ולא יעזבך"¹. דברים אלו שמעו עם ישראל מפי כהן משוח מלחמה לפני צאתם לקרב ומכאן האיסור לברוח מהמלחמה "וכל מי שייסוג אחור ויברח כבר עבר על לא תעשה"² הרמב"ן, על דברי

¹ דברים פרק לא' פסוק ו'

² הרמב"ם ספר המצוות מצוות לא תעשה נח'

הרמב"ם, כותב שאיסור הפחד במלחמה איננו מצוות לא תעשה אלא הבטחה שעם ישראל לא יחשוש אף פעם מאויביו. לעומת זאת, יש אנשים שפטורים מהמלחמה: התורה מתירה לארבעה אנשים בלבד להיות פטורים לגמרי מגיוס והם:

- בנה בית ולא חנכו
- נטע כרם ולא חיללו
- מי שאירס אישה ולא קידשה
- הירא ורך הלבב

ואין ספק כי אלו סיבות מיוחדות המקשות מאוד על הלוחם להיות מרוכז בלחימתו ולכן אין טעם שישאר במלחמה.

קיימת מחלוקת במפרשי התורה האם פטורים אילו הם רק במלחמת רשות או גם במלחמת מצווה. המשנה כותבת "אבל במלחמת מצווה הכל יוצאין, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה"³. גם הפטורים מהמלחמה אינם חוזרים לביתם, אלא כותב הרמב"ם שהם "מספקים מים ומזון לאחיהם שבצבא". הסיבה היחידה שמתירה סרבנות לגיוס היא רק כשהגיוס נעשה בניגוד גמור לדין תודה אז יכול הסרבן להסתמך על דברי הרמב"ם "המבטל גזירת מלך בשביל שנתעסק במצוות, אפילו במצווה קלה, הרי זה פטור-דברי הרב ודברי התלמיד, דברי הרב קודמין. ואין צריך לומר אם גזר המלך וביטל מצווה שאין שומעין לך"⁴.

מה החשיבות בגיוס לצבא?

חובת הגיוס היא חוק מדינה ולכן כל אזרח מחויב להתגייס לזמן השירות, גם אם אין בדבר זה נוחות-אנו אנשים שומרי חוק! בנוסף לכך אנו חיים בתקופה של לחימה על קיומנו ולכן הגיוס לצבא אינו שאלה של רמת איכות חיים אלא יש בו צד קיומי של מציאות חיים, או לחיות או להדול. יש בגיוס לצבא גם צד חברתי והוא: כשבחור מתגייס לצבא הוא שותף בחלוקת הנטל החברתית וזוהי חובתו של כל אזרח במדינה ובכך הוא מכיר טובה על כל הטוב שהמדינה נתנה לו ותיתן לו במהלך חייו. התורה מצווה אותנו לסייע ולעזור לאדם בעת צרה שנאמר: "לא תעמוד על דם רעך" ובוודאי שמצווה גדולה לעזור כשעם ישראל כולו נמצא במצוקה גדולה. הגיוס לצבא אינו גם שותפות להתגלות המיוחדת של הקב"ה בדורינו דור הגאולה. ומעל הכל אנו כיום במצב של מלחמת מצווה, עזרת ישראל מיד צר, ולכן מצווה על כל אחד להיתגייס לצה"ל ולעשות זאת במיטב ולהשקיע את המירב על מנת לקיים את המצווה המיוחדת הזו בהידור רב.

לסיים: אני מקווה שבני הנוער העומדים לקראת גיוסם לצבא יתרמו את חלקם למדינה ויעשו זאת בכבוד ולא בזלזול ויבינו מהי שליחותם ולמה הם מתגייסים.

³ מסכת סוטה פרק ח' משנה ז'
⁴ הרמב"ם בהלכות מלכים ג, ט

הרמח"ל

מיכאל קסהון

תולדותיו:

רבי חיים משה לוצאטו נולד בשנת תס"ז, לאביו רבי יעקב חי לוצאטו, בפדובה שבמדינת איטליה. רבי משה חיים לוצאטו היה בילדותו יניק וחכים. בגיל רך מאוד נתגלו בו ניצני גדלות רוחנית ושיעור קומה. ניצנים אלו התפתחו לאישיות גדולה של יוצר שיטת הנהגה ביהדות. לאחר תקופתו, קמו על בסיס שיטתו והנהגתו, כמה שיטות הנהגה בעם ישראל. למשל: תנועת הגר"א ותלמידיו, ותנועת החסידות שנוסדה על ידי רבי ישראל בעל שם טוב. אביו שהיה בעל אמצעים כלכליים, דאג לכך שהרמח"ל יוכל להשקיע את כל ימיו בלימוד התורה. בילדותו שכר עבורו תלמידי חכמים חשובים שילמדו אותו, וכאשר הגיע למצוות החל לגלות למקום תורה, כדי שיוכל ללמוד אצל חכמי דורו, ואביו המשיך לתמוך בו מבחינה כלכלית. הרמח"ל למד תורה בהתמדה גדולה, והפך להיות בקיא ומעמיק בתורת הנגלה ובתורת הנסתר. עם כל התמדתו, ידיעותיו, הבנתו והעמקתו בתורה, בנגלה ובנסתר כבר מקטנותו, הייתה לרמח"ל עוד מאז מידה רבה של צניעות. אף על פי שכבר בהיותו בגיל ארבע עשרה ידע כל כתבי האר"י בעל פה, היה נחבא אל הכלים ולא הגיד זה הדבר לאיש, ואפילו לא לאביו. גם אחרי שזכה ל"מגיד" שלוח מן השמים וכו' ללמדו, לא סיפר על זה לשום אדם, ורק לחבורתו הקדושה גילה, מפני שהם והוא ביחד עבדו את ה' בקדושה ובטהרה ולכן להם היה מלמד מסודות התורה ששמע מהמגיד.

בשנת הת"צ הרמח"ל העיד על עצמו לפני הרב הכהן הגדול והמקובל רבי בנימין הכהן שבשנת תפ"ז, בהיותו כבן עשרים, "נגלה אליו האלוקים", וכך הוא תיאר את מה שחווה: "ביום ראש חודש סיוון התפ"ז בהיותי מייחד יחוד אחד נרדמתי ובהקיצי שמעתי קול אומר: לגלאה נחיתנה רזין טמירין דמלכה קדישא. (לגלות ירדתי סודות נסתרים של המלך הקדוש), ומעט עמדתי מרעיד ואחר כך נתחזקתי, והקול לא פסק ואמר סוד מה שאמר. ביום שני בשעה ההיא השתדלתי להיות לבדי בחדר, וחזר הקול ואמר סוד אחר, עד שאחר כך ביום אחד גילה לי שהוא מגיד שלוח מהשמים ומסר לי ייחודים פרטיים לכוון בכל יום ואז יבוא. ואני לא רואה אותו אלא (רק) שומע קולו מדבר מתוך פי. ואחר כך נתן לי רשות לשאול גם כן. ואחר כך כמשלש חודשים נתן לי תיקונים פרטיים לעשות בכל יום, כדי שאזכה לגלוי אליהו הנביא ז"ל. ואז ציווה לי לחבר ספר על קוהלת (המגילה היחידה שלא פירש לנו רבי שמעון בר יוחאי) שהוא היה מפרש לי הסוד של הפסוקים כל אחד. ואחר כך בא אליהו ואמר סודות מה שאמר: והוא אמר שעתה יבוא (מלאך) מטטרון שרא רבא (מטטרון שר גדול = המלאך מטטרון שהוא שר חשוב כביכול אצל הקב"ה). ובבואו ידעתי שהוא הוא מפני דברי אליהו שאמר לי. ומאז והלאה הכרתי אותם כל אחד בפני עצמו. וגם יש נשמות, שאינני יודע שמם. ובכתבי החידושים אשר אומרים אכתוב היום אחד איתי וכל הדברים האלה בנפלי על פני אני עושה, ורואה את הנשמות הקדושות כמתוך חלום, ממש בצורת אדם".

בשנת תצ"ב בא שינוי חשוב בחייו האישיים של הרמח"ל והוא אז כבן עשרים וחמש שנים, הוא עבר בעיר מנטובה והתוודע לגאון רבי דוד פנצי, דיין העיר: "ויואל משה (חיים לוצאטו) לשבת את האיש ויתן את ציפורתו בתו לאישה", אשר ילדה לו את בנו היחיד דוד חיים. (הערה: כנראה לא בכדי תוארו כאן נישואיו של הרמח"ל באותם המילים שהוגדרו נישואיו של משה רבנו, וכן לא בכדי שמה של אשת

הרמח"ל כשמה של אשתו של משה רבנו. שמעתי שהרמח"ל זיהה את עצמו כסוג מסוים של גלגולו של משה רבנו. בדרך אגב, הרמח"ל טען גם שהוא גלגולו של הרשב"י, כאשר גם הרשב"י טען שהוא גלגולו של משה רבנו. ברצוני לציין עוד ששמעתי שגם הרב קוק זיהה את עצמו כגלגולו של הרמח"ל).

חידושו בתורת הנסתר, וטענתו שאת הדברים האלה הוא לומד ממלאך, ממגיד, ומנשמות אנושיות, גרמו לרבים מחכמי דורו להתנגד לו ולתורתו. מצב זה גרם לרמח"ל לנדוד למקומות שונים במשך חייו. הרמח"ל היגר מהעיר פדובה לאמסטרדם שבהולנד. שם קיבלה אותו קהילת הספרדים בשמחה, ושם מינו אותו להיות ראש ישיבתם. חזקים היו געגועיו של הרמח"ל לעלות לארץ ישראל, ובשנת תק"ג עלה אליה, והתגורר בעכו וכנראה ששם גם נפטר, אך ניקבר בטבריה.

רבותיו:

בהגיע הרמח"ל לגיל המצוות, גלה ללמוד תורה בישיבת "רבי יהודה מינץ". בין הרבנים שהוא למד אצלם היו רבי ישעיה באסן ורבי יצחק חיים כהן (יחכ"ם). הרב ישעיה באסן הכיר והוקיר את סגולת נפש הנער וגודל שקידתו, ואימץ אותו כאילו היה בנו. הרב ותלמידו היו קשורים בקשר הדוק, באהבה גדולה ועצומה כאהבת דוד ויהונתן, וכבר מאז שקד הרבה להדריכו בנתיבות הגמרא והפוסקים, והאציל עליו הרבה מחכמתו בכדי שיתפתח להיות "אילן גדול". בכל אותם השנים שבהם הייתה התנגדות חריפה עד כדי החרמה, לרמח"ל, לספריו, לדרכו, לתורתו ולחבורתו, מצד חלק מגדולי התורה שבדורו, הוא מצא תמיכה וסעד אצל הרב ישעיה. אהבת רבי ישעיה לרמח"ל ותמיכתו בו, הלכה והתגברה ככל שהלכה והתפתחה ההחרמה והשנאה שהייתה כלפיו.

ההתנגדות לרמח"ל ולדרכו:

בהיות הרמח"ל בערך בן עשרים ושניים, חיבר ספר בשם "חוקר ומקובל". בספר זה מגן הרמח"ל על תורת הסוד והקבלה. ספר זה חובר כדי לשלול את טענותיו של רבי אריה ממודינה, שכתב ספר בשם: "ארי נוהם", אשר בו הוא יוצא נגד כל נושא הסוד והמסתורין שביהדות. רבני וונציה כעסו מאוד על כך שהרמח"ל הצעיר מעז לצאת בשפה חריפה נגד גאון בישראל. השמועה על העזתו של הרמח"ל לצאת בספרו נגד הרב אריה ממודינה, הגיעה גם לאוזנו של רבי משה חגיז, שהיה איש ירושלים, ובאותה התקופה שימש כרבה של אלטונה, והוסיפה שמן למדורת ההסתה והשנאה שהיו מצד רבני וונציה כלפי הרמח"ל. הרב משה חגיז שלח מכתב לרבני וונציה ובו הוא קורא להם: "אתם, הרי ישראל, מורי ורבותי, חכמי ומנהיגי הקהילה הקדושה שבגולה, עליכם מוטל הדבר לקרוע על כתב זה. וכאשר אתם קרובים אל החלל, מוטל עליכם לדרוש ולחקור מן השרש את החבורה הרעה הזאת קודם שתתפשט צערה בין ההמונים, ולדון את החבורה הזאת כרודפים את ישראל. ואני (בדרישתי זו שאתם תפעלו נגדם) את נפשי הצלתי. כן דברי משה זעירא דירושלים". רבני וונציה, שקיבלו את המכתב הזה, פנו אל רבותיו של הרמח"ל, הרב ישעיה באסן והרב המקובל, רבי בנימין הכהן שיחקרו את הצעיר (הרמח"ל) כדי לברר לעומק את דרכו, תורתו, ספריו וחבורתו. לאחר חקירה ודרישה, הם הודיעו שאין בדבריו שום פסול, ואף הציעו לרמח"ל לשלוח מכתב לרבי משה חגיז ולהסביר בו את דרכו בעבודת ה'. הרמח"ל שלח מכתב

לרבי משה ובו כתב בהכנעה ובענווה יתירה, כהרגלו. במכתבו הסביר הרמח"ל שאינו נביא ואינו בן של נביא, ואף אינו עושה אותות ונפלאות, ורק עוסק בעבודת ה' יתברך. במכתבו הביע הרמח"ל גם תמיהה על הרב חגיז אשר הוציא עליו ועל חברתו משפט מבלי שייפגש עמם ומבלי שיחקור עליהם. הרב חגיז השיב על מכתבו של הרמח"ל, ובקש ממנו לעזוב את דרכו הרעה ולהפסיק מלימודי הקבלה. למכתבו של הרב חגיז, צורף גם מכתב מרבי יחזקאל קצנלבוויגן, שהיה מורה צדק בעיר אלטונה, אל רבני פדובה שבו הוא מבקש מהם לעקור "את הקוצים מכרם ישראל".

בשלב מסוים של המאבק נגד הרמח"ל, לחץ רבי משה חגיז על רבני וונציה שייגרמו לרמח"ל להפסיק לכתוב ספרי קבלה, ואף יגנוז את כל ספרי הקבלה שכבר כתב. כתוצאה מלחץ זה, פנו לרמח"ל נציגים מרבני וונציה, רבו ומורו הרב באסן, ואיתו הרבנים נחמיה הכהן מפירארא, יעקב בליליוס ומשה מנחם מררי. כתוצאה מפנייתם הסכים הרמח"ל מתוך נמיכות קומה גמורה לחתום על התעודה הזו: "יען וביען כל איש אשר בשם ישראל יכונה, חייב לשמוע לדברי רוב חכמי ישראל, ולא לסור מהוראתם, אפילו יאמרו על שמאל שהיא ימין ועל ימין שהיא שמאל, (על כן) אני החתום מטה, בבא לדרוש על ענייני חיבורי מורי ורבי, אלוף נעורי כמורנו הרב רבי ישעיה באסן נר"ו ור"מ דקהל קדוש ריגיו נר"ו, קיבלתי עצת מוסר תבונתו כאשר מפיו חייתי ואני חי, ובנפש חפצה בטלתי דעתי מפני דעתו (שהיא) שמוטל עלי להיות מאסף אלי וגונז, כאשר ירצה כבוד תורתו, כל חיבורי אשר עשיתי עד היום הזה על פי המגיד ונשמות קדושים שלא יצאו חוצה אלא על פיו, (הכוונה של הרמח"ל כאן לומר שלא פרסם כלום מדברי המגיד (מלאך) אלא אם כן הסכים רבי ישעיה שיפרסמם), כל ימי חייו שיחיה לאורך ימים... וגם מעכשיו אהיה משיב ידי (אמנע) מלכתוב עוד שום חיבור בלשון הזוהר או באיזה לשון שיהיה בשם מגיד או שמות קדושים... וכל זה (כל ההתחייבות הזו רק) בהיותי בחוץ לארץ. כל הדברים האלה קיבלתי על עצמי בכל תוקף.... ולראיית האמת (וכדי להביא ראיה עד כמה הסכמתי, התחייבתי וקיבלתי כתב התחייבות זו על עצמי) חתמתי שמי פה, פדובה, יום ב' שלשה לחודש מנחם אב שנת הת"צ לבריאת העולם". (יש להניח שרבו הנאמן באסן ראה בהחתמת הרמח"ל צורך השעה לשכך הסערה, שהייתה עומדת לפרוץ כנגד תלמידו האהוב. מכיר היה ברבי משה חגיז שלא ישקוט ולא ינוח עד שיביא לחיסולו הרוחני של הרמח"ל) לאחר שחתם הרמח"ל על כתב ההתחייבות, מסר לרבו, רבי ישעיה באסן, את כל כתביו ושמו אותם בתוך ארגז מיוחד, אשר מפתחו האחד לקח הרב באסן ואת מפתחו השני לקחו רבני וונציה.

יריביו של הרמח"ל הפיצו עליו שמועה, שהצליח לפתוח את הארגז שבו מונחים ספרי הקבלה שלו ושהוא ממשיך ללמד אותם לתלמידיו. כתוצאה מהפצת השמועה הזו, הגיעו לרמח"ל שלשה שליחים מטעם הרבנים שמתנגדים לו, ודרשו ממנו לחתום על כתב התחייבות אחר, שבו הוא יקבל על עצמו שלא רק ספריו יהיו גנוזים, אלא שאף יפסיק ללמד שום תורה לתלמידים, ושאף לא ידפיס עוד שום ספר. הרמח"ל השיב להם: "לבי לא יפול על דבריהם כלל ועיקר, כי זה ידעתי, אלוקים איתי, ה' לי לא אירא מה יעשה לי אדם".

מובן שהרמח"ל לא הסכים לחתום על טופס שיקרי זה, ואף ענה להם כחום ליבו בקרבו: "אני אינני רוצה אפילו לשמוע דבר חדש... דעו שאני אינני משועבד כלל, אני מפדובה ואינני מוונציה, מה שעשיתי עם רבי באסן, עשיתי מפני שאני תלוי בו". התשובה העזה הזו הקימה נגדו את כל רבני וונציה שנהפכו לו,

לאויבים בנפש, ומילותיו אלו ליבו את נפשם והפכו את השנאה לסערה שנשבה נגדו. רבני וונציה פרסמו בשמיני לחודש כסליו תצ"ה, כתב חרם נגד הרמח"ל, וזה נוסח החרם אשר הוכרז בכל בתי הכנסיות אשר בוונציה: "הרי ישראל הגבוהים והרמים, מחסה ומסתור ליושבים, כי גם אדם להבל דמה עש כסיל וכימה, עשה עצמו משיח בישראל, נביא גיבור ואיש מלחמה, ולא איתנו יודע עד מה...לכרות האשרה, ולנתן הבמה, ולכן הטו אחר ולא לפני... משנאי ה'.... כקורח וכל עדתו.... כולם סרי סוררים... משה חיים לוצאטו ואחוזת מרעיו רעים וחטאים, בהתחברות אליו ייעשה מרמה בעצת נמהרים, על אל אלוקים ידבר נפלאות, ומילין לצד עילאה ימלל.... מי שמע כזאת בין הכופרים, מי ראה כאלה.... כי זה דרכו כסל לו האכיל מצות ומרורים.... עוונותיו ילכדוהו את הרשע ברשת החרם ומסייעו יבדלו מעליו ולא יעבטון אורחותיו, הוא יבדל מקהל הגולה ולא יהיה לו חלק ונחלה בנחלתם, כי חלל רשע על תאוות נפשו לשורר בביתם, הסית והדיח אותם.... ספריו ישרפו כספרי מינין ואפיקורסין...."

חבורתו ותלמידיו:

כבר בתחילת שנות העשרים לחייו עמד הרמח"ל בראשות ישיבת "אור תורה" בפדובה, ואף היה מרביץ תורה לרבים. בשנת הת"צ בהיותו כבן עשרים ושלוש, נפטר הרב רבי בנימין הכהן שהיה רבה של העיר ריגייו, ולכן הלך רבו של הרמח"ל רבי ישעיה באסן שהיה חתנו של רבי בנימין הכהן, לכהן כרב בריגייו במקום חמיו. בהליכתו של הרב באסן לכהן ברבנות של העיר ריגייו, מילא הרמח"ל את מקומו בראשות הישיבה בפדובה. בישיבה התכנסה סביב הרמח"ל חבורה שקבלה על עצמה הנהגות מיוחדות, שכל אחד מבני החבורה מקבל על עצמו אחריות לשמירתן של הנהגות אלו.

להלן מרשימת הנהגות:

- א. לא יפסיקו בבית המדרש שלנו את לימוד ספר הזוהר. כל אחד מבני החבורה יקבל על עצמו ללמוד את ספר הזוהר בשעה אחרת משעות היום, כך שיהיה רצף של לומדים בספר הזה. חלוקת שעות היום ללימוד הזה החלה מתחילת הבקר ועד לשעת המנחה, בכל הימים תמיד חוץ משבתות, ימים טובים, ח' וט' באב, ערבי שבתות וערבי ימים טובים מחצות היום ואילך.
- ב. לעבוד את ה', באמת ובתמים ובאהבה שלימה, בלי לצפות לשום שכר על כך, אלא רק כדי לתקן את השכינה הקדושה, ולתיקונם של ישראל. כל השכר המגיע על קיום המצוות יהיה במתנה לכללות כל ישראל, ולגמול חסד עם השכינה הקדושה.
- ג. כל החבורה תרגיש את עצמה כאילו הם איש אחד, עד שכאשר כל אחד מהם יקיים מצווה, היא תחשב כאילו נעשית על ידי כלם. ואילו כאשר חס וחלילה יעשה אחד מהם איזה חטא, לא יחשב זה כאילו עשו אותו כל בני החבורה. כיוון שהם קיבלו על עצמם להיות חבורה לצורך התיקון בלבד ולא ח"ו כדי לעוות.
- ד. לאהוב איש את אחיו, להתנהג באחוה וטוב לב, ולקבל איש תוכחת חברו באהבה רבה, בלא שום כעס, וכל שכן בלא שום שנאה.
- ה. שלא לגלות כלום מהדברים הנודעים להם מבית המדרש הקדוש הזה, ויהיו כלם בתורת סוד חתום, (חוץ מדיני תורה), אלא אם כן קיבלו רשות מרבים לגלותם.

1. להשתדל כלם לבוא ללימוד ספר הזוהר בכל יום בשעה שיוכלו.
2. לשמור פיהם ולשונם מכל דבר רע, להתנהג בכבוד ראש, ומורא גדול, מפני השכינה הקדושה, בכל דרכיהם ועיסוקיהם, שלא לזלזל בשום חומרא ולא בשום מנהג ישראל.

מלבד תקנון ההתנהגות הנזכר, קיבלה החבורה עוד על עצמה "קודים" שכאשר הם ייאמרו, הם יגרמו לבני החבורה לפעול בצורה מוסכמת ומסוימת. למשל: כאשר יגיע זמן התחלת הלימוד המשותף בבית המדרש, מיד יאמר אחד מהחבורה אשר נבחר לכך **"תנו כבוד לה' אלוקי ישראל"** ומיד יכופפו החברים הקדושים את ראשם ולא יוציאו עוד שום מילה מפייהם, ואפילו אם הם באמצע דיבור, יחויבו להפסיק דיבורם, ולשתוק באימה רבה. אמירה זו נאמרה גם במצבים נוספים, כגון כאשר ירבו החברים בדברים בטלים, או אם יהיו נמשכים דברי מחלוקות בין החברים, כשהמטרה באמירה הזו היא להשתיק את החברים במצבים האלה. כאשר יכנס אחד מהחברים לבית המדרש במקום לברך את חבריו במילה "שלום", הוא יאמר **"יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו"** והיושבים בבית המדרש יענו לו **"יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם"**. בצאת אחד מהחבורה מבית המדרש, יאמר **"ברוך ה' מציון וכו'**". כאשר יכנס הרמח"ל לבית המדרש יאמר **"יהי ה' אלוקינו עמנו כאשר היה עם אבותינו"**. והיושבים בבית המדרש יענו לו **"ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום"**. בשבת היה הרמח"ל אומר **"רם על כל גוים ה' על השמים כבודו"** והברים היו משיבים **"מי כה' אלוקינו המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ"**

תלמידיו של הרמח"ל נקראו החבורה הקדושה והם עסקו בתיקון העולם ובפעילות לביאת המשיח. שמותיהם של חלק מחבורתו, היו: רבי יקותיאל בן החסיד כמורינו הרב רבי יהודה מווילנא, רבי ישעיה, רבי שלמה בן רבי אברהם דינה, רבי משה, רבי אברהם, רבי יצחק חיים בן רבי יעקב יצחק, רבי שמעון חי, רבי מרדכי בן רבי בן ציון, רבי ישראל חזקיה בן הרב מיכל טריויס, רבי יצחק בן הרב שבתאי מריני, רבי יעקב ישראל בן הרב אברהם חזק, הרב מיכל בן הרב גד טירני, רבי יעקב חיים בן הרב אשר קאסטיל פראנקו.

ספריו

הרמח"ל חיבר בימי חייו ספרים רבים. רוב ספריו היו יוצאי דופן מכלל הספרים שהיו מצויים באותה תקופה. כבר בהיותו בגיל אחד עשר חיבר הרמח"ל ספר לשון ובשנת תפ"א בהיותו כבן ארבע עשרה חיבר את הספר "כללות האילן" ועשרה פרקי משנה {ספר זה הוא קיצור של השתלשלות העולמות, וחכמת הפרצופים שמבוארים באריכות בספר "עץ חיים" של האר"י הקדוש}. ספרים נוספים שכתב הרמח"ל הם "דרך תבונות", "דרך חכמה", ספר "המליצה" ו"דרך ה'". ספרים אחרים שכתב, קשורים לחכמת הקבלה ואל מה שלמד מהמגיד, וספרי שירות ותשבחות ומחזות ועוד.

ככלל, ניתן לחלק את ספריו של הרמח"ל לארבע קבוצות:

הקבוצה הראשונה: ספרי הכללים:

הרמח"ל קבע עיקרון: אין פרטים שאין עליהם כללים. הפרטים מייגעים את הדעת ואילו הכללים נוחים הם על דעתו של האדם. על כן אחר כללים צריך לרדוף ולא אחר פרטים. לכל חכמה יש שורש וענפים, את השורש יש לקחת ואת הענפים להשאיר ולהניח.

הספרים השייכים לקבוצה הזו הם למשל:

א. "כללות האילן" – חיבור זה הוא קיצור השתלשלות העולמות והפרצופים, המבוארים באריכות בספר "עץ חיים" ובשאר כתביו של האר"י. בחיבור זה מסכם הרמח"ל את כל השורשים של הקבלה על פי תורת האר"י.

ב. "קל"ח פתחי חכמה" – ספר זה הוא חיבורו השיטתי הראשי של הרמח"ל בתורת הקבלה שנועד בשער בת רבים. וכך כותב המחבר בסוף הקדמתו על חשיבות הספר הזה: "וכשהיו הקל"ח פתחי חכמה שגורים בפוך ובלבבך, אז תלך לבטח בכל ספרי חכמת האמת ותבין כל דבר על בריו, ותזכה לביאת הגואל.

ג. "דרך ה'" – בספר זה מציע הרמח"ל את כללי האמונה ועבודת ה' על בוריים.

ד. "מסילת ישרים" – בחיבור זה מבאר לנו הרמח"ל את כלל חובת האדם בעולמו ואת פרטי חובותיו.

הקבוצה השנייה: ספרי קבלה בסגנון האר"י:

א. ספר הכוונות – בחיבור זה מביא הרמח"ל בקיצור את הכוונות של תפילות כל השנה, ואת הכוונות של כל המצוות.

ב. "מסכת ראש השנה" – עניינה כוונות בנושא של ראש השנה.

ג. "הערות וביאורים על ספר אוצרות חיים" – (בספר אורות חיים כתב רבי חיים ויטל את תורת רבו האר"י ז"ל. הרמח"ל בהערותיו אשר בספרו זה, גילה חידושים וסלל דרך בהבנת עניינים עליונים.

ד. "האור הגנוז" – בספר הזה אפשר למצוא בין השאר, עניינים הקשורים לתפילת ראש השנה, עניינים הקשורים לליל הסדר, וכן דברים על הנשמה.

הקבוצה השלישית: ספרים שנכתבו מפיו של "המגיד":

רוב הספרים מקבוצה זו נגזרו או נשרפו, ולא ניצל מהם אלא הספר "תיקונים החדשים" ושרידים מעטים מכמה כתבים אחרים.

א. "התיקונים החדשים" – חיבור זה נכתב בלשון הארמית על דרך תיקוני הזוהר של רבי שמעון בר יוחאי.

ב. "פירוש קהלת בדרך הזוהר" – כשמו כן הוא. כלומר פירוש על ספר קהלת על פי תורת הסוד והקבלה. (הערה: ראוי לציין כאן שבזוהר של רבי שמעון בר יוחאי, אפשר למצוא פירושים על כל המגילות, חוץ מאשר על מגילת קהלת.

ג. "זוהר תניינא" – זהו הספר הגדול (זוהר שני). את הספר הזה נתבקש הרמח"ל ממרום לכתבו, בעיקר לשימוש של הדור האחרון.

הקבוצה הרביעית: חיבורים שיטתיים:

חיבורים אלו נועדו להביא להבנת העניינים בתורת הנסתר.

א. "קנאת ה' צבאות" – ספר זה נכתב על הגאולה ועל המשיחיות. בספר זה כתוב בין השאר על הופעת שני תיקונים משיחיים בעולם, האחד בבחינת משיח בן יוסף, והשני בבחינת משיח בן דוד.

ב. "מאמר הויכוח" או "חוקר ומקובל"

הקבוצה החמישית: ספרי שירות, תשבחות ומחזות:

א. "לשון לימודים". ב. "ספר המליצה על הלשון העברית". ג. מחזות – שהם דרמות ששמותיהם הם: "מיגדל עוז", "מעשה שמשון", "לישרים תהילה".

ספרו "מסילת ישרים":

ספר נוסף שכתב הרמח"ל הוא "מסילת ישרים" שנראה על פניו, ספר מאוד פשוט אך באמת הוא ספר עמוק מאוד, שנוגע בכל יהודי ובכלל חייו הפשוטים שבכל יום ויום. בעולם הישיבות מקובל ללמוד את ה"מסילת ישרים" לפני שלומדים את ספרי הרמב"ם והכוזרי. אולי הסיבה לכך היא שהספר הזה מביא לנו בשפה המובנת כמעט לכל אדם, רזי תורה מכל תורת הנסתר שבספריו האחרים של הרמח"ל. הרמח"ל כותב בהקדמתו לספר זה שהספר הזה לא תושג התועלת מלימודו בקריאה אחת אלא תושג רק בחרה עליו ללא גבול. בספר זה הוא כותב את השלבים של תיקונו של האדם עד להגעתו אל שלמותו, שהיא מדרגת רוח הקודש.

עוד כותב הוא בהקדמתו שמשנה רבנו עליו השלום, בבואו ללמדנו מאלו חלקים בנויה שלמותו של האדם, כותב בספר דברים פרק י' פסוקים י"ב-יג: "ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך? כי אם ליראה את ה' אלוקיך, ללכת בכל דרכיו, ולאהבה אותו, ולעבוד את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך, לשמור את מצוות ה' ואת חוקותיו. מסביר הרמח"ל שבפסוק זה כלל משה רבנו את כל החלקים שמרכיבים את עבודת ה' השלמה והנרצית לשמו יתברך. חלקי שלמות העבודה שמנה אותם משה בפסוק זה הם: היראה, ההליכה בדרכיו, האהבה, שלימות הלב, ושמירת כל המצוות. הרמח"ל ממשיך מפרט ומסביר מה נידרש האדם לעשות בכל אחד מחלקי השלמות שמנה משה בפסוק זה.

היראה – יראת הרוממות. שיהיה ירא מה' כמו שהוא ירא מלפני מלך גדול ונורא, ולכן יהיה מתבייש בכל תנועה שהוא מתענע, כל שכן שירגיש יראת רוממות לפני תפילה או בשעה שעוסק הוא בתורה.

ההליכה בדרכיו – הוא עניין יושר המידות ותיקונם. דבר זה ביארו חז"ל: "מה הוא רחום אף אתה (תהיה) רחום, מה הוא חנון אף אתה (תהיה) חנון"¹. באמירתם זו רצו חז"ל ללמדנו שינהג האדם כל מידותיו וכל פעולותיו על פי היושר והמוסר. מצב רצוי זה הגדירו חז"ל בפרקי אבות בדרך של כלל ועיקרון, ואמרו: "איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם? כל שהיא תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם".

---

¹ מסכת שבת דף קל"ג ע"ב

כלומר ההולך בדרכי ה' הוא כל מי שכל פעולותיו הם רק לעשות את הטוב האמיתי הן בעינינים שבין האדם לקב"ה ובין בעניינים שבין האדם לחבירו.

האהבה – שיהיה נקבע בלב האדם אהבה אל ה' יתברך, עד כדי כך שתתעורר נפשו לעשות נחת רוח לפני ה', כמו שבאופן טבעי מתעורר ליבו לעשות נחת רוח לאביו ולאמו. ויצטער אם חסר משהו מהנחת רוח שיהיה יכול לעשות לה', בין כאשר הוא חסר מצידו ובין כאשר הוא חסר בהתנהגות של אחרים. וישמח שמחה רבה בעת אשר כן יעשה נחת רוח לה'.

שלימות הלב – שיהיה עובד את ה' בכוונת ליבו לעובדו בלבד ללא שום מטרה אחרת בעבודתו. שמירת כל המצוות – כמשמעו. שישמור את כל המצוות כולן בשלמות כל פרטיהם ומרכיביהם. כיוון שהחלקים הנזכרים, שמהם בנויה שלמותו של האדם דורשים הרחבת ביאורם, בחר הרמח"ל לפרטם בדרך שחלקים אלה כתובים בשפתם של חז"ל, מפני שמצא בדברי חז"ל סדר וחילוק אחר, שלדעתו הוא יותר מפורט ויותר מסודר. דברי חז"ל שעליהם בנה הרמח"ל את הפרטים הנדרשים לאדם לצורך הגעתו אל השלמות שהיא מדרגת רוח הקודש, כתובים בברייתא שכתובה בכמה מקומות בתלמוד. אחד המקומות שבהם היא כתובה הוא במסכת עבודה זרה דף כ' עמוד ב', וזה לשונם של חז"ל: "מכאן אמר רבי פינחס בן יאיר, תורה מביאה לידי זהירות, זהירות מביאה לידי זריזות, זריזות מביאה לידי נקיות, נקיות מביאה לידי חסידות, חסידות מביאה לידי ענווה, ענווה מביאה לידי יראת חטא, יראת חטא מביאה לידי קדושה, קדושה מביאה לידי רוח הקודש, רוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים".

סיכום:

הרמח"ל בהיותו מגדולי הדורות בכל מקצועות התורה, בנגלה ובנסתר זכה לכך שדרכו, הנהגתו ותורתו הטביעו חותם על ההיסטוריה הרוחנית והתורנית של העם היהודי. הוא זכה גם לכך שעל בסיס שיטתו ותורתו, קמו תנועות רוחניות ותורניות רבות וביניהם תנועתו של הגר"א ותנועת החסידות של הבעש"ט.

ספריו נלמדים בצבורים שונים, וספרו המסילת ישרים מהווה אבן יסוד בלימוד מוסר ואמונה כמעט בכל עולם התורה, הרמח"ל היה אחד מהדמויות המסתוריות המעניינות והחשובות בהיסטוריה של העם היהודי.

תם ונשלם, שבח לאל בורא עולם.

אשריי כל המייחלים לה'.

שינוי

עדיאל רחמים

פתיחה

במאמרי זה בחרתי לדון בנושא – "שינוי", מכיוון ששינוי הוא דבר שכל אחד חווה בשלב מוקדם או מאוחר בחייו לטובה ולרעה. במאמרי, אנסה להסביר מהי ההגדרה של שינוי, האם כדאי וצריך להשתנות, האם שינוי הינו דבר בלתי נמנע ומה צריך בכדי להצליח להשתנות לטובה. איך השינוי משפיע על הסביבה, ואיך שינויים אצל אחרים משפיעים עליי, מה מונע מהאדם להשתנות, אילו סוגי שינויים קיימים, שינויים הנכפים על האדם, שינוי לצורך התקדמות, שינויים חברתיים ואיך להעצים שינוי.

שינוי – הגדרה: "חילוף, תמורה, החלפה למצב אחר או לתנאים אחרים." (אבן שושן).

שינוי הוא אתגר רציני, לפעמים יש צורך להחליט לעשות שינוי בכדי להתקדם בחיים מבחינה חברתית, רוחנית, נפשית ואידיאולוגית. לפעמים השינויים נכפים על האדם ובלית ברירה הצורך לעשות שינוי הופך לבלתי נמנע. למשל כשקורה אסון במשפחה, יש לשנות את המצב הנוכחי ולא להמשיך הלאה כאילו לא קרה כלום, וגם להפך כשקורה משהו טוב כגון - נישואים, נדרשת הכנה נפשית (שינוי פנימי), ומאמץ פיזי גדול הכרוך בהכנות למעבר לחיי הנישואים.

השינוי מבוסס על שיווי משקל משתנה בין שני יסודות: שינוי עצמי ושינוי סביבתי. הסביבה היא: ילדינו, בני זוגנו, הבוסים שלנו העובדים שלנו וכו'... לעיתים עיקר השינוי שעלינו לעשות צריך להתמקד בשינוי סביבתי למשל – מעבר דירה, שבכך אנו משנים את הסביבה המוכרת לנו. ולעיתים השינוי הנחוץ הוא שינוי עצמי, למשל – שינוי הרגלי החיים שלנו. וגם כאשר החלטנו להתמקד בשינוי במרכיב אחד (או עצמי או סביבתי), אין להזניח את השינוי במרכיב השני שפחות נראה לעין שאלמלא כן, לא יתכן שינוי. ישנם שינויים אשר קורים ללא כל פעולה מסוימת שנדרשת מהאדם שהם "שינויים טבעיים" כגון – התבגרות, קבלת אחריות על מעשים ומודעות עצמית, התייחסות לדברים חשובים ברצינות רבה. שינויים אלו מתרחשים במהלך החיים בשלב מוקדם או מאוחר ואינם מורגשים כשינויים ממשיים למרות שהם שינויים משמעותיים ביותר.

מה מונע את השינוי?

קיימים מספר דברים שיכולים למנוע מהאדם להשתנות ונובעים מחוסר ביטחון עצמי או מעודף ביטחון עצמי, לדוגמא:

- למה שאני אשתנה, למי שיש בעיה איתי שהוא ישתנה.
- אין לי צורך להשתנות אני בשליטה מלאה על המצב.
- אני מסוגל להשתנות, אני פשוט לא רואה שום בעיה בהתנהגות שלי.
- אני מעדיף ליהנות מהחיים מאשר להתעסק במה שאני ובמי שאני.
- אם אשתנה, זה מראה שאני מודה בכך שקודם הייתי לא בסדר, ואנשים יראו שיש לי בעיה וינצלו את זה נגדי.

חוסר בטחון עצמי מתבטא בנימוקים הבאים:

- אין לי אופי מתאים בכדי לבצע שינויים כאלה גדולים.
- בגילי כבר אי אפשר להשתנות.
- פשוט אין לי מזל.
- זה הגורל שלי.
- יש אנשים שסובלים יותר ממני, צרת רבים חצי נחמה.

האדם בעל העודף ביטחון בטוח בעצמו ובמי שהוא ולדעתו כולם צריכים להסתגל לדרישותיו. ומצד שני לאדם בעל חוסר הביטחון יש בדעתו שאין בכוחו לשנות דבר מכיוון שכולם מעליו והוא רק "בורג קטן במערכת..." , הוא מזלזל בעצמו ופשוט מסתגל למציאות לא מנסה לשנותה כפי שצריך. בשתי גישות אלו נוצר קיפאון, שוב ושוב תהיה חזרה על אותם דפוסי התנהגות ופתרון לבעיות לא ימצא. בכדי להביא לתיקון ולשיפור, צריך להכיר בעובדה שהכרחי לעשות שינוי!

אילו כוחות דוחפים את האדם להשתנות, ואילו מסייעים לו בתהליך?

בכדי לרצות להשתנות האדם חייב להאמין בשינוי, לרצות להשתנות על מנת להגשים את מטרותיו. בין אם זה הרצון להתקדם בחייו שמניע אותו לעשות את השינוי, ואולי גם בכדי להגיע לפתרון של מצב לא טוב שאליו נקלע. מה שסייע לאדם בכדי לחולל את השינוי הוא – התמדה – לא להפסיק את השינוי ולהמשיכו למרות הקשיים הכרוכים בו. נחישות – להיות נחוש בדעתו ולא להירתע מלהתחיל בשינוי, ללכת עד הסוף ולא לוותר במהלך התהליך להגשמת השינוי. ואחד הדברים החשובים הוא כמובן – חברה תומכת – אפילו שהשינוי נראה קשה מאוד לביצוע ואולי אפילו בלתי אפשרי, בעזרת חברה תומכת של חברים ומשפחה הסיכוי לחולל את השינוי גדל ונהפך פתאום לבר ביצוע על ידי תמיכה, דחיפה קדימה ועידוד.

האם אפשרי להשתנות?

ידוע שטבע האדם הוא שטוב לו במצבו הנוכחי לדעתו, מכיוון שאינו אוהב להתחיל להסתגל לשינויים ולהיגמל מהרגלים חברתיים למשל: לומר את המילה האחרונה בוויכוח, ולהיכנס בדברי אחרים, או מצד שני לשתוק ולהימנע מעימותים. השינוי בא לידי ביטוי בעצירה, מחשבה, התחברות לרגש, להחליט ולפעול בשילוב של אסרטיביות ואמפתיה.

צריך תמיד להיות בידיעה שהכל נמצא בזרימה ובשינויים מתמידים. אנחנו חלק מהסביבה ולכן עלינו להיות מוכנים לשנות ולהשתנות בהתאם לסביבה המשתנה, עלינו לכבד את הסביבה וגם להתאימה לצרכינו. שינוי הוא משימה קשה, זוהי לוחמה בתורשה, בחינוך, בסביבה, לפעמים פשוט וקל יותר לוותר ולהמשיך לקיים את ההרגלים הישנים שלנו, מבלי להתעמת עם האני הפנימי שלנו.

סיכום:

הצורך להשתנות משתנה לפי הסביבה, לפעמים חייבים לבצע שינוי בכדי לתקן את המצב הנוכחי, ולעיתים השינוי גם כשהוא לא הכרחי מצד אחד, מצד שני הוא כדאי, אם זה לצורך התקדמות או על מנת להגשים מטרות מסוימות. לא תמיד קל לבצע את השינוי ולשם כך נדרשים מהאדם כוחות פנימיים - לרצות בשינוי, להתמיד ולהיות נחוש בעשיית השינוי על מנת לחולל אותו, וכמו כן גם תמיכה מאנשים הקרובים לאדם יגדילו את הסיכוי לחולל את השינוי.

צריכים תמיד להיות מוכנים לבצע שינוי, מכיוון שהסביבה שאנו חלק ממנה משתנה באופן מתמיד ולכן עלינו לכבד את הסביבה ולהתאימה לצרכינו. עלינו לרצות בשינוי ובכך להתגבר על הקשיים הכרוכים בשינוי ולבצעו גם אם נראה לנו כבלתי אפשרי, כי הקושי האמיתי מתחיל ברצון.

(מתוך הספרים: "להיות דולפיין" - רבקה גרדי וזן גרדי. "האדם כישות משתנה" - ראובן פוירשטיין).

המפץ הגדול

אילון שטרית

הקדמה

איך נברא העולם? ממה הכל התחיל? ומה יש ליהדות לומר בנושא? שאלות אלו ואחרות מהוות את הבסיס למאמרי. בחרתי בנושא זה משום שתמיד עניין אותי איך שיטות המדע השונות מסתדרות עם התורה לגבי הבריאה. להפתעתי גיליתי שהמדע המודרני מסתדר מצוין עם התורה והיהדות.

הסבר מדעי

לפני כ-15 מיליארד שנים, לפני שהיה קיים היקום כפי שאנו מכירים אותו כיום, הופיע לפתע פרץ אור (אנרגיה) עצום. מקור אור זה מכונה "כדור האש הגדול", או בכינויו הפופולארי- "המפץ הגדול", ומכאן שמה המוכר של התאוריה.

התאוריה משתמשת בתורת היחסות של איינשטיין, שאפשר להפוך מעט חומר להרבה אנרגיה (כדוגמת פצצות גרעיניות), אך בכיוון השני- בעזרת אנרגיה אפשר ליצור חומר. הבעיה היא שבשביל ליצור כמות כזו של חומר- שתספיק להרכיב את כל היקום- צריך כמות אנרגיה עצומה! לפי התאוריה, האנרגיה שהייתה אצורה בכדור האש הקדום הייתה כה גדולה עד שהספיקה לשמש מקור לכל החומר שקיים היום ביקום כולו.

כל חומר בטבע מורכב במקור מאטום. אך מיד לאחר המפץ, החום היה כה רב עד שאף אטום לא יכול היה להתקיים, ולכן כל החומר התקיים במצב צבירה המכונה "פלסמה", הפלסמה לוכדת את האור בתוכה, ומונעת את מעברו החופשי דרכה. משום כך נראית הפלסמה חשוכה לחלוטין. שבריר שניה לאחר המפץ הגדול נכלא כל אורו של כדור האש הקדום בתוך הפלסמה, והיקום כולו היה חשוך.

לאחר שעת המפץ, החל כדור האש להתקרר בקצב מהיר ביותר, עד שהטמפרטורה אפשרה לפלסמה להפוך לאטומים, דבר שאפשר לאור לצאת, וליקום להתפתח וללבוש צורה. בכוכבים ראשוניים אלה התרחשו תגובות גרעיניות, וכשהסתיימו, כשנגמר מקור האנרגיה של הכוכב, הם קרסו והתפוצצו. בעקבות ההתפוצצות התפזרו בחלל כל החומרים שנוצרו בתוכו במשך תקופת קיומו. וכשנוצרו כוכבים חדשים (עשויים בעיקר ממימן- היסוד הקדום שהכיל את "כדור האש הקדום"), הם היו מועשרים בחומרים שיצאו מהכוכב. דוגמא לכוכב "מעושר" כזה היא השמש שלנו. על הכוכבים גם הייתה פסולת, וכדור הארץ שלנו מורכב כמעט כולו מהפסולת הזאת.

התנגשויות בין התורה למפץ הגדול

בתאוריית המפץ הגדול מדובר על "יש" מ"יש", כלומר, הכוכבים יצאו מכדור האש הקדום, שהוא דבר שכבר היה קיים ביקום. אך לפי היהדות בהבנת פשטי הפסוקים, בתיאור מעשי בראשית, הבריאה הייתה "יש" מ"אין", כלומר שלא היה כלום (תוהו ובוהו= ריק) לפני מאמר אלוקים. עוד אנו יודעים, שלפי היהדות הבריאה נעשתה בשלבים (בעשרה מאמרות), אבל המפץ הגדול מדבר

על מקרה שקרה במכה אחת.

מה גם שזמני הבריאה לפי ספר בראשית הם שישה ימים, ולפי המדע כל תהליך, ארך כמה מיליוני ואפילו מיליארדי שנים.

תשובות לבעיות אלה

תאוריית המפץ הגדול והמדע ככלל, לא עוסקים במה שהיה לפני- איך נוצר כדור האש, מהיכן הגיע אותו מימן וכד'. רוב אנשי המדע עד לפני כ-60 שנה תמכו יותר בתאוריית "המצב היציב"- לפיה לא הייתה ראשית ליקום, אלא הוא נצחי ותמיד היה ויהיה כפי שהוא כיום. אך כל הממצאים וכל ההוכחות מצביעות על כך שתאוריית המפץ הגדול נכונה. ולמרות זאת, לפי מדענים דגולים הבריאה נמצאת "מחוץ לתחום חוקי הפיסיקה הידועים", ו"נותרת בלי הסבר". לעומת זאת, ליהודי המאמין יש תשובה לשאלה מה גרם לבריאת העולם- הפסוק הראשון בתורה: "בראשית ברא אלוקים". וכל תהליך הבריאה יש מאין הוא מאת הקב"ה!

ונכון שלפי התורה העולם נברא בשלבים, אך השאלה אינה נכונה מבסיסה, שהמפץ הגדול אינו אלא שלב אחד בתהליך הבריאה.

אפשר אף להסביר כי המילים "יהי אור" הכתובות בתורה מתייחסות להופעתו הלא מוסברת של כדור- האש הקדום, המפץ הגדול, המציין חלק בבריאת העולם. כל האנרגיה והחומר הקיימים כיום ברחבי היקום נובעים מ"אור" זה.

יתכן שאף כוונת הפסוק "ויבדל אלוקים בין האור ובין החושך" באה לרמוז על השלב שבו האור נפרד מהפלסמה (החומר ש"בלע" את כל האור שהתפרץ המפץ הגדול).

רק חשוב להבין שלא היו שתי בריאות נפרדות- בריאת היקום ובריאת האור- אלא בריאה אחת בלבד. ולשאלה האחרונה- כל ניסיון לשלב בין התיאורים בתורה לבין המדע חייבים להתבסס על הנחת יסוד שהמלה "יום" בתורה מקבלת משמעות של "שלב" או "תקופה" בהתפתחות היקום, ולא פרק זמן של 24 שעות. אין זו שיטה חדשה, כבר בזמן התלמוד כתבו חז"ל על כך שמשמעות המילה "יום" ו"ויהי ערב ויהי בוקר" אינה יכולה להתפרש כפשוטה, במיוחד לא לפני שהייתה מערכת של שמש וירח. ייתכן שההסבר הוא בקשר שבין השבת לבריאה, שכן יום זה הוכרז כקדוש משום שהוא מסמל את השלמת מעשה הבריאה, וכך זה מוזכר שוב בעשרת הדברות שבהם נאמר שהשבת נועדה לעזור לנו לזכור את ששת ימי בראשית ומעשה הבריאה "כי ששת ימים עשה ה' את השמיים ואת הארץ... על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו".

השבת היא כמובן זמן של 24 שעות- יום במשמעותה הפשוט של המילה, ולכן בוחרת התורה במילה "יום" גם בשביל ששת ימי הבריאה- על מנת להדגיש את הקשר שבין השבת לבריאת העולם.

חשוב להבהיר, שגם אם באמת נוצרות סתירות בין המדע לתורה, דרך התורה היא תמיד הדרך הנכונה. כל המידע המדעי שנכתב בתורה, מאת ה' הוא, ואין עליו עוררין. וכבר הוכח שסתירות לכאורה שנמצאו בעבר בין המדע לתורה, התבררו כשגיאות של המדע, מפאת חוסר ידע. למשל, המדע סבר שהארנבת אינה מעלה גרה למרות שהתורה כתבה שכן, ואכן מסתבר שהארנבת פשוט מעלה גרה בצורה

שונה משאר החיות המעלות גרה.

הרב קוק כותב¹: שהתורה הדגישה: "בראשית ברא אלוקים", שכל תיאור מעשי בראשית הוא לא כפשטי המקראות, אלא אלוקי, מלא סוד ונסתר. קיימות הרבה תיאוריות מדעיות שנצרכות היו לזמן התגלותן אך אין זה אומר שהן אמת, ואדרבא, חלקן יתבררו במהלך ההיסטוריה כשגויות. לכן טוען הרב, שלמעמיק בדברי חז"ל ובז'הר, ימצא כי כל התאוריות מסתדרות עם מעשה הבריאה כפי שמתואר בעומקו של ספר בראשית. והדגש החשוב מכל- שמטרת התורה אינה לעסוק בתאוריות על ראשית המציאות אלא לכוון את האדם לחיי מוסר אמיתי, צדק, יושר חברתי ולחיים שלמים וטובים, ובאלו צריך להיות מרכז התעניינותו של האדם.

סיכום

במאמרי הצגתי את תאוריית המפץ הגדול, תאוריה המסבירה את תהליך בריאת העולם. תאוריה זו הוכחה כמדעית, ומכאן נובעת חשיבות ההתאמה שלה עם התורה. לאחר ההסבר המדעי העליתי שאלות לגבי הסתירות בין היהדות לתאוריה, שבסיכומן הוכחתי שתאוריית המפץ הגדול מסתדרת מעולה עם הנאמר והמתואר בתורה. מה שמוכיח שהמדע התקדם עוד שלב בהבנת מעשי בראשית ואמיתות התורה.

---

¹ הרב קוק אגרות הראיה איגרת צ"א

דמוקרטיה ויהדות

נחמיה שטרית

הקדמה

הדמוקרטיה היא אחד הערכים הבולטים. יש בימינו סוגי משטרים שונים וברצוני לשאול במאמרי האם לדמוקרטיה יש קשר ליהדות והאם לפי הדמוקרטיה מותר למנות מלך.

האם התורה מחייבת לשיטת שלטון מסוימת?

התשובה נמצאת לכאורה בספר דברים "כי תבואו אל הארץ... ואמרתה אשימה עלי מלך ככול הגויים אשר סביבתי, שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלוקיך בו. מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת איש נכרי אשר לא אחיך הוא"¹ בפירוש פסוק זה נחלקו התנאים² דעת רבי יהודה שמצווה להעמיד מלך ודעת רבי נהוראי שפרשה זו נאמרה כנגד תרעומתן של ישראל (ואין מצווה להעמיד מלך). להלכה, פסק הרמב"ם כרבי יהודה שמצווה להעמיד מלך.

את שיטת רבי נהוראי ניתן להבין בכמה דרכים מדוע לא טוב להעמיד מלך: משטר מלוכני הוא לא טוב³ או שמלכות ככל הגויים היא לא טובה אך מלכות אחרת יכולה להיות טובה⁴ או שכל שלטון בשר ודם איננו טוב.

מסקנת ביניים: לשיטת רבי נהוראי למעט ההסבר האחרון אין בעיה במשטר דמוקרטי. לשיטת רבי יהודה שמצווה למנות מלך וכך גם הרמב"ם פסק – לכאורה לא ניתן לקיים משטר דמוקרטי אלא רק משטר מלוכני ומשטר מלכות הוא ודאי לא דמוקרטי כי משטר מלוכני הוא שאחד שולט על כל המדינה, בגלל שזה אצולה מלכותית שאיננה נבחרת על ידי העם.

הסברים מדוע משטר דמוקרטי יכול להתאים גם לשיטת רבי יהודה

הרב יעקב אריאל מעלה אפשרות שרק כאשר יש מלך אידיאלי שגם ה' וגם העם מעוניינים בו רק אז קיימת המצווה למנות מלך אבל כשאין אדם כזה, הרי שרצון העם קובע את צורת השלטון ולכן ניתן לבחור מנהיג בצורה דמוקרטית.

הנציב מוולוז'ין מדייק: "ואמרתה אשימה עלי מלך" ומצד שני ראינו שלפי רבי יהודה מצווה למנות מלך ואם כן מדוע כתוב ואמרתה? אלא שצריך לומר שאם מתאים למציאות למנות מלך אז זו מצווה למנות מלך אבל כשהמציאות של העם לא מתאימה למנוי מלך הרי שאין מצווה למנות מלך.

והרב משה צבי נריה מרחיב ומסביר שהתורה איננה קובעת צורת הנהגה לתמיד, שכן הדבר תלוי בכול דוד ודוד במציאות שמתאימה לו ובכול דור ודור העם רשאי להחליט על צורת השלטון המתאימה לו.

לסיכומו של דבר אין מניעה עקרונית במשטר דמוקרטי אם הדבר מתאים לעם

¹ דברים פרק י"ז פסוק ט"ו

² סנהדרין כ ע"מ ב

³ אברבנל שמואל א פרק ח

⁴ ספורנו לדברי פרק י"ז פסוק י"ד

האם ניתן למנות מלך בימנו?

היום לא ניתן להעמיד מלך מכמה סיבות:

הרמב"ם קבע להלכה על פי משנה במסכת סנהדרין אין מעמידים מלך בתחילה על פי בית דין של 71 ועל פי נביא כיהושע שמינהו משה רבנו ובית דינו ושאוּל שמינהו שמואל הרמתי ובית דינו⁵ ולפי זה ודאי שלא ניתן להעמיד מלך בימנו

הרב קוק בהתייחסו למעמד ההלכתי לבית חשמונאי כתב "נראים הדברים שבזמן שאין מלך, כיוון שמשפטי המלוכה הם גם כן מה שנוגע למצב הכללי של האומה חוזרים אל הזכויות של המשפטים לידי האומה ככלל"⁶ ולפי זה העם רשאי לבחור איזה משטר שירצה ובכלל זה משטר דמוקרטי.

סיכום:

כפי שראינו יש באפשרויות העם להחליט על צורת השלטון המתאימה לו ולכן העם יכול לבחור צורת שלטון דמוקרטית. בנוסף לכך כדאי לציין שבדמוקרטיה מובאים רעיונות יהודים כגון הכרעת הרוב, זכויות המיעוט, זכויות אדם ואזרח, הפרדת רשויות והגבלת השלטון. לכן, אין ספק שזו צורת שלטון שמתאימה לנו היום על פי היהדות.

---

⁵ רמב"ם הלכות מלכים א-ג

⁶ משפט כהן סימן קמ"ד עמוד של"ו